

Székely Ferenc

Jeles napok, ünneppek, szokások Vadasdon

Erdélyi Gondolat

SZÉKELY FERENC
JELES NAPOK, ÜNNEPEK,
SZOKÁSOK VADASDON

Székely Ferenc

JELES NAPOK, ÜNNEPEK,
SZOKÁSOK VADASDON

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
Székelyudvarhely, 1999

Szerkesztette:
Keszeg Vilmos

A rajzokat
Molnár Dénes készítette

A fotók archív felvételek

Az első fényképet
Jakab Tibor készítette

Második, javított kiadás

Tördelés:
Donáth-Nagy György

© Székely Ferenc, 1999

ISBN 973-9269-25-7

Ajánlás

Két és félszáz esztendővel ezelőtt néhai Apor Péter nosztalgiával örökítette meg a feledésbe merülni készülő, „emlékezetre méltó” szokásokat. Bizonyára nem ő volt az első, utolsónak pedig semmiképpen sem utolsó, aki a terjedő „náj módi” elleni idegenkedésének, a letűnt értékekért érzett felelősségének így adott hangot.

A múltra figyelésben kimondatlanul van benne a jelenhez való viszonyulás: a múlt másabb, színesebb, biztonságosabb volt. De vajon így van-e ez? S ha igen, miért van így? Vagy csupán a látszat, az emlékezet csal? Mások életideje, a lezárult, az áttekinthető múlt szebb, „átlátszóbb” a problémás, szürke jelennél? Vagy csupán az emlékezet játéka ez? Mert az tény, hogy az emlékezet nemcsak tárolja a múltat, hanem át is formálja, szelektálja, átcsoportosítja a kockáit, polarizálja, megváltoztatja az arányait, színeit újraárnyalja. Egyszóval, leválasztja a jelenről, és azzá alakítja, aminek lennie kell: a jelen előzményévé és ellentétévé. Mert a jelen óhatatlanul folytatja és tagadja a múltat.

Természetes körülmények között a kultúra se a konzerválásra, se az újtásra nem rendezkedik be: a két folyamat, belső igényből, egyszerre érvényesül. Miközben a kultúra a hagyományból nő ki, kortárs elvárásoknak kell megfelelnie. Ezért valami mindig állandó, valami pedig változó benne. A múlt olyan paradigma, amelyet megkerülni nem lehet: vagy követjük, vagy ellene fordulunk.

A múlt tulajdonképpen azért más, mert más a jelen. A múlt mássága a jelenben születik meg.

S hogy ez így van, az természetes. A szokásokat ugyanis nem az elődök iránti kegyeletből, sem az utódokra való tekintettel gyakoroljuk. A szokás a jelenre irányul, aktuális igényt elégít ki. Saját kontextusában annyira létszükséglet, hogy szinte észrevétlenül épül be az egyén és a közösség életébe. Általa válik lehetővé a biológiai, társadalmi, kulturális igények kielégítése; az azonos viselkedési, vélekedési minták, a közösségen belüli egyértelmű szimbólumrendszer egyúttal a közösség koherenciáját is megteremtik. A szokások gyakorlásával, normatív jellegük elfogadásával az egyén a közösséghez való tartozás élményét

éli meg és nyilvánítja ki, a hétköznapi és ünnepi viselkedés szintjén. És természetesen, a gyakorlati és normatív funkció mellett a szokásoknak, s különösen az ünnepi viselkedésnek van egy másik szerepe is: az esztétikai funkció. Ebben az esetben a kommunikációs szándék az üzenet megfogalmazásának hogyanjában valósul meg.

Kéziratának elkészítésekor Székely Ferenc maga is egy néhány évtizedes hagyományhoz igazodott. A tudományos és kulturális élethez mostoha korszakban alakult ki az erdélyi értelmiségben a múlt, a hagyományok, a nemzeti értékek, a népi kultúra iránti érdeklődés és felelősség. Az a magatartás, amit a költő ilyenképpen öntött versbe:

*Be kell hordanunk, hajtánunk mindent.
A szavakat is. Egyetlen szó,
egy tájszó se maradjon kint.
Semmi sem fölösleges.*

*Zuhoghat akár negyvenezer nap
és negyvenezer éjjel, ha egy
buboréknyi lelkiismeret-
furdalás sem követi a bárkát.*

(Kányádi Sándor)

Székely Ferenc a maga és falusfelei emlékeit faggatva kísérelti meg rekonstruálni a vadasdi ember életének szokáskeretét. Összegyűjti azokat az elemeket, melyek a jelesnapok történéseit, eseményeit jelentésekkel töltötték fel. Leírásában tetten érjük azokat a funkciókat (az idő, a tér „beélése”, a munkavégzés és az ünnepelés megszervezése, a társadalmi kapcsolatok irányítása, az önkifejezés), amelyek a változó időben újabb és újabb szimbólumokban, a szimbólumok és technikák újabb és újabb szerveződésében valósultak meg.

A kötet két fejezete két szempontot követve szerveződik. Az első a természetes idő ciklikus, körkörös voltát elfogadva tekinti át az év jeles napjaihoz kapcsolódó szokásokat. A kalendáriumi év az idő olyan zárt egysége, amely az ismétlődésen alapulva tagolja és megélhetővé teszi a folyó időt. A napoknak az egységben elfoglalt helye, jelentése az eltérő, ritualizált cselekvésből (jóslás, termékenység-, egészségvarázslás, tánc), a sajátos szövegmondásból (éneklés, köszöntők, ráolvasások, imák), az étkezésből (böjt, bárányhús, pattogatott kukorica), az öltözködésből (maszk, ünnepi viselet), a térhasználatból (templom, a falu határa, a családi élettér), valamint a sajátos szimbólumokból (zöld ág, festett tojás) olvasható ki.

A második fejezet az egyéni életidőt kezeli egységként, amelyen belül az idő linearitásának van meghatározó szerepe. Az életpálya kiemelkedő eseményei, az emberélet fordulói, az átmeneti rítusok valósítják meg az egyén státusában bekövetkező változásokat. Minthogy e rítusok egy-egy életszakaszt zárnak le, s egy újat nyitnak meg, szerkezetük, szimbólumrendszerük összetett.

Azt hiszem, Székely Ferencet közösségének az az ösztönzése készítette írásra, amelyet Sütő Andráshoz intézett édesanyja:

„- Írhatnál rólunk is valami könyvet!”

Hogy az érintetteken kívül kik forgatják majd nagyobb haszonnal ezt a könyvet? A hagyományok iránt érdeklődők? A néprajz művelői? A könyv mindenki számára üzenetet hordoz.

Keszeg Vilmos

Vadasd

RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Vadasd bekecsalji kis székely falu Erdélyben, a Kis-Küküllő folyásától jobbra, Havad, Havadtó, Bede, Szentháromság, Kis- és Nagyadorján szomszédságában. Közelében van két vásáros központ: Erdőszentgyörgy – utódai révén az angol királyi családba bekerült gróf Rhédey Claudia és a székely ezermester Bodor Péter szülőhelye –, valamint a Bocskai István koronázási helyeként ismert Nyárádszereda.

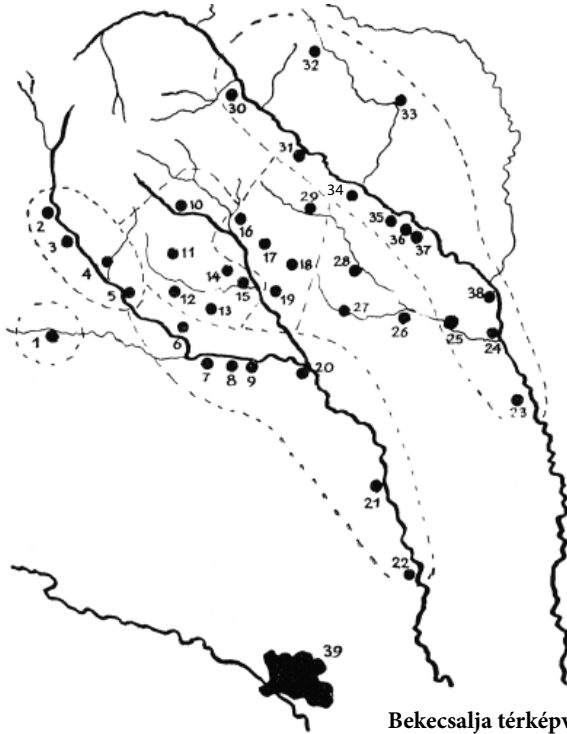
„A Vadasd településnév a vad szó -s képzős és -d helynévképzős származéka, és eredetileg vadban gazdag helyet jelent” – írta Szabó T. Attila e sorok írójának 1981-ben, s valóban, ez így is van. A *Székelyföld leírásában* Orbán Balázs így vall: „A hagyomány azt tartja, hogy itt egy nagy úrnak volt vadaskertje, s onnan eredne a falu neve” (Orbán B. 1870. 31.). Czirmay Zoltán püspöki titkár az 1902. évi *Névkönyvben* tudni véli, hogy ez a „nagy úr” Bede nevű hun vezér volt (Czirmay Z. 1902. 1.), ellentétben Orbánnal, aki a Keresztúri családot, Szövérdi Gáspár Jánost és az erdőszentgyörgyi kastély urát, gróf Rhédeyt nevezi meg (Orbán B. 1870. 31.).

A falu első írásos említése 1567-ből való, amikor a 25 dénáros adóösszeírás Regestrumában *Wadast* néven fordul elő (Szabó K. 1876. 217.). Hogy létezése régebbi, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy az 1860-as évek elején meghasadt és 1865-ben újraöntetett harangjának régi felirata ez volt: „Maria Mater Graciae Mater Misericordiae 1502” (Orbán B. 1870. 31.).¹ Arról is tudunk, hogy a vidék már az Árpád-házi királyok korában lakott terület volt. (Vö. azokat a környékbeli faluneveket, amelyekben *Szent-* előtag szerepel: Nyárádszentsimon, Szentháromság, Erdőszentgyörgy stb.)

1574. január 19-ről adatunk van az első tulajdonformáról, ti. Báthori István, Erdély vajdája a mezősegi Gyekén kelt levelében parancsot ad több „előkelő birtokoshoz, hogy Kecseti Mihály özvegyét, Csányi Margitot intsék meg (...) részjóságokat pedig adja át gyermekei és említett gyámjainak” (Szabó K. 1895. 30.).²

1 Mária anyja, könyörületesség anyja.

2 *Báthori István erdélyi vajda parancsa több megnevezett Maros-széki előkelő birtokoshoz, hogy Kecseti Mihály özvegyét, Csányi Margitot intsék meg, hogy miután ismét férjhez ment, hitbérét és menyasszonyi hozományát gyermekei, Borbála és Mihály végrendeleti gyámjaitól, Kecseti Gáspártól és Káli Kún Benedektől vegye fel a Marosszéki, Csíkszentmárton, Kőszvényes, Mája, Vadasd és Csíkfalva, s az Udvarhelyszéki Malomfalva, Boldogasszonyfalva, Új-székely, Solymosfalva és Semjénfalva helységekbeli részjóságokat pedig adja át gyermekeinek és említett gyámjainak. Kelt Gyekén 1574. január 19.-én* (Szabó K. 1876. 217.).

Bekecsalja térképázlata

A térképázlaton jelzett
helységek:

1. Jobbágytelke – Simbriaş
2. Nyárádremete – Eremitu
3. Nyárádköszvényes –
Mătrici
4. Mikháza – Călugăreni
5. Deményháza – Dămieni
6. Búzaháza – Grăuşorul
7. Nyárádszentmárton –
Mitreşti
8. Jobbágyfalva – Valea
9. Csíkfalva – Vărgata
10. Nyárádselye – Şilea
Nirajului
11. Kendő – Cându
12. Márkod – Mărculeni

13. Mája – Maia
14. Berekeresztúr – Bâra
15. Székelybere – Bereni
16. Nyárádmagyarós –
Măgherani
17. Torboszló – Torba
18. Nyárádszentimre –
Eremieni
19. Seprőd – Drojdii
20. Nyárádszereda
– Miercurea Nirajului
21. Backamadaras –
Păsăreni
22. Ákosfalva – Acăţari
23. Gyulakuta – Fântânele
24. Havadtő – Vijoroasa
25. Vadasd – Vădaş

26. Havad – Neaua
27. Rigmány – Rigmani
28. Geges – Ghineşti
29. Székelyabod – Abud
30. Sóvárád – Sărăţeni
31. Kibéd – Chibed
32. Siklód – Şiclod
33. Szolokma – Solocma
34. Makfalva – Ghindari
35. Atosfalva – Hoteşti
36. Székelyszentistván –
Ştefăneşti
37. Csókfalva – Cioc
38. Erdőszentgyörgy
– Sângeorgiu de Pădure
39. Marosvásárhely – Târgu-
Mureş

1602. augusztus 16-ról való az a névsor, amelyik a marosszéki nemesek, lófők és szabad székelyek császári-királyi hűségre való, Básta György általi felesketését tartalmazza. Ez Székely(Maros)vásárhelyt volt, s 19 vadasdi nevét említi (Szádeczky L. 1896. 273.).

1614-ben került sor, Bethlen Gábor utasítására, a székely székek összeírására (lustra), ahol szintén találkozunk vadasdiakkal.

A *Sátán labdáiban* Szabó Gyula ír a Szentdemeterről Marosvásárhelyre tartó Lázár György szégyenletes meggyilkolásáról és lefejezéséről (1660) a „vadasdi hágon”, Nagy András hadnagy emberei által (Szabó Gy. 1979. 211.).

1643-ból harang- és klenodium-összeírás maradt fenn (Kovács János).

1679-ből egy alig olvasható határtörvény (uő).

1756-ban a vadasdi lakosok száma 216 (uő).

1848. október 15–17. között Bodoni Elek helybéli szabadságharcos tiszt részt vesz az agyagfalvi gyűlésen. Arról is tudunk, hogy a honvédek Székelykeresztúrra való vonulásakor vadasdi fogatokat rendeltek ki a katonák szállítására (uő).

1880. évi népszámlálás szerint Vadasd lélekszáma 493 (uő).

1887-ben, két évi megfeszített munka után befejeződik a templomépítés. 1900-ban, viszonylag rövid idő alatt elkészül a torony is.

1653–1848 között 24 vadasdi fiatal járt a marosvásárhelyi református kollégium alsóbb és felsőbb tagozatán (Tonk S. 1994. 441.). Jakó-Juhász nagyenyedi diák-összeírásában (1662–1848) öt Vadasdi / Wadasdi nevű pap- és tanítójelölt diák nevével találkozunk (Jakó Zs. – Juhász I. 1979. 69.).

A falu jeles emberei közé sorolható Vitéz nemes nemzeti Madaras Sándor, Jakab Istvánné Nagy Mária beteggyógyító, Bodoni Elek szabadságharcos tiszt, Simon Elek pap-helytörténész, Jakab Ödön tanár-költő, Hajdu Zoltán költő, a tragikus végzetet ért Sántha József kántortanító.

Adományaikkal a falu és az egyház fellendülését szolgálta: gróf Toldalagi Zsigmond, gróf Berthold Sarolta, gróf Teleki Domokosné Kendefi Zsuzsanna, Havadi Máthé Izsák, Vadasdi István, Miske József, Jakab Árpád, Györfi István, Molnár József, Kovács Pál, 1990-től erre pedig a hollandiai Yerseke testvéregyház és Bodoni Miklós vállalkozó.

Lakosainak száma 1996 márciusában 374, amiből 191 nő és 183 férfi. 48 cigány lakik a faluban, akiknek őseit *gyepmesteri* megbízatással telepítették a helységbe. A 27 iskolaköteles és a 20 óvodáskorú gyereket két tanítónő és egy óvónő oktatja.

Vadasd református falu. Felekezeti megoszlása: 2 katolikus, 5 Jehova tanúja, 367 református.

A faluban van 56 televízió és 18 műholdvevő berendezés, ami – többek között – a Duna Tv vételére is lehetőséget teremt. A mintegy 180 lelket befogadó, központi fekvésű művelődési háza alkalmi előadásoknak, táncgyűtteseknek,

műkedvelő színjátszó csoportoknak, falugyűléseknek, báloknak, lakodalmaknak, újabban halotti toroknak ad helyet.

Állandó interetnikus kapcsolatok a helybeli cigányokkal alakultak ki, akik a szokások nagy részét átvették és őrzik. Voltak s időnként még ma is megjelennek románok Erdély északi részéről, munkavállaló-napszámos státuszban az állami mezőgazdasági farmon, de sporadikus ittlétük vajmi kevésbé befolyásolta a kialakult népi kultúrát.

A kötetben bemutatott szokásokat együttesként kezelem; nem kiragadva, ízekre szedve, hanem a maguk komplexitásában és többoldalúságában szándékosan az olvasó elé tárni őket. Nem elég – vallom – leírni, azaz felleltározni egy bizonyos korszakot, emberöltőnyi időt, anélkül, hogy oda ne figyeljünk az állandó változásra, a társadalom szüntelen formáló-alakító hatására.

A szokásrendet, a *kalendáris ünnepeket* a szakrális év tagolódása szerint csoportosítottam *karácsonyi ünnepkörbe*, *húsvéti ünnepkörbe*, *pünkösdi ünnepkörbe*, anélkül, hogy megfélekedném az év második feléről, a reformátusoknál sokszor emlegetett, ún. *ünneptelen félévről*. S bár az év teljes időszakára kiterjedő helyi szokások sok hasonlóságot mutatnak az erdélyi és az egyetemes magyar szokáskultúrával, úgy gondoltam, jó, ha három más falu, a közeli Gegecs és a távolabb fekvő, de szintén hagyományőrző Siklód (Hargita m.) és Székelyszenterzsébet (szintén Hargita m.) rendelkezésemre álló adatait is közzéteszem a kiegészítés, a bővítés, a gazdagítás reményében.

A szerző

Kalendáris szokások

András-naptól vízkeresztig

ANDRÁS, ENDRE
November 30.

A karácsonyi ünnepkör s az adventi várakozás legelső jeles napja az András, Andor, Szent András napja. Vadasdon András napjának szokásai aránylag szegényesek; barátok, *cimborák*, rokonok köszöntik az Andrásokat, Bandikat, akik borral s pálinkával fogadják őket. Az András-napozás olykor a késő éjszakába nyúlik.

Kovács János (született 1913-ban) nyugalmazott lelképásztor emlékezete szerint András-napkor – de más, jelesebb névnapokon is – hamuval megtöltött csonkafülű, vagy repedt, használhatatlan korondi cserépfazekat vágta a deszkakerítéshez, vagy a bejárati (terméskő) lépcsőhöz, bekiáltva: *Éljenek az Andrások!* (vagy akinek névnapja volt).³ Még régebb, amikor több volt a vadászfegyver, egyik-másik barát ablak alatti puskadurrintással jelezte tiszteletét.

Németh Józsefné Sárosi Ilona (1938) arra emlékszik, hogy az ő lánykorában – és később is – a vadasdi lányok bibliát vagy énekeskönyvet tettek – egy férfi alsóneműjébe bugyolálva – a párnájuk alá, majd lefekvés előtt kimentek az udvarra s kilenc csillagot számoltak meg az égen. Ekkor az illető lánynak be kellett mennie a házba, de senkihez sem volt szabad szólania. Éjjel megálmodta a jövődöbelijét. Némethné megálmodta s hat hónap múlva férjhez is ment. A rokonságához tartozó fiatal lányok ugyanezt teszik ma is.

Szent András-napján az eladó lány cseresznye- vagy meggyfaágat tesz vizes vázába, s ha az január 1-ig kirügyezik, akkor a következő esztendőben férjhez megy.⁴

Általában András-napjáig lejárnak a mezei munkák, s az új bor is élvezhetővé

3 A cserépcsapás szokása névnapokhoz kapcsolódva még ma is jellemző különböző területekre. A cseréptörés népszokásokban játszott változatairól lásd Barna Gábor 1983.

4 Szerelmi jóslásra, a jövődöbeli megtudakolására alkalmas nap az András-nap (valamint Borbála, Luca, Tamás) (Bálint S. 1973. 14.). Barna Gábor szerint ezen a napon próbálják a lányok megtudni, milyen nevű lesz a férjük. Ha este férfigatyát tesznek a párnájuk alá, egyes adatok szerint leendő férjük nevét és személyét is megálmodják (Barna G. 1979. 119.). A férfi alsóneműbe csomagolt Biblia az érintkezésen alapuló varázslás és a népi vallásosság összeolvadását jelzi. „Mínhogy pedig az Egyház ajánlja a szentek segítségül hívását: a néphit a maga mágikus várakozásait vonatkozásba hozza az említett nap szentjének nevével és hatalmával, azonban nemcsak a vallás tanítása és ajánlása szerint kéri közbenjárását, hanem mágikus hatalmat is tulajdonít neki” (Bálint S. 1973. 14.).

válik; régebb ez a nap jelentette a disznóvágások s a velejáró eszem-izomok kezdetét (Liszka J. 1992. 57.).

Népi megfigyelés szerint „*ekkor berregnek a farkasok*”, ezután veszélyesek, támadják az embert (Barabás L. 1993. 29.). Az időjárással kapcsolatosan ma is él a „*Fehér advent, fekete karácsony*” szólás, akárcsak ennek fordítottja. Lehetnek kivételek is.

A szomszédos Havadtól eltérően, itt nem emlékeznek arra, hogy a helybéliek András-napi köszöntővel lepték volna meg az ünnepeket, de arra igen, hogy a dolgozni ide járó havadi Simon Lajos (1920) így köszöntötte a vadasdi Szilágyi Andrást:

*Nagy Isten, mit látok, mit képzél a szívem,
Amidőn álmomban megindul a lelkem,
Mert már virradt előtt, egy éneklő madár
Eljőve ágyamhoz s mondá, hogy kelj fel már.*

*Én azt meghallám, sietve felkelék,
Fébius muzsikáját hallom, hogy zengették,
Tisztelni hát én is sietve eljövök,
Andrásnak napjára egy áldást mondanék.*

*Élj és virágozzál, miként zöld erdőben,
Vagy mint a liliom tavaszi időben,
Találjon szerencse egész életedben,
Ragyogj, mint az égnek sűrű csillaga.
Eképp tündököljél mindenféle jókkal,
Drága virtusokkal.*

*Téged a szerencse vegyen fel karjára,
Emeljen ragyogó ezüstnek halmára,
Hogy úgy tündököljél, mint napnak sugara,
Hogy juthass el sokszor te neved napjára.
Gabonát a mezők néked teremjenek,
A szőlőhegyek bort bőven csepegtenek.*

*Nyílik az égnek ragyogó sugara,
Oszlik fellegeknek sötét homálya.
Vidám Fébrusunknak arany koronája
Tündöklük rajta, tündöklük rajta.
A nap gyászatát, íme, levetette,*

*Hajnali fénybe magát öltöztette,
Kedves Andrásunkat, imé köszöntöttük:
Éljen Andrásunk! Vivát Andrásunk!*

*Valamennyi fűvény a tengerbe zárva,
Valamennyi csillag az égre ruházva,
Annyi áldás szálljon Andrásunk házára.
Éljen Andrásunk! Vivát Andrásunk!*

*Ébredj, András, kelj fel, állj hamar talpodra,
Kakas kukorigul, hej, a te számodra.
Szarka farkát billegteteti,
Vendéged jön, azt jelenti:
Kelj, kelj, kelj, no hamar felkelj!
A kösziklák néked vizet eresszenek,
Kívánságod szerint folyjanak mindezek,
Hogy úgy viruljon majd éltednek világa,
Semmiféle szélvész meg ne tántorítsa.*

*Amiket elmondtam, ez a kívánságom,
Éltessen az Isten, szívemből kívánom.*

Siklódon azt tartják, hogy az András-napi szép idő korai tavaszt jelent, de ha András-napkor havazik, akkor a gazdának a kukoricakóré-rakást be kell hordania a csűrbe. András-napkor nem ettek olyan ételt, amibe ecet kellett, mert az savanyú telet hoz.

Gegesben és Siklódon is ismeretes az *András-kerék*. A férjhez menendő lányok egy fehér, kör alakú papírt cikkekre osztottak ollóval, de úgy, hogy a közepe egyben maradjon. Minden cikkre ráírták a fiúismerőseik közül egynek a nevét, így 3-4-5-6 fiúnév került a „kerékre”. Este a lány a párnája alá tette, és éjszaka, amikor felébredt, egy cikket behajtott. Napfelkelte után megnézte a nevet és az lett/lesz a férje. Ha éjszaka a lány nem ébredt meg, akkor az azt jelentette, hogy a következő évben nem megy férjhez.

Szintén Siklódról való az András-napi *cseréptörés*. Egy csonka, használatból kikopott cserépfazekat az eladósorban lévő lány az ajtó előtt a földhöz csapott; ha páros számú darabokra tört, akkor a következő András-napig férjhez ment, ha pedig páratlanra, a darabokat összeszedte és a közeli mezei árokba dobta. Még egy évig nagy valószínűség szerint lány maradt.

MIKLÓS, MIKULÁS⁵

December 6.

Miklós nevű helyi lakos kevés volt/van, akiket felköszönhetnek a barátok, rokonok, de annál többen vannak a Mikulást váró gyerekek. December 5-én este a gyerekek abban a reményben teszik ki a cipőjüket az ajtó elé – némelyek szépen kivikszolva –, hogy azt a *Mikulás bácsi* aznap este, vagy másnap kora reggel édességekkel és ajándékokkal tölti meg. Kinek többet, kinek kevesebbet tesz – érdemek és lehetőségek szerint. Ha a gyerekek az elmúlt időszakban rosszak vagy szófogadatlanok voltak, számíthatnak egy-egy virgácsvevőre is – figyelmeztetésként.

Régen a Mikulás csak a jobbmódúaknál járt, a szegények beérték azzal, ha a ház öregjei beöltöztek *kózsókba* (bundába), *lantot* (pléhből készült juhharangot) és csengettyűt kötve a derekukra. Fejükön bundasapka volt, szakállat kenderből vagy gyapjúból csináltak. Ők cukorkát, almát és diót osztogattak a gyerekeknek.⁶

Kovács János (1913) 1926-ban hallott először a Mikulásról a marosvásárhelyi református kollégiumban, mint friss diák. Vadasdon addig nem tudtak erről. Tőle jegyeztem le: „A *gyakori névnaptartások és ajándékozások újabb keletűek, mint ahogy újabb keletűek a családi ünnepek alkalmával már-már túlzásba vitt ajándékozások is. A múltban is voltak jómódú falusi emberek, de sokkal több volt a szegény ember. A falunak csak tisztességes életmódra telt a pénze. Rossz kifejezéssel élve: a rongyot nem rázták úgy, mint most.*”

Miklós napjáig fogadják a *majort*, ekkor *hányják bé* a juhokat s a bárányokat. Ha az első hó lehull már azelőtt, akkor a pásztorok nem várnak december 6-ig, hamarabb behajtják az állatokat.

Népi megfigyelés szerint amilyen az idő Miklós napján, olyan lesz karácsonykor is.

Siklódon és Gegesben általában advent első hetében készültek el a mikulás-napi ajándékok is. Míg a lányok s az asszonyok korcsoportok illetve utcák szerint (10–12 nőszemély) *kórusba* jártak gyapjút fonni (karácsony előtt csak gyapjút fontak), addig az édesapák a kicsi fiúgyerekeknek spárgán mozgatható *paprikajancsit*, a nagyobbaknak pedig *kerepelőt* készítettek. Szilveszter éjszakáján ezzel kerepeltek a falu melletti dombon, így köszöntve az új esztendőt. Nyáron is használták madárijesztésre vagy népi gyermekjátékként. A házassulandó legények szép, színes, festett csörgővel díszített *guzsalyat* készítettek ajándékba annak a lánynak, akit szándékukban volt a farsang végén feleségül venni.

5 Az ünnep kezdetére vonatkozóan I. Bálint S. 1977. I. 27., a Hortobágy vidékére I. Barna G. 1979. 120.

6 Az újkeletű Mikulás-ünnepekhez iskolai hatásra kapcsolódott az a jelenség, hogy valaki beöltözött Téliapónak, Mikulásnak (Barna G. 1979. 120.).

Miklós nap, advent második vasárnapja után az asszonyok fő munkája a karácsony előtti *nagytakarítás és nagymosás volt*, ami az őszi munkálatokban elmocskolt felvevő ruha, ágynemű, háziszóttos konyharuhák szapulásával, tisztításával kezdődött. A népi erkölcsi rend alapján a faluban úgy tartották, hogy advent negyedik hete előtt a disznót is le kell vágni. Éppen ezért a családi disznóvágások és disznótorok ideje Miklós nap és a harmadik adventvasárnap között lejárt. A nép tudta ezt, és többnyire be is tartotta. Aki a nagyhétre hagyta – ha volt ilyen –, azt megszólták.

LUCA⁷
December 13.

A Luca-napi székkészítésről s a tyúkok varázslásáról csak hallásból s a tömegkommunikáció szokásismertetőiből tudnak a helybeliek. Egyébként a vidéken sehol sem gyakorolják e szokásokat.

VIRRASZTÓ ESTE
December 23.

Régen a karácsony szombatja előtti nap volt a *virrasztó este*, amikor a táncolni, szórakozni kívánczó fiatalok egy házhoz gyűltek össze. A lányok erre az alkalomra *pánkót* és csörögét sütöttek, néha kukoricát főztek, a fiúk bort vittek, pálinkát azonban sohasem. Zenésznek egy hegedűst és egy *klánétást* fogadtak meg. Híres zenész volt Györfi Gergely, vagy ahogy itt mondták, Klánétás Gergely bá, mivel klarinéton játszott. A falu népe ma is emlékszik az ő nótáira, amelyeket ilyen alkalmakkor többször eljátszott az egybegyűlteknél.

*Egy kislány az erdőn eprézni jár,
Azt hiszi, az erdőn senki sem jár.
Pedig egy kis madár zeng az ágon,
Aranyos Juliskám, légy a párom.*

7 A Luca-nap mágikus cselekmények, hiedelmek napja, jóslásra, varázslásra, rontásra a legalkalmasabb. A leggyakoribb mágikus cselekvések a baromfitartással kapcsolatosak. A tilalmak szerint e napon nem szabad varrni, foltozni, mert bevarrják a tyúkok ülepét, és nem fognak tojni; sokat kell viszont ülni az asszonyoknak, hogy sok kotló legyen; hogy a tyúk jobban tojjon, Luca-napkor szénát és szalmát kell tenni a fészkébe. Általános gyakorlat a lucabúza csíráztatása (a Luca-napkor vetett és meleg szobában kizöldellő búzát templomdíszítésre használják). Karácsonykor levágva és tyúkok elé dobva termékenységet biztosít. Ismert még a boszorkányok felismerésére készített lucaszék, valamint az András-naphoz hasonló, a jövődöbéli megtudakolását célzó eljárás (Barna G. 1979. 120–126.). Bogdánfalván azt tartják, hogy a Szent Lúcia napján fonott gyapjút megeszi a moly (Fazekas M. I. 1996. 324.).

Más:

*Egyszer jártam Szolokmába, vidékbe,
Ott találtam igaz hű szeretőre,
Mert a szolokmai legény jóbarát,
Ha van pénze, veszen nékem pálinkát.*

Más:

*Dombon, Rózsi, dombon,
Hajaszála lombon,
Üljél az ölembe,
Galambom.*

Ezen a napon tették *le a guzsalyat*, többet nem fontak Vízkereszt napjáig.

KARÁCSONY SZOMBATJA, SZENTESTE

December 24.

A sütés, főzés, nagytakarítás, készülődés ideje, az adventi várakozás utolsó napja.⁸ Ekkor kerül kemencébe (némelyeknél egy nappal korábban) a *kenyértészta*, a kalácsnak való, a tepsibe kirakott süteményadag, hogy az ünneplők asztalára kerülő portéka legyen friss, finom és *poronyó*. Az ünnepi készülődésbe bekapcsolódnak a gyerekek és a férfiak is (dió- és mákőrlés, kemencehevítés). Ők teszik rendbe az udvart, a *pajta* és a *kapubéjázat* környékét.

Külön ügyelnek a tűzifa vágásra-hasításra, hogy a három napig tartó *sátoros ünnepen* ne hallatszzék fejszecsattogás, munkazaj az udvaron. Ahol ez nem így van, ott az embert megszólják, kibeszélik, pogánynak vagy hanyagnak nevezik.

Délután kerül(t) sorra a fenyőfadíszítés, ajándékvásárlás (aki eddig elmulasztotta), este pedig az *angyalvárás*.

Vadásd ma már nem szoktak *kántálni, kantálni*, teljesen kimaradt, bár ma is emlékeznek azokra a hajdani időkre, amikor a magyar gyerekek, legénykék ismerősöknél, keresztszülőknél, rokonoknál vagy a szomszédokban kántáltak. Kovács Gyula (1908) szerint: „*Szegény világ vót, s kántáltak, hogy kapjanak valamit. Kaláccsal, almával, dióval, a nagyobbakat pedig borral kínálták.*”⁹

8 Barna Gábor utalása szerint a református falvakban karácsony vigíliáján nem volt böjtölés (Barna G. 1979. 125.). Erre a napra a kikölcsozött tárgyakat sokfelé hazakerik, nehogy „megboszorkányozzák”, a haragosok pedig erre a napra látszólag kibékültek (Bálint S. 1973. 52.).

9 A kántálás a betlehemezéssel együtt van szokásban mind a katolikus, mind a református falvakban. Kántálás néven inkább az utóbbiaknál említik, gyakorlása a karácsonyi ünnepekre korlátozódik. Olyan énekes, verses köszöntés, amelyhez általában szerencsét biztosító jókívánságok, termékenységvarázsló mozzanatok kapcsolódnak. Gyerekek és egyéni kántálók esetében a család megkínálja őket, csoport esetén adományt is adnak (Faragó J. 1947.; Barna G. 1979. 142-143.).

A cigányok is jártak, külön csapatba verődve, egyházi énekeket kántálva a magyar házaknál, amiért kemencében sült *tejfeles lepényt* kaptak. Vadasdon 1923-tól, Kovács Józsefné Madaras Amália elhalálózásától nem sütnék ilyen lepényt – ezután legtöbbször dióval, almával, kenyérrel, aprópénzzel kínálták a cigány-kántálókat is.

A felnőttek a karácsony estéjét általában otthon, családi körben ünnepelték. Szürkületkor harangoztak, rövid istentiszteletet tartottak, ún. szeretet-csomagokat osztva a kisgyerekeknek, majd ki-ki igyekezett haza, hisz ilyenkor nem illet más házához menni.

A karácsonyfa-állítás az 1920–30-as évektől szokásos – de csak a gazdagabb családoknál. Csak jóval később kezdett általánossá válni. 1948 után, az erdők államosítását követően szigorú tilalom (borsos büntetés) óvta a fenyőfák erre a célra történő kivágását és forgalmazását, de lehetett üzletben vagy *lerakatokban* vásárolni *télifát*.¹⁰

Az egykori angyalvárással kapcsolatosan elmondhatjuk, hogy sokszor valamelyik szomszédasszony öntötte be az ajtón kötényéből a diót, almát, mogyorót, aprósüteményt, esetleg cukorkát – természetesen a gyerekek mindig az angyalt látták benne.

A második világháború utáni sanyarú években, amikor nem volt miből s hol szaloncukrot vásárolni, a karácsonyfára való édességet házilag főzték cukorrépából.

A karácsonyesti ételek közül megemlítem a friss disznóhúsból és *kukoricakásából* készült töltött káposztát. A *kása* vagy *dara* házi darálón készült, esetleg köves malomban, külön e célra őrölve, de mindenképp ízletes, kedvelt eledelnek számított. (Helyenként ma is fogyasztják.) Karácsonykor ma is óvakodnak a hagyma és a paszuly fogyasztásától, mert attól „keléses lesz a test”.¹¹

Legkedveltebb eledel a *disznókőccség*. Ezt látszik igazolni az alábbi karácsonyi köszöntő is:

*Ma karácsony napja,
Nem kell nekem hagyma,
Egye meg a gazda,
Aki nekem adta.*

10 Bálint Sándor foglalta össze a karácsonyfa, karácsonyi ág állításának szokását: „A karácsonyi életfa, termőág az évről évre megújuló természet ősi, mágikus jelképe [...] A múlt században feltűnő karácsonyfa teljesen kiszorította [a termőágot], jobban mondva helyettesíti” (Bálint S. 1973. 31.).

11 A karácsonyi rituális étkezésnek vannak helyenkénti specialitásai, melyeket a református egyházi előírások nem szabnak meg; vannak az étkezésnek olyan elemei, melyek a következő évi hasznát kívánták biztosítani: a hagyomány szerint karácsony másodnapján sült tököt kell enni, hogy az új évben sok pénzük legyen. Barna Gábor szerint ez a példa szemlélteti az évkezdő szokások szétszóródását (Barna G. 1979. 128-129.; lásd még Pócs É. 1965.).

*Horgas a disznóláb,
Egyenes a kolbász,
Ne pityeregj, gazda,
Tégy bort az asztalra!*

*Látom gazdasszonyom sűrű mosolygását,
Zörgeti a kulcsot, nyissa fel a ládát.
Ha egy lejt fog adni, el sem fogom venni,
Ha öt lejt fog adni, meg fogom köszönni.*

A mai karácsonyesték, szentesték kissé egyhangúbbak; már nem kántálnak a házaknál s elmaradtak a gyerekköszöntők is.

1980 és 1990 között karácsony estéjén többször megjelentek a faluban alulírott rokonai, akik – a pusztakamarási kántálási szokáshoz híven – megkántálták a közelebbi rokonokat, azok szomszédjait és a református lelkészt. Bár mindenütt szeretettel és vendégnek kijáró tisztelettel fogadták őket, a mezősegi eredetű köszöntő szokást nem vette át a székely faluközösség, nem hagyományozódott tovább. Azt mondták: „*Milyen szép! De nálunk ez nem szokás...*”

Az utóbbi években ezen az estén templomba mennek, ahol az ünnepi istentisztelet után a gyerekek műsorára kerül sor. Ekkor osztják ki az adománypénzből vásárolt, vagy az 1990-től Hollandiából folyamatosan érkező szeretet-csomagokat.

A templomi ünnepélyt követően, a család hazatérő tagjai a feldíszített karácsonyfán meggyújtják a gyertyákat¹² és fényszórókat, számba veszik az eközben „megérkezett” angyal ajándékait, vacsoráznak s lefekszenek. Ahol televízió van s műholdas vevő, ott megnézik a szentestére készült ünnepi műsort.

Ilyenkor nem illik sem varrni, sem vasalni, vagy bármilyen más tevékenységet végezni.

KARÁCSONY ELSŐ NAPJA

December 25.

Első-, másod- és harmadnapján délelőtt és délután istentiszteletet tartanak. Első napján történik az úrvacsoraosztás, ami sok embert vonz a templomba. Aki nagybeteg s nem állhat ki, de mindenképpen úrvacsorát szeretne venni, azt a lelkész látogatja meg kora délután, vagy közvetlenül a templomozás után.

Úrvacsora előtt általában nem esznek, nem isznak s akivel találkoznak, azt *Kellemes ünnepeket* vagy *Áldott karácsonyi ünnepeket kívánok* formulával köszön-

¹² Bálint Sándor utalásai szerint a karácsonyfán égő gyertya Krisztust jelképezi (Bálint S. 1973. 32-34.).

tik. Az ünnep előtti nagyhét a böjt, az önmegtartóztatás, a párkapcsolat kerülésének ideje.

Régebb karácsony első napját ünnepi áhítatban töltötték, amit csak az este kezdődő *istvánozás* tört meg. Ünnep első napján nem tartottak semmilyen táncmulatságot. Az ünnepi vigalmak csak másodnapján délután kezdődtek,¹³ s folytatódtak harmadnapján a *jánosozással*.

Az úrvacsorához szükségeseket hónapokkal, sőt 1–2 évvel azelőtt elkészített *lista* szerint adományozzák. Az adomány egy 2 kg-os házikenyérből s 5 liter vadasdi szőlőborból áll, amit első napján reggel 8–9 óráig kell felvinni a *papilakra*, hogy az istentisztelet kezdetéig a kenyeret felszeleteljék. Innen a bort a *megyebíró* (kurátor) – a háziszöttes *takaróruhába* és *füleskosárba* tett kenyérral együtt – az adakozó edényében szállítja a templomba, ahol átönti az úrvacsora osztó serlegbe, majd a pap, osztáskor, a kehelybe.

Kenyérszeletelés előtt a lelkész egy rövid fohászt mond magában.

Karácsony első napján este van az *istvánozás*, az István, Pista, Pityu nevéek késő éjszakába nyúló felkeresése és felköszöntése. Külön e célra írt köszöntő versre nem emlékeznek, még az idősebbek sem. Csupán annyit mondtak: *Isten éltesse az Istvánokat! Az este beszélgetéssel, tréfával, ital és sütemények fogyasztásával telik el.*¹⁴

Siklódon az '50-es és '60-as években még szokás volt a *bészámolás*, amit a hamuval megtöltött cserépfazék küszöbhez vagy bejárati lépcsőhöz való odavágása előzött meg. Számoláskor ügyeltek, hogy az legyen minél hangosabb, a bentiek számára is jól hallható, minden szó és számjegy után egy kevés szünetet tartva. *István... egy! István... kettő! István... három!*, és így tovább, míg a vendégváró-ünnepelt István ajtót nyitott s a köszöntőket betessékelte. Ha az első számolásnál nyomban ajtót nyit, akkor a fölszálló hamu betódul a házba, ami ugye semmiképp sem kellemes, ha pedig nem siet, azaz a hamufelhő fölszállásán-elillanásán reménykedik, akkor ő bánja meg: minden számolás egy kancsó borba került, amit közösen ittak meg.

A karácsony első napján elfogyasztott ételek közül megemlítem a tyúkhúslevest laskával, főtt húst szósszal és pityókával, és a kalácsot. Az italok közül étel előtt házi pálinkát, étel után pedig használnak. A vendéget *üres-*, *mákos-*, *dióskaláccsal* és borral kínálják meg. A karácsonykor elfogyasztott dió- és mákos-tészta a bőséget jelképezi.¹⁵

13 Az év legjelentősebb báljai közé tartoztak a karácsony másodnapján, a böjtidőszak utáni első bálók (Barna G. 1979. 147.).

14 Az István és János nap megülését nagy hagyománya van vidékünkön. Férfiakból és nőkből álló vegyes csoport jár házról házra, hogy felköszöntse az ünnepeltet (Barna G. 1979. 151-153.).

15 Az ételek és hajlékok megáldásának ma is használt, elnépiesedett változata magvaknak, használati tárgyaknak, emberi gesztusoknak tulajdonított szakrális telítettség, szentelményi erő (Bálint S. 1973. 76-78.). Az ostya, illetőleg kenyér, kalács vegetációs szakrális kultuszából következett a karácsonyi morzsa megbecsülése. A morzsát elteszik és a következő év folyamán gyógyítanak vele vagy a család halottainak szájáék (Bálint S. 1973. 81.).

Az úrvacsorai kenyér felszeletelése alkalmával lehullt, illetve megmaradt szélekből a pap a nagyon szegény özvegyeknek, rászorultaknak vitt – a rendes úrvacsorán kívül.

Íratlan szabály szerint a vidéken karácsony első napján a család minden konfirmált tagjának úrvacsorát kellett vennie a templomban. És aki úrvacsorát vett, az aznap este nem mehetett mulatságba, még látogatóba sem illett. A ruhában, amelyben úrvacsorát vett valaki, abban nem volt szabad bálba menni. Hasonlóképp a konfirmációra készülő gyerekek sem mehettek mulatságba.

Karácsony első napján – akárcsak újévben és húsvét első napján – nem engedik ki a juhokat, nem hajtják *szerbe*, mivel azt tartják: *nekik is jár egy nap, ünnep van.*

KARÁCSONY MÁSODNAPJA

December 26.

Ezen a napon folytatódnak a karácsonyhoz tartozó ünnepi szokások és tilalmak. Templomba mennek, meglátogatják a közeli rokonokat. Karácsony másodnapján, akárcsak első napján, nem illik, sőt szigorúan tilos *erdőlni*, fát vágni, fűrészelni, szénát betermelni, örölni, kerti munkát végezni, kalapálni, barkácsolni.

Este van a *jánosozás*, vagyis a János nevéek felköszöntése, ami semmiben sem különbözik az *istvánozástól*.¹⁶ 1943 és 1977 között Vadasdon helybéli születésű pap, nevezetesen Kovács János szolgált, akit e napnak estéjén a *presbiterek* és az *egyházfiak* (pótpresbiterek) rendszerint csoportosan köszöntöttek. A papné süteménnyel, a tiszteletes pedig a ház körül termett szőlőborral, esetleg pálinkával kínálta a vendégeket.

Csizmadia Kálmán (1908) szerint Vadasdon mindig sok volt a János nevű, akiket *szerre* köszöntöttek. Még a versre is emlékszik, amit apjától tanult:

*Szerencsés jó estét (reggelt) kívánok!
Nagy Isten, mit látok,
Amidőn János napjára felébredtem.
Mert még virradat előtt egy éneklő madár
Feljött az ágyamhoz, mondja, hogy kelj fel már.
Rögtön megdobbant a szívem, mindjárt felkelék,
Eszembe jut, hogy Jánosról álmodék,
Rögtön ide siettem, hogy neve napjára egy verset mondanék.*

¹⁶ János evangélista kultusza és a névnapi köszöntő párhuzamosan, és egymást kiegészítve él együtt az évkezdő jókívánságokkal (Bálint S. 1973. 118-119.).

*Emelje Jánost szerencse szárnyára,
Keserűség, bánat sohse találja.
Virradjon fel sokszor nevenapjára,
Hogy ne ártson soknak, rossznak hatalma.*

*Valahány csepp víz van a Nílus medrébe',
Annyi áldás szálljon János életébe.
Valahány szál fű van a világ mezejébe',
Ahány virág bimbózik Flóra kertjébe',
Annyi áldás szálljon János életébe.
Isten éltesse sokáig!*

A kínálás borral és kaláccsal történt. A Jánosok otthon várták a köszöntőket, nem mentek sehová. Külön jártak a gyerekek, s külön a felnőttek.

Ahol sok volt a gyermek, és szegénység volt a házban, a karácsony is szegény volt. Íme, hogyan emlékszik vissza Kovács Károlyné Soó Ilona (1934): „*Tizenegyen vótunk testvérek, nem vót könnyű az élet. Minálunk nem sokszor járt az angyal. Anyám egy szál fenyőfaágat vagy egy kis hegyet szúrt a virágcserepbe, s feldíszítette sztaniolpapírba csomagolt kockacukorral, almával, lerben sült, lyukas tésztával. Az ajándékozás legtöbbször kimaradt.*”

Szép szokás volt Gegeben a karácsony másodnap *kiköszöntő*, amikor a délelőtti templomozás után kijövő hívek körbe álltak a templombejárat előtt, s várták a lelkész kijövetelét. A lelkész megállt a templom küszöbén, és hallgatta a falu legidősebb férfitagjának hozzá és családjához intézett jókívánságait, majd megköszönte és viszonzta. A szokás ma is él.

A vidéken a táncmultságok szervezése a besorozott *regutalegények* feladata volt. Táncmultságot szerveztek december 26-ra, 27-re, és december 31-re. Ha igény volt rá, ezt ki lehetett egészíteni még egy esti mulatsággal aprószentek este vagy újév elsején este.

Siklódon és Szenterszibeten a legények advent harmadik vasárnapján bejárták a falut és nagyjából összeírták, hogy a karácsonyi mulatságon ki szeretne részt venni. Ha többen iratkoztak, akkor a nagyobb (a faluban több zenekar is volt) létszámú zenekart fogadták meg. A fizetséget nem az ünnepeken, a bál lejártakor eszközölték, hanem csak a végén, amikor általában gabonával és kevés pénzzel egyeztek ki a zenészekkel. A meghatározott fejenkénti gabonamennyiséget és a pénzt zeneszó kíséretében, feldíszített lovak és szekér igénybevételével szedték össze csonkahéten. A közvélemény nagyon elítélte azt a családöt, akik nem tartózkodtak otthon a gyűjtés napján.

A táncmulatságon mindenki részt vehetett anyagi helyzetére való tekintet nélkül. A lánynak viszont kötelessége volt azzal a fiúval táncolni, aki felkérte a táncba,

ha nem, a fiúnak jogában állt *kimuzsikáltatni*. Szenterzsébeten ez volt a „mars”. A zenekar egy indulót fúj, s a primás bejelentette a fiú nevét. Utána a lány nevét, akit a fiú el akar távolítani a közösségből. A „marsot” addig húzták, míg a lány el nem hagyta a termet. Ez nagy szégyen volt, ezért a lányok igyekeztek elkerülni.

APRÓSZENTEK¹⁷

December 28.

A bibliai „aprószentek”, a hajdani Heródes király elrendelte csecsemőgyilkosság emlékére régen a helybéli gyerekek házról házra járva a következő verssel köszöntötték az ott élőket:

*Aprószentek, Szent Dávid
Isten éltesse sokáig!
Pénzben járjon bokáig,
Száz esztendőös koráig.*

A háziasszony ekkor megkérdezte:

- *Miért jöttél?*
- *Édesanyám küldött, hogy adjon egy kis mustármagot.*

A háziasszony elvette a gyerekek kezében lévő fűzfavesszőt, hogy néhányszor a fenekükre verjen, miközben az iménti versike kezdő sorának változatát ismételte:

Aprószentek, Dávid, Dávid!

Özv. Harcsás Istvánné Györfi Juliánna (1934) szerint létezik egy másik változat is, amit még 10-12 éves korában hallott nagypapjától.

*Aprószentek, Dávid, Dávid
Künn a jégen korcsolyázik.
Eltörött a korcsolyája,*

¹⁷ Aprószentek napját legkésőbb a XI. századtól kezdve ünnepelték meg (Bálint S. 1973. 125.). Az egyházi jelleggen kívüli egyéb elemek: aprószentekelés vagy korbácsolás, vesszőzés, amely az újesztendei szerencsekívánásnak archaikus formája (Barna G. 1979. 153.). „A zöld ág az élet ősi szimbóluma. Egyfelől a betegség szellemét akarják vele távozásra kényszeríteni, másrészt pedig nem más, mint analógiás varázslás. Célja nőknél a termékenység, gyermekeknel a növekedés elősegítése: amint a fának is évről évre új hajtásai vannak, éppen úgy gyarapodjanak a megvesszőzöttek is” (Bálint S. 1973. 127.; lásd még Radó P. 1943.).

*Fúrja-faragja,
Mégis a hátán hordozza.*

A rügyező fűzfavesszővel vagy levél nélküli nyírfagallyal való megérintés, megverés, jelképes ütlegelés a termékenység jelképe. Ezenkívül a szokás jó alkalom volt adománygyűjtésre, főleg a szegények (cigányok) körében. (Dömötör T. 1986. 121.; Barabás L. 1998. 136-139.).

Fizetségként dióval, almával, ünnepről maradt süteménnyel, kaláccsal, kevéske pénzzel kínálták a gyerek-köszöntőket.

Régen e nap ünnepnap volt, ekkor nem dolgoztak, ma már igen, de azért számon tartják, hogy mikor van.

CSONKAHÉT

A karácsony és újév közötti négynapos időszakot Vadasdon *csonkahétnek*, vagy *két ünnep közének* nevezik.

Alighogy vége a karácsonyi ünnepeknek, máris készülnek Szilveszterre, az *óév búcsúztatására* s az *új év fogadására*. Sütnek, főznek, *erdőlnek*, fát vágna, hogy újévben ne kelljen dolgozni, nagyobb munkát végezni a ház körül.

Vízkereszt napjáig kerülük a paszulyfőzést, hagymaevést, tökmagolást, hogy ne legyen keléses a testük. Csak annyit mosnak, hogy az Szilveszterre megszáradjon, különben a beszedett, nyirkos ruhákat az évforduló után terítik ki, ha még szükséges.

A csonkahét egyben a *hátrálékosok*, az elmaradt *kepefizetők* adósságtörlesztésének ideje is, hogy az új évet ne kelljen adóssággal kezdeniük, számolva azzal, hogy az új évben a pap – megtörténhet, hogy – *kiprédikálja* az egyháznak fenntartói járulékot nem fizetők névsorát. A tiszteletes szerint ezek mindig kevesen voltak, s talán elhíhetjük nekik, hogy tényleg szegények is.

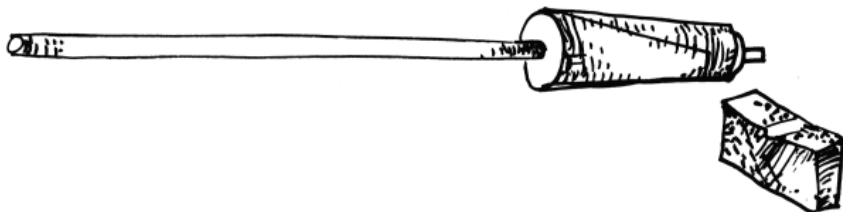
Aki tartozik valakinek pénzzel, az igyekszik megadni, hogy ne menjen át a következő esztendőre.

Régebb csonkahéten a lovat befogták, de a *fehér marhát* nem. Az ilyen napokat nevezték *szent heveder napjának*.

SZILVESZTER
December 31.

Az év utolsó napján az ember búcsúzik a „régitől”, számvetést készít, s máris készül az „újjal” való találkozáásra.

Régen, aki nem süttött december 30-án, annak Szilveszter napján (dec. 31.) kellett sütnie házikenyeret és kalácsot. Éjfél felé *pánköval* és kürtöskaláccsal vár-

Kürtóskalács-sütő

ták az új esztendőt. Ez többé-kevésbé így van ma is, csak a későesti pánkó- és kürtóskalácssütés maradozott el, helyettük napközben tésztákat sütnek.

Estefelé beveszik a száradni vagy szellőzni kiterített ruha- illetve textildarabokat, hogy Szilveszter éjszakája ne találjon semmit kiterítve, mert akkor a következő évben annál a háznál halál és állatpusztulás várható. Azt mondják: „*Aki ruhát terít, az bőrt terít*”. Vagy: „*Ahány ruha lóg a dróton, annyi elhullás várható a következő esztendőben.*”

Szilveszter estéjén és újévben nem esznek szárnyas húst (tyúk, réce, liba), mert ezek hátra kapirgálnak, s ezért az új évben a család nem halad előre, csak hátra. Igen kedvelt a disznóhús, mert a disznó előre túr, s az szerencsét jelent.

Régen este bál volt, szilveszteri mulatság, éjféli istentisztelet nélkül, de azért ügyeltek arra, hogy az éjféli (év végi) harangozás ideje alatt a zene „hallgasson.”

Éjfél előtt egyszer harangoztak, utána 15–20-an felmentek a toronyba, hogy 2–3 egyházi énekkel búcsúztassák az óesztendőt. Ezek közül a legismertebb az *Ó, mily rövid ez az élet*. Utána jött egy másik harangozás – pontosan éjfélkor –, amellyel köszöntötték az új évet. A hagyomány szerint sohasem maradhatott ki az *Ez esztendőt megáldjad és a Tebenned bízunk eleitől fogva* kezdetű református zsoltár első versszaka. A lejövetel harangozás közben történt, majd mikor mind lekerültek a földre, a templom déli bejárata előtt összegyűlt férfiak, a megyebíró irányításával, háromszor egymásután torkuk szakadtából elkiáltották:

*Uram! Adj
Bort, búzát, bőséget.
A hazában csendességet.
Uram!
Hallgasd meg!*

Ezután következett a közelieliek köszöntése, a kézfogas, a *Boldog új évet!* kíséretében. A fiatalok visszamentek a bálba, hogy másnap reggelig mulassanak, a többiek pedig hazabandukoltak, vagy az útba eső rokonoknál kötöttek ki, egy pohár

bort „fogva” az újév köszöntésére. Általában senki sem feküdt le éjfél után egy óra előtt, amikor a Kossuth rádióban elhangzó *Himnusz* és *Szózat* hozta a lelki „melegítőt”.

Napjainkban éjjel 11-kor harangoznak, negyed 12 után mennek be istentiszteletre, hogy pontosan éjfélkor kijöve, a templom előterében hallgassák – nők és férfiak – az óév búcsúztatására és az új év fogadására megkongatott harangokat.

A háromszori hagyományos, hangos kiáltás után az egyház jelenlegi lelkésze, Labancz Gyula köszönti a jelenlévőket; sikerekben gazdag, békés, boldog új esztendőt kíván mindenkinek. Ezután következik a közeliak köszöntése, majd csendben ki-ki hazavonul, kivéve a gyerekeket, akik nádból készült nyílhegyre tűzött fényszórókat röppentenek a levegőbe, vagy petárdát robbantanak a templom előterében. Régen, amikor még kovács is lakott a faluban, éjfélkor többször is megütötték az üllőt vagy deszkakerítéshez vertek erős hangot hallatató tárgyat, mintegy jelezve: vége a réginek, *meghót*, jöhet az új (Pozsony F. 1992.148.; 1998. 198–207.).¹⁸ A vadászok ma is puskadurrantással búcsúznak.

Özv. Györfi Domokosné szül. Györfi Ibolya (1939) szerint óév éjszakáján, éjfélkor a férjhez adó lány kiszaladt, hogy egy öl fát hozzon a tűzre. A fásládába való berakáskor megszámolta, hány van. Ha páros szám volt, a következő évben férjhez ment.

Györfi Domokos (1929) ma is megeteti és megitatja szilveszter éjjelén a tyúkokat és a juhokat.

Szilveszter estéjén, éjjelén készül(t) a *hagymakalendárium*, amely az elkövetkező 12 hónapról ad időjárás jósoló adatokat. Eszerint egy hagymát tizenkét felé vágnak, s a tizenkét *cikk* megfelel egy-egy hónapnak. Kamrába teszik, lapítóra, ahol január első 12 napján megfigyelik a cikkeket, s felírják a tapasztaltakat. A lágy, vizes cikk esős, nedves hónapot, a száraz pedig csapadékban szegény, meleg hónapot jelent. Azt mondják: „*biza sokszor bévált*”.

Régen szilveszterig fogadták a szolgálakat s a cselédeket, ekkor „telt az esztendő” (Ráduly J. 1987. 15–23.).

Jellegzetes szilveszter éjjeli ételféleség a *tötélkes káposzta gömbeccel* vagy *hájszékjessel*, továbbá a sült kolbász, *disznófősját*, házikenyér és reszelt torma. A tormáról azt tartják, hogy igen egészséges, s aki azt fogyasztja, a következő évben nem lesz beteg. Ahol marad kalács karácsonyról, ott nem kell sütni, a maradékot fogyasztják el.

¹⁸ Szilveszteri zajról, zajscapásról l. Barna G. 1979. 154-178.; Pozsony F. 1998. 198-207.

ÚJÉV Január 1.

Január 1. az év első napja, a kezdés, az indulás, a számvetés, a mérleg, a bizakodás, a régi gondoktól való megtisztulás alkalmá. Ünnepe a szó legszorosabb értelmében, amit ma is betartanak.

Újévben az asszonyok, ha nem muszáj, nem mennek más házához, mert az szerencsétlenséget jelent (Barabás L. 1993. 32.). Örülnek, ha elsőnek férfi jön a házhoz, főleg ha cigány. A látogatót borral vagy pálinkával kínálják (megkérdezik, mit iszik), cigány köszöntőknek némelyek falnivalót is adnak. Pénzt nem szívesen adnak ki a háztól, csak egészen ritka esetekben, mert azt tartják, hogy a következő esztendőben sok lesz a kiadás. De a látogatók nem is igénylik.

Újév első napján délelőtt, aki nem fáradt vagy italmámoros, templomba megy, hogy meghallgassa az évi beszámolót, mely az egyházi élet egyéves tevékenységét, a számbeli és anyagi gyarapodást, csökkenést tartalmazza. Név szerint ismertetik az adományozókat és az adományaikat.

Nem ritka, hogy újévben egyik szomszéd behívja a másikat, hogy *elkoccintsák az új évet* s a további jó szomszédság reményében *Boldog új évet* kívánjanak egymásnak. (Még a haragosok is.) S az sem ritka, hogy az asszonyok (is) koccintanak a férfikkal, fenéig ürítve poharukat a „kívánságok” beteljesülése érdekében.

A népi bölcsesség a karácsonyi és újévi *torkoskodásoktól* és nagy evésektől bizonyos tiltásokkal igyekezett megvédeni a szervezetet, és helyreállítani az emésztési zavarokban, túlevés miatt rossz közérzetre panaszkodó emberek jó közérzetét. Siklódon azért nem volt szabad szalonnás-sonkás ételt enni, mert a *hízók* nem hasznosítják majd a takarmányt, azt mondva: *Az ördög eszik a disznó helyett, nem lesz vastag a szalonnája és puha a sonkája*. Minden háztartásban sajátos ételek készültek január 6-ig, mint amilyen a köménymagleves, *árvazöldségleves, bagolytüdő leves, paradicsomleves, szabógallér leves* stb.

Január 1. és 6. között nem fonhattak régebb az asszonyok, mert a következő évi *kenderrost* el fog rothadni áztatáskor.

A vidéken ma is egyes látogatók aprópénzt szoktak szórni a lakás helyiségeibe, mellyel azt akarják kifejezni, hogy a családnak vagyoni gyarapodást kívánnak.

A szenterzsébeti párválasztó szokások közül ma is emlékeznek arra, hogy ahol férjhez menő lányok voltak, ott az anya január elsején reggel egy kupa búzát vitt be a házba. A lányok belemarkoltak, s ha a kezükben maradt búzaszemek száma páros volt, akkor abban az évben eljegyezték őket, talán férjhez is vitték.

VÍZKERESZT¹⁹

Január 6.

Erre a napra esik a pravoszláv vallásuk karácsonya, a katolikusok és ortodoxok *házzszentelő* ünnepe, amikor a két egyház papjai, kísérettel, elindulnak – olykor egy-két nappal azelőtt –, házról házra járva megszentelik a hajlékot, s imádkoznak, hogy a rossz szelleme, a sátán hatalma ne ártson a benne lakóknak.

Vadasdon nem ünneplik ezt a napot, de számon tartják, emlegetik, mert régen ekkor kezdődött a *vendégségbe járás* – a rokonok, komák felkeresése más falvakban – és a *fársáng*.

A csonkahi fuszulykaevés tilalma „átjött” az új évre is, vízkeresztig, hogy a testen ne legyenek kiütések vagy kelések. Vízkereszt táján szedik le a karácsonyfát. Régen vízkeresztől újraindult a fonás.

MAJORFOGADÁS

Az újév után következő néhány nap a pásztor, a juhokat őrző s azokért felelősséget vállaló *majoreMBER* megfogadásának ideje.

Pontos dátuma nincs, közös megegyezés szerint tűznek ki egy estét vagy délutánt. Régen magánházhoz mentek, egy többjuhos (nagy)gazdához, most a helyi művelődési házban gyülekeznek, ahol az eddig el nem szegődött majossal próbálnak *egyezséget* kötni, megegyezni. Ha ez sikerül, s az alkuból *vásár* lesz, azaz *fogadás*, akkor szerződés készül két példányban. Egyik a major, másik a juhsgazdákat képviselő *majorbíró* részére. Ezt a szerződést valamelyik *pennás ember* írja meg, aki tudja, hogy mit kell tartalmaznia. Ezután következik az *áldomásívás*, a *kínáció*, amely néha veszekedésbe, vagy – nagyon ritkán – verekezésbe fullad. Először mindig az újonnan fogadott, vagy újrafogadott major *áll* egy veder bort, ez a *békösöntő*, majd a *társaság* következik még eggyel. A két veder bor elfogyasztása épp elegendő arra, hogy e nap emlékezetessé váljék.

1962 előtt Vadasdon három juhsereg legelt. Három helyre tehát három majort kellett fogadni. Ezek a következők:

1. Kecskes, Szénégető, Sántha-tag, Török birtok, Kovács-tag,
2. Németi-birtok és a mai gyümölcsfarm egykori földparcellái,
3. Kárhágó teteje, Csizmadi-, Madaras- és Garda-birtok.

19 Katolikus helyeken a vízszentelés napja. Napjainkban legtöbb helyen e napon szedik le a díszeket a karácsonyfáról.[...] A szenteltvíznek a gonoszt, boszorkányt távol tartó, valamint a gyógyító cselekményekben van nagy szerepe”, pl. megjíedt gyermeket meghintenek szentelt vízzel (Barna G. 1979. 170-171.).

Vadasd legjobb majorjaként ma is Fazakas Jánost emlegetik, aki – írástudatlan lévén – egy féltve őrzött fapálcára rótta a juhokkal és a kiadásokkal kapcsolatos teljes nyilvántartást.

FARSANG

Vízkereszt utáni napon kezdődik és húshagyókedden ér véget az az időszak, amit *farsang*nak vagy *fársáng*nak neveznek.²⁰ Ekkor kerül sor tematikus, népi dramatikus színjátékok bemutatására, a helybéli alakoskodók szórakoztató, pikáns szövegeinek előadására. Vadasdon ezt *maszkurázás*nak, Gyulakután pedig *batykózás*nak nevezik.

A szereplők tizenéves vagy annál is kisebb, tíz éven aluli iskolás gyerekek, akik szedett-vetett rongyokba, alkalmi ruhadarabokba öltöznek (a fiúk általában lányoknak, a lányok pedig fiúknak), a szerepnek és az igénynek megfelelően.

Legtöbbet alakított figura a *pap*, a *vőlegény*, a *menyasszony*, a *fakalánárus cigányné*, az *ördög*, a *halál*, a *kántor*, a *kártyavető*, az *orvos*, a *muzsikus*, a *rendőr*, a *terhes asszony*, a *naccsága*. Az állatok közül a *kecskét*, a *lovat* és a *medvét* utánozzák szívesen, minthogy a vidék mind a három állatban bővelkedik.

A „forgatókönyv” s a „játékrend” öltözködés közben, indulás előtt készül, majd következik a „próba”, amikor tovább csiszolódik, alakul az előadás. Külön „rendezője”, ügyeletes vagy irányítója nincs a játéknak, ki-ki a saját szövegét igazítja a másikéhoz, vagy az egész csapatéhoz. Így, próba közben vevődik észre, hogy mi az, ami maradhat, ami esetleg korrigálásra szorul. Ezért senki sem haragszik meg.

A hozzávalókat, a kellékeket ki-ki saját maga állítja-teremti elő az előadás tematikája szerint. Hasonlóképpen a külön e célra írt, vagy kölcsönként verses szöveget is, ami füzetből vagy könyvből kerül felolvasásra. Bizonyos szerepek esetében nem hiányozhat a (nap)szemüveg, a karikagyűrű, a *horgas pálca*, a nyakkendő és a fekete posztókalap – a célba vett kispolgári-úri réteg társadalmi státuszának szimbóluma.

Az alakoskodó figurákból összeállt csapatot, a *maszkurákat* egy *békéreztető* kíséri-vezeti, aki beszél a házakhoz, hogy – *Szabad-e fársángolni?*, vagy: – *Mesz-sziről jöttünk menyasszonnyal, befogadnak-é?* Legtöbb helyen igennel válaszolnak, főleg ahol kisgyerekek vannak s alig várják a játékot. Ha ellenzik, továbbállnak, de ebből nem származ(hat)ik harag, esetleg magukban zsörtölődnek. Este 6-tól 8-9 óráig járják a falut, míg kedvük telik, s van hová bekopogniuk.

20 A farsang vízkereszttel kezdődik és hamvazószerdáig tart. A telet, a hideget, a sötétséget legyőző tavasz örömnépe, melyre már középkori források is utalnak. Feltételezhetően „nyugatról került a magyarsághoz, amint azt az osztrák-bajor neve is mutatja, mely családi név formájában már a XIV. században feltűnt. Az egyházak mindig, minden eszközzel üldözték a legkülönfélébb megnyilvánulásait...” (Balassa I. - Ortutay Gy. 1979. 606.). A sóvidéki farsangról Barabás L. 1998. 41-60.

A házba belépve, a *fársángosok* igyekeznek bátran viselkedni; ha a kályhán tökmag pirul, nem szégyellik, vesznek belőle, vagy megkavarják a főni tett vacsorát. Tánc esetén néha bevonják a háziakat is (asszonyt, férfit), esetleg *meggyónják*, bűneik felől faggatják őket.

Farsangolni, maszkurázni a hét bármely napján lehet, kivéve a szombatot és a vasárnapot. Ilyenkor azt mondják: nem illik zavarni, családokat fenntartani – akárcsak a fonó és a *tollútépő kalákák* esetében –, ez a tisztálkodás, a hétfévi sütés-főzés, újabban televíziózás ideje.

*Maszkurajárás*kor, este, sötétben a helybéli cigányok, de a magyar gyerekek is kerülnek azokat a helyeket, utcarészeket, ahol a farsangosok járnak, hogy ne adjanak lehetőséget a kötekedésre, civakodásra, felesleges szóváltásra. Volt rá eset, hogy ilyenkor vélt vagy valós sérelmeket „intéztek el” tartozás gyanánt. Vagy egyszerűen csak azért kaptak össze, hogy valami emlék maradjon, s legyen miről beszélgetni másnap a faluban.

Fizetségként almát, diót, mogyorót s kevéske pénzt adnak a tarisznyát vagy műanyag zacskót hordozó adománygyűjtő gyerekeknek. Mikor végeznek, egyiküknél megállapodva elosztják a szerzeményt.

Mint ahogy ez általában lenni szokott, távozás után a háziak „értékelik”, minősítik az „előadásokat”, s a maszkok mögött rejlő személyek kilétét találgatják.

A farsang régen a színdarabos bálók, lakodalmak, multságok, *vidékbe* való járkálások ideje volt. A vidék a szomszéd falut, környező helységet jelenti, ahol ismerősöket, komákat, jó barátokat, rokonokat kerestek fel, családostul. E látogatások eszem-iszommal voltak egybekötve. Györfi Kálmán (1913) mindig szívesen emlékezett az 1930-1940 közötti időszakra, amikor Gáll Viktor helybéli lelkész családotul lovas szánon kellett hordoznia télen *vidékbe*, azaz a környékbeli papbarátok meglátogatására.

TOLLÚTÉPŐ²¹

A farsangi időszak egyik legkedveltebb közösségi szokásalkalma a tollútépő, a liba- és récetoll fosztására, tépésére összehívott asszonykaláka. (Itt jegyzem meg, hogy a tyúktollat nem *tépik*, anélkül teszik a díszpárnába.)

Tollútépőt mindig a sok tollal rendelkező, lányát férjhez adni készülő háziasszony szervez, akinek *kotroktól* megszabadított, finom, puha, párnába való tollúra van szüksége. Ha a cseperedő lány városban lakik, akkor a Vadasdon élő nagyanya *rendez tollútépőt*, hogy majdan, férjhez menéskor kész párnával ajándékozhasssa meg.

21 Társas munka, az asszonyok és a lányok végezték a téli időszakban. Bérelt házban vagy meghívás esetén egy családi házban zajlott. Az összejövetel a közös szórakozásra is bőven kínált lehetőséget (Tátrai Zs. 1990. 217.).

A megjelenés sötétedéskor van, de lehet később is, ki mikor *érkezik*. Szerszám, kellék nem szükséges, a munkátot csupasz kézzel végzik. A tollútépő kimondottan asszonyi munka, ilyen helyre nem járnak férfiak (és nem is ajánlatos). Ha mégis betévedne valaki – szinte várják, hogy ez így legyen –, akkor annak nadragját, zsebeit, kabátját, ahol csak hozzáférnek, mókából, fosztásból eredő tollal tömik tele az asszonyok. Ezért persze senki sem haragszik, tréfás „szokásként” kezelik, és jót nevetnek rajta. Azon az estén még a házigazda is elmegy a háztól, vagy behúzódik a belső szobába, hogy ne adjon *alkalmat a megviccelésre*.²² A gyerekekre nem vonatkozik a tilalom.

Tollútépőben a háziasszony keveset bíbelődik a fosztással: megrakja a tüzet, és a munka menetét figyel, hogy senki se maradjon munka, azaz: toll nélkül. Ő az, aki biztosítja a nyers tollat, és elveszi a végterméket, amit az előre megvarrt *párnatokba* gyömöszöl.

Régebb a tollútépőkben, a dísz- és alvópárnákon kívül téptek a *derékaljba* is. Ez utóbbi ma már többnyire ismeretlen a fiatalabb generáció körében, kiszorították a gyári készítésű kanapék és heverők.

A tollútépő kalákában, akárcsak a fonóban – *kórusban* – rengeteg vicc, adoma, igaz történet, pletyka, hír kerül terítékre. Vadasdon nem szokás ilyen helyen énekelni, mesét mondani, de még imádkozni sem. Ha valakinek van haragosa, vagy úgy érzi, hogy megbántották, az sok tollúszárat vesz magához, hogy az éj leple alatt, hazatéréskor, az illető udvarára hajítsa. Ez nem általános jelenség, de megtörtént.²³

Az itt felkínált és elfogyasztott ételek és italok közül megemlítem a főtt kucoricát, pánkót, diós kalácsot, újabban a gyümölcssűrítményből készült üdítőt, illetve a bort és a pálinkát.

KÓRUS

A hosszú téli estékre megszervezett közös kézimunkázást, fonást, varrást, csipkekötést Vadasdon *kórusnak* nevezték. Ma ez már nem élő szokás, bár az 1989-es fordulatot követő földosztás, a hajdani földműves életforma visszarendeződése az egykori paraszti háziipar korszerűbb formában való újraindítását eredményezheti.

Régen külön volt az *asszonykórus* és külön a *leánykórus*. Az asszonykórusba férfiak is jártak, akik kártyáztak, hangoskodtak és italoztak. A leánykórusba

²² A Vas megyei „Lukácsházán a tollfosztásba csak azért mentek el a legények, hogy elszórakozzanak. Mikor a fosztást befejezték, áldomást ittak. Akkor a gazdasszony süteménnyel, borral kínálta a segítőköt” (Tátrai Zs. 1990. 217.).

²³ Néhol a legények úgy tették próbára a leányokat, hogy „összeszedték a kocsányokat, és a lányok háza elé szórták, majd másnap megfigyelték, hogy eltakarították-e” (Tátrai Zs. 1990. 217.).

elmentek a legények is, akik lesték, figyelték, mikor esik le az orsó, mert annak kiváltásáért rendszerint csók járt.

A kórus tényleg kórus volt, a szó legszorosabb értelmében; csengett a hely, énekeltek, vigadtak, kacarásztak, de arra is vigyáztak, hogy a munka haladjon.

Az alábbi nóta egyike a legkedveltebbeknek:

*Édesanyám is volt nékem,
Keservesen nevelt engem,
Éjszaka font, nappal mosott,
Jaj, de keservesen tartott.*

*Bujdosik az árva madár,
Minden erdő szélén leszáll,
Hát az olyan árva, mint én,
Hogyne bujdokolna szegény.*

*Mikor mentem hazafelé,
Megnyílt az ég három felé.
Ragyogtak rám a csillagok,
Nem tudták, hogy árva vagyok.*

A kórust felváltva szervezték, „egyik nap nálam, másik nap nálad” alapon. Szombaton nem volt, akkor ki-ki otthon font a délutáni harangszóig, majd a munkát eltették hétfőre. Vasárnap munkaszüneti nap volt, ünnepeltek.

A férfiak *bandá*ban kártyáztak farsang végéig, utána már nem jártak össze, mert kezdődtek a tavaszi munkálatok: legfőképpen az istállótrágya kihordása, gyümölcsfametszés, valamint a bozótos-bokros helyek és tagszélek rendbetétele.

A kórusban leginkább kenderből s *csepű*ből fontak, mert a gyapjún már őszszel, a betakarodás után túltettek, hogy idejében legyen miből szőni, osztvátázni. Mesélik, hogy a faluban élt egy öreg cigány, Tócsi bá, aki sokszor példálózott a kenderrel és a csepűvel. Azt mondta:

*A csepű nem kender,
S minden ember nem ember.*

Az asszonykórusban, egyes helyeken, a szebben olvasó férfiak szépirodalmi műveket vagy éppen ponyvaregényt olvastak. A fordulatokat, a cselekmény váratlan alakulását közösen értékelték és kommentálták.

Az itt elfogyasztott ételek a cukorral édesített, fehér főtt *törökbúza*, pánkó meg csöröge volt. Munka közben s étel előtt kevéske pálinkával vagy borral kínálták a jelenlévőket.

Székelyszenterzsébeti adatközlőm szerint a január 6-a után beinduló *kórusban* az első orsó fonalat *felmatollázás* után a lányok megszámozták. Ha páros volt a szál a matollán, akkor az illető lány abban az évben férjhez ment.

A lányok délután 6 és 7 óra között gyülekeztek a fonókba és körbe ülve fontak kb. 9 óráig, amikor bekéreztek a fiúk, s a lányok a fonást abbahagyták. Ezután egy népi társasjáték következett, amelyikben mindannyian részt vehettek. A játék neve: *Hogy nyughatol pároddal?* A játék megszervezése a következő: a guzsalyat félretevő lányok karba tett kézzel ülnek a széken, s a játékvezetőre figyelnek, aki megkérdezi: Ki választja párnak a belépő vándort? A fiúk az ajtón kívül sorakoznak, s amikor a játékvezető egyenként beengedi, akkor ahhoz a lányhoz kell ülnie, aki őt választotta. A végén minden fiú ölében ült egy lány, de nem mindig ahhoz a lányhoz került a fiú, akinek udvarolt, s a játékvezető sorra mindegyik lánytól megkérdezte: *Hogy nyughatol pároddal?* Ha a lány annak a fiúnak az ölében ült, aki neki udvarolt, akkor *jól* szóval válaszolt. Ebben az esetben meg kellett, hogy puszilja a fiút, de ha azt felelte, *rosszul*, akkor a játékvezető megkérdezte tőle: *Merre mennél szívesen?* A lány felelt: 1-gyel, 2-vel, 3-mal stb. jobbra vagy balra. A játékvezető azt kérdezte a fiútól, ahová a lány kívánczolt, hogy: *Megéri a cserét neked?* Ha *igennel* felelt, a lányt odavezette, s a másik lányt a magára maradt fiúhoz. A játék így ment, míg minden fiú megtalálta a párját, s utána hazamentek. (A fonóbeli játékokról lásd bővebben Barabás L. 1998.151–107.)

Sára naptól Mátyásig

SÁRA

Január 19.

Vadasdon nem kedvelt név, de azért ismerik a mondást:

*Sára –
Seggel esik sárba.*

A megfigyelés szerint ekkor meglágyul az idő.

VINCE²⁴

Január 22.

A faluban majdnem mindenki lesi-várja Vince napját, mert az időjárásból következtetni lehet az ideai szőlőtermésre:

*Ha fénylik Vince,
Megtelik a pince.*

A közeli Gyulakután hagyományosan ezen a napon van a nagyállatvásár.

PÁL²⁵

Január 25.

Ködös, nyirkos idő esetén sokan mondogatják:

24 A kutatás szerint a Vince-napi bor a vinum 'bor' szóval való népetiológiás rokonság miatt hiedelemerővel rendelkezik (Tátrai Zs. 1990. 118.). A szőlőtermelők ilyenkor figyelték az időjárást. Ezek a csiziók azért találhatók meg minden településen, mert mindenütt volt kisebb-nagyobb méretű szőlőtermelés (Barna G. 1979. 172.).

25 Január 25-e Pálfordulás vagy Pálforduló, az időjárás jóslásáról nevezetes időpont. Az időjárás napi, jövőbeli alakulásáról, járványokról és temetésekről is hírt ad. A szép, derült idő sokfelé azt jelentette, hogy még hosszan tartó hidegre lehet számítani. Pál napját a tél fordulójának tartják, pl. ekkor jósolnak a medve viselkedéséből: ha kisüt a nap és előjön a medve, a következő 40 napon hideg lesz (Tátrai Zs. 1990. 119-120.).

*Pál fordul köddel,
Emberhalál döggel.*

Ez – sajnos – a legtöbb alkalommal beválik, sokan halnak meg.
Soó Domokos (1929) szerint: „Pál napjáig egy órával hosszabbodik a nappal,
s egy órával rövidül az éjszaka.”

Azt is mondják:

*Ha fényes Pál,
Gazdag lesz a nyár.*

IGNÁC
Február 1.

Siklódon azt tartották, ha február elsején a macska befelé fordulva mosakszik az ajtó mellett, hosszú tél lesz. Ezen a napon nem szabad a macskát kikergetni a házból.

Vadasdon és vidékén mondják: a bárányos juhoknak ettől a naptól abrakot kell adni, hogy a bárány ne szopja el a nyári sajtot.

GYERTYASZENTELŐ²⁶
Február 2.

Ezen a napon, ha kijön a medve, s a szép napos időben meglátja árnyékát, majd utána visszabújik barlangjába, akkor hat hétig nem várható tavasz. Ilyenkor a *kurálásból* visszamaradt *kórízéket* el kell tenni, mert későn várható a kikelet – mondogatták régebben a gazdák –, bár napjainkban már soha senki sem teszi ezt.

Ha az ereszen hosszú jégcsapok lógnak, bő lesz a kukoricatermés, nagyok lesznek a csövek. Tanácsos volt ezen a napon válogatni a kukorica vetőmagot, de a csuszáját nem volt szabad elégetni, hogy a kukorica ne legyen üszkös.

DOROTTYA
Február 6.

Sem régen, sem napjainkban nem viselte senki ezt a nevet Vadasdon, de a szólást ismerik:

²⁶ Katolikus vidékeken ekkor szentelik a gyertyát, melyet vihar esetén, vagy halott, vagy beteg ember mellett gyújtanak meg. Általánosan elterjedt időjárás- és termésjósló hiedelmek kapcsolódnak ehhez a naphoz. Pl.: ha ekkor jó idő van, későn tavaszodik; ha esik, jó termés várható (Tátrai Zs. 1990. 120-121.).

*Dorottya szorítja,
Juliánna tágítja.*²⁷

Ez azt jelenti, hogy február elején még fagyos, zimankós az idő, de közepe táján már elkezd enyhülni.

BÁLINT, VALENTIN
Február 14.

Régen ezen a napon ültették a kotlót²⁸ – már akinek volt. A méhészek a fülüket a kaptár oldalához szorították, s ha a méhek zúgása jól hallatszott, azt mondták: jó gyümölcsstermés várható.

Siklódon ezen a napon nem volt szabad nyiratkozni, mert a hajvágás a hásságban szerencsétlenséget hoz. Az eladó lánynak Valentin napján nem volt szabad kivinnie a szemetet a házból, hogy a szerencsét ne dobja ki, de amelyik lány korán reggel teli veder vízzel tért be a kapun, az abban az évben férjhez ment.

A lányok úgy hámoztak meg egy nagy piros almát, hogy a héj egy szalagban maradjon, ne szakadjon el. Miután az almát körbehámozták, a meghámozott almát a szájukba vették, foguk között tartva, a héjat a fejük fölött átdobva, mondták maguknak a mondókát:

*Piros alma, mondd meg nékem,
Milyen nevű lesz a férjem?*

Az almahéj a földre esve valamilyen betűalakot alkotott, amiből a lány kiolvasta, hogy az ő férje neve majd S-sel, M-mel, A-val stb. fog kezdődni. Ha dobás közben nem szakadt el, akkor abban az évben férjhez ment. Ha eladó lány volt a családban és Bálint napján az első idegen, aki belépett a házba, férfi volt, akkor abban az évben a lánynak kérője jelentkezett.

Ha ezen a napon sűrűn hull a hó, a gyümölcsfavirágok nagyobb része le fog hullni, nem köt meg.

27 A közismert időjárásiregula jelentése: ha Dorottya-napkor fagy, akkor Juliánna (február 16.) napjára megenyhül az idő (Tátrai Zs. 1990. 123.).

28 Általánosan ismert a kotló sikeres ültetésének szokása, valamint az a termésjóslás, mely szerint hideg, száraz idő esetén jó lesz a termés (Tátrai Zs. 1990. 123.; Barna G. 1979. 173.).

JULIANNA²⁹

Február 16.

A enyhülés első napja. A Julianna, Juliánna nevű asszonyokat és menyecskéket régen zenészekkel, házról házra járva köszöntötték. Ma ez a hagyomány csak baráti és rokoni körre szűkül, minden külső pompa nélkül ünnepelnek.

ZSUZSANNA³⁰

Február 19.

A Julianna napjához hasonlóan Zsuzsanna napján is hangos volt az utca egy *Cigi bá'* nevű cigányember muzsikájától, akinek Szóts József volt a rendes neve. Előbb csak az ablak alatt húzta, mintegy várva a *bészólitást*, majd bent folytatta a tiszteletet. Borral, pálinkával s kevés pénzzel fizettek.

Azt mondják: *Ha Zsuzsanna hullat, augusztus fullaszt*, vagyis meleg, száraz kánikula lesz.

Siklódon Zsuzsanna napján választották meg a *pünkösdi királynézés* király-néját azok közül a lányok közül, akik a Zsuzsanna-napot megelőző vasárnap a templomban voltak.

MÁTYÁS, JÉGTÖRŐ MÁTYÁS

Február 24.

Vadasdon emberemlékezet óta nem hívtak senkit Mátyásnak, de a Mátyás-hoz kapcsolódó népi regulák majd mindenkinek eszébe jutnak ezen a napon. Azt tartják: *Mátyás ha kap, visz, ha nem kap, hoz*. Ezért mondhatják: *Ha nem kap jeget Mátyás, rakj tűzifát a kemence mellé, mert szükség lesz rá*. Mátyás ugyanis jeget, havat s telet hoz. A Mátyás-napi lágy időnek nem örülnek, mert még kemény, fagyos időre változhat.³¹

A környéken azt tartják, hogy Mátyás napján meg kell rakni a melegágyat, s az *izék*, kórészalak eltevése – enyhe idő esetén – érvényes erre a napra is.³²

29 Általában Julianna-naptól az idő melegebbre fordulását várják, erre utal a „Julianna megrázta a dunnáját” és a „Julianna kitette a dunnáját és kiszakadt” mondások (Tátrai Zs. 1990. 123-124.).

30 Ismert az ehhez a naphoz kötődő Zsuzsanna-játék, ahol a házról házra járó gyerekek előadják a bibliai történetet Zsuzsannáról és a vénekről (Tátrai Zs. 1990. 124-126.).

31 A hideg idő jó termést, a szeles idő kevés tojást jelez (Tátrai Zs. 1990. 127.).

32 Szlavóniában, ha az idő havas volt, a férfiak búzát, árpát, zabot vetettek a jó termés reményében, a gazdasszonyok pedig sárgarépát, petrezselymet, borsót, azzal indokolva: akkor nem eszi meg a féreg a magvakat. Esőből arra következtettek, hogy jégverés pusztítja el a termést, és a szőlő savanyú lesz. (Tátrai Zs. 1990. 127.).

Siklódon február utolsó keddjén járt a *Sodorvajda*. A keresztmamák aprófánkot, csörögét és *köttesztésztából* különböző állatfigurákat sütöttek zsírban vagy olajban. Ebből gyöngyöt fűztek és a 7 évesnél fiatalabb keresztgyermek szüleinél a kerítésre vagy gyümölcsfára felakasztották. Távozáskor bekiáltották: *Gyertek ki, mert itt járt a Sodorvajda, amit hozott, vigyétek a házba!*

KAKASBÁL, FUSZULYKABÁL

A régi farsangi mulatozások egyik sajátos színfoltja volt a kissé profán hangzású *kakasbál* és *fuszulykabál*. Mint nevéből is kicseng, pattogatott *kakastörökbúzá*t és babot fűztek fel cérnára, hogy majd az e célra készített *kávára* kötve, ott lógjon felagatva, a bálterem mennyezetén.

E két terményt sohasem használták egyszerre: külön volt a kakasbál s külön a fuszulykabál. „Kakas” esetén az e célra szükséges kakastörökbúzá-t a fiatalok *állták*, akik a pattogatott terményt egy helybéli szegény emberrel, Györfi Gergellyel készítették el. Minden rosta kakasért egy cső törökbúza járt, ennyi volt a munkadíj. Egy-egy bálra 8–10 rostányi pattogatott törökbúzá-ra volt szükség, hogy elég legyen 2–3 koszorúra. A kakas felfűzését lányok végezték. A kávát, a fuszulykakoszorú esetében is, a legények készítették könnyen hajló gyűrű- vagy mogyorófából, míg a hozzávaló *gránát- és fehérfuszulykát* a lányok adták össze. Hogy „mutassanak”, s szépek legyenek, a gondosan felagatott paszulyfűzereket muskátlival vagy más virággal díszítették.

Általában három koszorú készült: egy a színpad, s kettő a nézőtér fölé. Mikor a bálnak vége volt, a fuszulykakoszorút megvásárolták a cigányok.

A bálban ételt nem fogyasztottak, csak otthon (legtöbbször disznóhúst), de a magukkal hozott borosüveg, szokás szerint, kézzel kézzel járt. (Vidéki bálokban, mulatságokban ma is egymás után isznak, literes üvegből.)

KOSARASBÁL

A *kosarasbál*, *házasemberbál* vagy *szürke bál* szintén téli – februári – néphagyomány volt. Kb. 30 évi kimaradás után 1996-ban újra megszervezték. A kosarasbálba csak férjek s feleségek mentek, lányok, legények, gyerekek, özvegyek nélkül. Mint megnevezéséből is kitetszik, a fő kellék egy varrottas takaróval fedett, füles kosár, amiben olyan finomságok kapnak helyet, mint szárnyas hús, házikenyér, sültkolbász, bécsi szelet, flekken, töltött káposzta, sütemény, pálinka, bor stb. Ezenkívül vannak az edények, *esztájgok*, poharak, fűszerkészítmények.

A fent felsorolt finomságokat rokonsági, baráti, komasági alapon alakult ülésrendben fogyasztják, miközben énekelnek, viccelődnek, adomáznak, táncolnak. Régen kurjongattak is. Az egyik táncszó szerint:

*Házasember, otthon légy,
Otthon nem csíp meg a légy.*

Régebben a kosarasbálhoz tartozott a tálküldés is, amit máshol *komatálnak* is neveztek. Ez finomságokkal (többféle tésztával s egy pohár borral) megrakott tányér, amit távolabb, a másik asztalnál ülő komának, cimborának, barátának szántak. Ha ezt elfogadta – és miért ne? –, a kirakott étel és ital helyébe mást tett az övéből, s úgy küldte vissza a felszolgáló által. Hasonló „küldözgetéssel” találkoztunk a régi vadasdi lakodalmások kutatása közben, ahol a meghívott személyek, a *hivatalosak* teljes evőkészlettel, egy liter borral, s egy tányér tésztával jelentek meg a fiatal pár menyegzőjén.

A '60-as években a házasemberbált legtöbbször csak egy jól „megfésült”, nevelő hatású színdarab bemutatásával egybekötve engedélyezték, ami egyben művelődési eseménynek, kultúraterjesztésnek is számított.

A szokás 30 éves kimaradását, időleges eltűnését az egyre nagyobb teret hódító tömegkommunikáció siettette. 1996-os újraindítása – új elemekkel, műsorszámokkal gazdagítva – a közeli falvak hatásának tudható be.

HÚSHAGYÓKEDD, PÚPOS NAPJA³³

A húsvét előtti hathetes böjt időszaka kezdődik ez után a nap után (a szakrális naptár szerint négy nappal később, böjtfőn), amikor az alkalmat kihasználva, még egyszer vidáman esznek-isznak, vigadnak kedvük szerint.

Régen akinek volt rá lehetősége, és tehette, tyúkot vágott, húslevest főzött, s ilyenkor *pánkó* és csöröge került az asztalra. A szegények, kevés majorsággal rendelkezők kölcsönkértek, hogy nyáron ledolgozzák az árát. Ma is igyekeznek finomat főzni, s ha nem is vágnak szárnyast, a *pánkó*, kürtőskalács, a *lapótya* – tetszés szerint – aligha marad el az e napi menüből.

Emlékezetesek maradnak a húshagyókeddi színdarabos bálók, amelyek a '60-as évektől, a falu nagyméretű elnéptelenedése kezdetétől maradoztak ki. Ennek fő oka a mezőgazdaság rovására felgyorsított iparosítás és a munkaerő elvonása volt, ami a hét közben (hétfőtől péntekig) szervezett mulatozások eseményeit, valamint a kultúra *miesnapi* művelését korlátozta.

A szájhagyomány szerint ezen az éjszakán Sódor vajda és Cibre vajda összeverekednek egy csonka karddal. Verekedés közben pánkót, csörögét vagy kürtőskalácsot hullatnak el, amiből a ház asszonya a szomszéd gyerekeknek visz egy tányérnyit, hogy megkínálja őket. Most Cibre vajda győz, nagypénteken pedig

³³ Az egyház úgy igyekezett elejét venni a húshagyó keddi nagy vigasságoknak, hogy a farsang három napján szentségimádásokat tartott (Bárth J. 1990. 402.).

Sódor, s azzal lejár a böjt. Húshagyókeddel véget ér a karácsonyi ünnepekör, a másnapi szerda, *hamvazószerda* már a húsvéti ünnepekörhöz tartozik.

HAMVAZÓSZERDA³⁴

Vadasdon nem ismerik, nem ülték meg, de a sóvidéki téltemetés híre eljutott ide is. (Erről bővebben Barabás L. 1998. 50–60., 178–180.)

GERGELY³⁵

Március 12.

Kései havazással, havasesővel, hideggel szokott búcsúzkodni ilyenkor a tél, amire azt mondják: *Gergely rázza a szakállát.*

Németi Gergely községi bírót, megyebírót (gondnok), nagygazdát a községi elöljáróság március 11-én este köszöntötte, másnap, 12-én jöttek a *béjárói*, a birtokán dolgozó emberek, bérlők. Úgy emlékeznek rá, mint magtalan emberre, aki ilyenkor nem szokott fősvénykedni.

Gegesben nemcsak az ünnepelt háza táján sütöttek, főztek ünnepi módon, hanem minden családnál. Azt tartották: *Ha Gergely napján nem éheznek senki, akkor gazdag termés várható.*

SÁNDOR³⁶

Március 18.

Ha ezen a napon meleg van, s kellemes tavaszi idő mutatkozik, akkor lép-ten-nyomon azt hallani:

*Sándor, József, Benedek
Zsákkal hozzák a meleget.*

Vadasdon a népesség létszámához viszonyítva sok a Sándor nevű, akiket március 17-én este köszöntenek fel. A házigazda, az ünnepelt borral kínálja a vendégeit. Aki nem érkezik el 17-én, az 18-án pótolja a köszöntést.

34 Hamvazószerda szigorú böjti nap, a böjti időszak kezdete. Ezen a napon a templomban a pap hamvazott, vagyis jelképesen hamuval szórta meg hívei fejét, ami a bűnbánat ősi jelképe (Bárh J. 403.).

35 „A nap ünneplését IV. Gergely pápa rendelte el 830-ban, aki elődjét, I. (Nagy) Gergely pápát (509-604.), iskolák alapítóját, a gregorián éneklés megteremtőjét az iskolák patrónusává tette.” Sokfelé e napon vetették a búzát, a rozst, a hüvelyeseket és ültették a palántákat (Tátrai Zs. 1990. 140-142.).

36 Sándor napját a bukovinai magyarok a zab és árpa, a Jászságban a fehér bab szerencsés vetőnapjának tartották (Tátrai Zs. 1990. 142.).

Régebb, március 18-án volt a *bérukkolás*, a katonakötelesek távozásának ideje, amikor Kőrispatakról hozott zenészek muzsikáltak a bálban. Sietős, gyors *hívó* esetén, amikor nem volt idő a bálszervezésre, a fiatalok a helyi zsidókocsmában gyülekeztek, s ott mulattak kedvük szerint reggelig. A távozó sorköteleseket a falu széléig kísérték a helybéli legények és leányok, rokonok, onnan szekér vitte őket Marosvásárhelyre.

1930-ban Kovács Gyula (1908) helybéli fiatal berukkolása alkalmával a következő nótákat fújták:

*Itt hagyom a falutokat nemsokára,
Elmegyek én titőletek messzi tájra.
Csillagtalán sötét éjjel,
Jövök hozzád búcsút venni,
Hulló könnyem meg ne lássa soha senki.*

*Ha elmegyek, nem mondjatok rosszat rólam,
Kártevője falutoknak sosem voltam.
Te sem vethetsz a szememre
Egyéb átkot, nagyobb vétket,
Csak annyit, hogy szerettelek,
s hittem néked.*

*

*Vásárhelyi kaszárnyára rászállott a gólya,
Vizet viszen a szájába, a reguták számára.
Mosdjatok, reguták, mert porosak vagytok,
A jó Isten tudja, hogy mikor szabadultok.*

*

*Gyertek, magyar fiúk, húzzunk drótot ha lehet,
Közeledik már az orosz hadsereg
Szólnak az ágyúk, ropognak a nehéz fegyverek,
Most válik meg, babám, hogy mit ér egy magyar gyerek.*

*Oroszország felé nem tudjuk mi az utat,
Őrmester úr, vezessen minket oda,
Elvezetlek, jó fiaim, én is elmegyek!
A jó Isten tudja, hogy ki jön vissza veletek.*

*

*Zsindelyezik a kaszárnya tetejét,
Mind elvitték a legények elejét,
Maradt itthon kettő-három nyomorult,
Rátok, lányok, még az ég is beborult.*

*Este későn ne állj ki a kapuba,
Ne szólj hozzám, nem hajlok a szavadra.
Egyszer-kétszer hűtlen voltál irántam,
Büszkeségem csalfaságod kijátszta.*

*

*Édesanyám udvarába rászállott a bánat,
Édesanyám udvarába bús katonák járnak.
Piciny házában kopott rongyot fújdogál a szellő,
Hogy nézheti, hogy tűrheti ezt el a Teremtő?*

*Székely asszony az én anyám, sír a szíve-lelke,
Hogy a székelyt az úr Isten ennyire megverte,
Földönfutó gyermekei a világot járnak,
Verje meg az igaz Isten a kutya világát.*

*Ne sírj, anyám, édesanyám, elmúlik a bánat,
Majd ha kicsiny udvarodba székely fiúk járnak.
Piros-fehér rózsza nyílik harmatozó zöldbe,
Hazajövünk, édesanyám, karácsony estére.*

JÓZSEF

Március 19.

József napja jelenti a tavasz kezdetét.³⁷ Ha ezen a napon megcseppen az *eszterha*, az izéket el kell tenni, mert még szükség lehet rájuk. Ha befagy a víz teteje, annyira, hogy megbírja a cinegét, még hat hétig reátarthat a hűvös idő. Jó idő esetén a majok ettől a naptól hajtják – napközben – a juhokat, de estére hazaengedik.

³⁷ „A bukovinai magyarok körében ez a nap ünnep volt, a tavasz első napjának ünnepe, munkatilalommal. Szlavóniában úgy tartották, hogy József-napkor mindenkinek meg kell fürdenie és tiszta fehérneműt kell vennie” (Tátrai Zs. 1990. 143.).

A József-napi vásárra a közeli Erdőszentgyörgyön kerül sor, amikor sok kitelelt *fehérmarha* és ló cserél gazdát. Ilyenkor sokan mulatnak, isznak, s köszöntik a József és Sándor nevű ismerősöket.

József napja előtt elkészül a melegágy, hogy ezen a napon be lehessen vetni. Ettől a naptól úgy elkezdi nőni a fű, hogy még *nagyverő*vel sem lehet megállítani. Sokan mondogatják:

*József napi derűs ég,
Sok szénát jelent még.*

VIRÁGVASÁRNAP³⁸

Húsvét előtt egy héttel van Virágvasárnap, amelyik – legtöbbször – szép idővel, tavaszias kikelettel érkezik. Virág ugyan még kevés van, de annál több a zöld, a tavaszt jelző *sarjadék*.

Régen ezen a napon konfirmáltak a 14 éves gyerekek, s bár ez manapság későbbi dátumra tevődik (pünkösöd előtt egy héttel), sokan igyekeznek az Úr házába, hogy felkészülhessenek a húsvéti úrvacsorára.

Az iskolák államosítása (1948) előtt a konfirmáció mindig áldozócsüdtörtökön volt.

NAGYPÉNTEK³⁹

Két nappal a húsvéti ünnepek kezdete előtt van nagypéntek, a keresztrefeszítés, Jézus kicsúfolásának, a kereszténység leggyászosabb ünnepe.

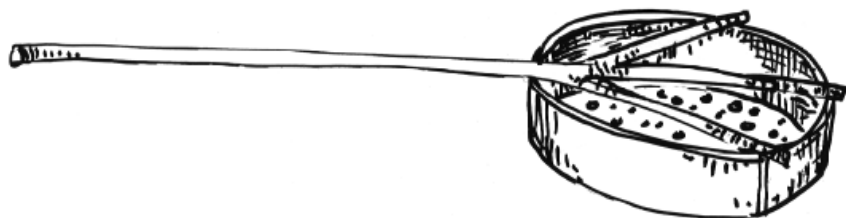
Régen ezen a napon tették rendbe a *határhompokat* (határjeleket),⁴⁰ a dűlőkben lévő csorgókat, kutakat (Tüsvögy, Nyáros, Bozod, Gorzsád, Hírérd), hogy tiszta, iható víz legyen az elkövetkező évben (Jakab 1898.28.). Akik nem mentek a határra, azok a templom körüli teret, a lépcsőfeljárásokat (1994-ben a természetköveket betonra cserélték) szedték rendbe, kívül-belül díszítették az épületet.

A hagyomány azt tartja, hogy aki erre a napra virradólag születik, az az életben szerencsés ember lesz.

38 Virágvasárnap fontos eseménye a barkaszentelés, mely egyházi eredetű népszokás, de a szentelt barkát felhasználták rontás ellen, gyógyításra, mennydörgés, villámlás elhárítására. „A virágvasárnapot megelőző hetet virághétnek nevezték sokfelé, és a névmágia alapján alkalmasnak tartották a virágmagok vetésére” (Tátrai Zs. 1990. 150.).

39 A nagyhét kiemelkedő napjai nagycsüdtörtök, nagypéntek és nagyszombat. Nagypénteken a protestáns vallásúak sem ettek húst, mely a keresztény egyházban Jézus megfeszítésének emléknapja (Tátrai Zs. 1990. 155.).

40 „A régi ország több vidékén, főképpen a peremeken elszigetelődött szokásként máig él a húsvéti határkerülés. Hogy a katolikusok is, erdélyi protestánsok is egyaránt ismerik, arra mutat, hogy a középkorban a szokás történelmi hazánkban általános lehetett” (Bálint S. 1973. 284.).

Kakassütő rosta

A nagypénteki *kakassütés*, *pattogatás* a gyerekek, fiatalok egyik közkedvelt attrakciója. Ez szabad tűzhelynél, tűzifa és száraz rözse vagy etetésből kikerült *kórészárak* lángja felett történik, egy pléhlemezből készült *kakassütő rosta* segítségével. A tűz fölé tartott ép szemekből lesz az ehető, ízletes *kakas*, míg a fejetlen, ki nem pattogatott szemekből a fogropogató, inkább állatoknak való *pulyka*.

Kakassütésre készített rosta nincs minden háznál, ezért kölcsönzik, esetleg a kukoricát viszik át a szomszédba, hogy *egy tűzzel* elkészüljön. Ezért nem jár fizetség, esetleg a háziakat megkínálják belőle.

Régen a gyerekek úgy tudták, hogy nagypénteken jönnek a gólyák.

Igen sokan emlékeznek a közép- és idősebb nemzedékből még most is a *határkerülésre*, s az ide kapcsolódó helyi szokásanyagra.

Nagypéntek estéjén az összesereglett vadasdi legények azzal a céllal indultak a falu határszélének irányába, hogy a szomszéd falusi legényekkel találkozáskor, a hely színén, a hompok közelében erősítsék és szenteljék meg a határvonal holtilétét. Legelőször a *Tűsvögy* feletti réten találkoztak, ahol nemsokára kötélhúzás-hoz láttak. E célból a két faluból hozott, kenderből készült kötelet kötötték össze; egyik feléhez álltak az adorjániak vagy bedeiek, másik feléhez a vadasdiak. Azok győztek, akiknél több volt az erő, s a kifeszített kötélt legényestől átkerült a saját térfelükre.

Györfi Domokos (1930) emlékezete szerint egyszer a bedeiek egy közeli fenyőfa gyökeréhez kötötték a kötélt egyik végét, s a vadasdiak – mit sem sejtve – semmiképp sem tudták elhúzni őket. Mikor ez kiderült, volt veszekedés, civakodás, de sohasem váltak el haraggal, mindig kibékültek. A közösen elfogyasztott bor ilyenkor sokat segített a helyzetben.

Kovács János (1913) szerint a fenti leírás a II. világháború előtti és utáni évekre vonatkozik, t. i. a század első részében s a múlt században a határkerülés nem pénteken, azaz nagypénteken, hanem egy nappal később, szombaton volt. Kovács János így számol be a szokásról:

„Szombaton este a falu közepén lévő *őrzőnél* gyűltek össze a fiatalok. Ott *ítélő-mestert*, *csapómestert*, *felvigyázókat* és *bolondot* választottak. Két *vőfély* volt, aki

szervezte a dolgot. Miután elénekelték a 90. zsoltárt, elindultak határkerülni. Ez azt jelentette, hogy végigjárták a falu határának egy részét (Bede, Szentháromság, Adorján), megkeresték a *határhompokat*, ahová, előre, a megelőző napon csoportot küldöttek a *hompokat* felrakni és megújítani. Az új legényeket, a konfirmáltakat emlékezet okáért háromszor ezekhez a *hompokhoz* verték, két felükről, kezüktől és lábuktól fogva. Ez volt a *felavatás*. A felvigyázók a rendről gondoskodtak. A *bolondnak* volt egy fakardja és egy botja, amelynek a végére egy hamuval töltött tarisznyát kötöttek, hogy a lemaradókat ezzel ütögesse. Közben elküldték a tűzcsinálókat, akiknek rendszerint *Vágásalján*, a falu mögött, a patak mellett kellett tüzet rakniuk. Mire a csapat odaérkezett, jó *zsarátnok*nak kellett lennie, mert ha a tűz nem volt megfelelő, akkor büntetést szabtak ki rájuk. Ez jó néhány botütésből állt. Itt rendszerint az egész csapatot végigverték, sem a bíró, sem a csapómeister nem úszta meg. A *csapóbot* egy laposra kiképzett, kb. fél méter hosszú fa-lapocka volt, mely középen be volt fűrészelve, hogy ütés közben csattogjon, jobban szóljon. Az idősebbet »bátyám uram«-nak, a fiatalabbat pedig »öcsém uram«-nak kellett szólítani. Elég volt ezt eltévesztetni, vagy valakit nevében szólítani, s máris megvolt az indok, hogy *megbújtassák*, s 10–15 fenekest, *csípőset*, avagy *simát* kapjon. Ha ezen túl volt s nem köszönte meg, azért külön kapott.

De ezzel még nem járt le a húsvétra való készülődés, hisz reggelig még minden kapura egy-egy fenyőágot kellett feltűzni. A legények igyekeztek a nekik tetsző lány kapujára egy szép fenyőhegyet tenni, amiből néha nézeteltérés is keletkezett. A kis lányok kapujára csak egy szépen felvirágozott fenyőágot tettek. Egy-egy kapura 15–20 ilyen fenyőág került.

Az ügyesebbek ún. *jármat* készítettek, amelybe négy szál fenyőágot fűztek. Krepp-papírral, szalagokkal, virágokkal és festett, színes tojásbéjjel díszítették.”

Adatközlőim közül többen említették, hogy miközben a fiatal legények a határt kerülték, s a *hompokat* látogatták, a vénlegények az egyméteres és annál hosszabb *husáng*-fából rakott tüzet élesztették és őrizték, rendszerint a *Vágásalja* dűlőben vagy a *Harcás-temető* közelében, a legények érkezésére várva. Ez utóbbiak azonban a sötétben a legnagyobb csendben, zaj nélkül közeledtek, hogy ne vegyék észre őket. Ha ez sikerült, akkor 50–60 cm hosszú fadarabokat dobtak a tűz felé, kioltási vagy ahogy itt mondják, *kiütési* céllal. Válaszként fejszét vagy husángdarabokat „küldtek” a támadók felé a tűz megvédése céljából. A nem túl hosszúra nyúlt „támadás” után mindig a túlerőben lévő, népesebb legénycsapat győzött, minekutána következett a bevonulás Bandi Katalin lakatlan házához, ahol reggelig ittak, adomáztak, közben időt szakítva az előre feldíszített fenyőágak széthordására is. Itt étel nem volt, csak bor. Közben előkerültek a lányok is.

Az egykori határkerülés és tűzrakás a fiatalok körében manapság csak hallo-másból ismerős.

Nagypénteken hozzák be a bárányokat a legelőről (ha kint voltak a *seregben*), hogy idegeneknek, városról jötteknek árulják, vagy levágják a család részére. Ez a *húsvéti bárány*. Aki csak teheti, az vág.

Nagypéntek a böjt, a zsírnélküli, hústalan étel napja. Aki bírja, déli 12 óráig még vizet sem iszik. De ez nem jelenti azt, hogy nem is főznek, főleg a gyerekeknek, akik nehezebben viselik a koplalást.

Aki teheti, templomba megy, s kerüli a mezei munkát.

Nagypénteki étel a törtfuszulyka, az aszaltszilva leves, az aszaltszilva, a kucoricából készített kakas, a tea meg az ízeskenyér. Kerülik a húsfélét, a tojást és a tejterméket.

NAGYSZOMBAT⁴¹

A húsvét előtti nap – *ünnepszombatja, nagyszombat* – inkább házi munkával, sütéssel, főzéssel, házrendezéssel telik. Ilyenkor aki csak teheti, mellőzi a mezei munkát, erdőlést, utazást, napszámosságot. Ekkor söprik tisztára az ételszert, a kapu előtti bejáratot, fát vágnak, takarítanak, tyúkot vágnak, veteményt tisztítanak, szobákat rendeznek, súrolnak, textíliát cserélnek. A meszelést egy-két héttel korábban végzik el.

Az öt évig szünetelt, majd 1975-ben újraindult húsvéti hajnalozás (Barabás L. 1980. 203.) is nagyszombaton kezdődik, amikor színes krepp-papírokkal feldíszített fenyőágakkal, *gyöngyágakkal* és fenyőheggyel telnek meg a kapubejáratok, kerítések, a kis- és nagykapuk nyílói.

A fenyőágért külön mennek a *hajnalozó süldő legények*, fejszével és lovas szerkérrel, s külön a kisgyerekek, iskolás korúak, magukra vagy apjuk kíséretében, akik kétkerekű tolható szekéren vagy háton hozzák be az összekötött gallycsomókat.

Az ágak feldíszítésére nagypéntek estjén, esetleg szombaton délután kerül sor, amiben részt vesznek a család férfi- és nőtagjai, beleértve a gyerekeket, esetleg a nagyszülőket is.

A *hajnalozók* ágait nem díszítik, házról házra járva *csurdén* teszik fel. Kivételt képeznek a lakatlan házak és a zárt udvarok, ahová nem tesznek fenyőágot. Ott, ahol egy udvaron két család lakik, más-más házban – kvártélyosok, vagy külön háztartást vezető öreg szülők – ott két fenyőág kerül egy kapura.

Aki feltevés után leveszi s beviszi az udvarra, vagy félredobja, az a hajnalozók köszöntését, éjjeli éneklését ellenzi. Ügyelnek, hogy ilyen helyre ne térjenek

41 „Nagypéntekről nagyszombatra virradó éjszaka sokfelé ismert volt a más ünnepnaphoz kötődő házasságjósító szokás: a leány egész napi böjt után megmosdott, de nem törölközött meg, a törölközőt a párnája alá tette, az a legény, aki álmában letörli az arcát, úgy vélték, az lesz a jövendőbelije” (Tátrai Zs. 1990. 156.).

be; először mindig megfigyelik, hogy helyén van-e a délután feltűzött ág, *bajlód-tak*-e vele? Halottas házhoz vagy halálos beteg kapujára nem tűznek fenyőágot.

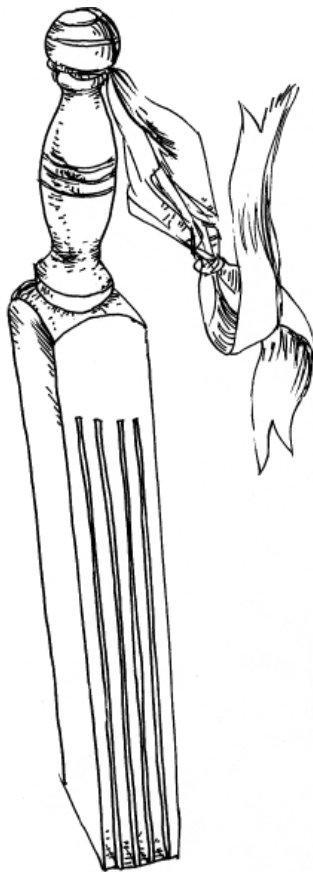
A *hajnalozók* már kora délután elindulnak, ahogy beérkeznek az erdőről, hogy még az est beállta előtt végezzenek az ágak szét-hordásával, ezzel szemben a kiskorú fiúgyerekek csak szürkület táján, vagy este, sötétben *ágaznak*. Azt mondják, azért, hogy ne tudják meglesni, az állító személyt felfedni.

A feldíszített fenyőágot, hegyet vagy *jármot* a gyerekek kézben, háton, *tolószékén*, ölben vagy édesapjuk segítségével hordják szét, a kislányok nevét tartalmazó, előre elkészített *lista* szerint. Egy fiúgyermeknek akár 15–20 helyre is el kell mennie, tetszés szerint, minden kényszer és rábeszélés nélkül. Kisgyerekeknél, 3–4 éveseknél a szülői irányítás a mérvadó. Ilyenkor a háziak csak jó későre térnek nyugovóra, a szülők gyerekeikkel együtt figyelik az ágot állítók kilétét, valamint a díszes ágak számbeli gyarapodását. Nem ritka eset, hogy egyik-másik jó ismerőst vagy barátot, aki a gyerekek kíséretében van, behívják, hogy borral kínálják. Ez már amolyan ünnep előtti előzetes.

Szerszámként és segédanyagként használják a kalapácsot, harapófogót, szeget, drótot, vastag spárgát, amelyek a *kapuzábék*, deszkakerítések kovácsolt vagy hegesztett vaskapuk, bejáratok feldíszítésénél szükségesek. Ahol a felszúrt ág megáll magától, nem esik le, ott kerülik a felesleges zajkeltést.

Az öntözésre, locsolásra csak húsvét hétfőjén, másodnapján kerül sor.

Napjainkban a hajnalozók – a falu legény- és serdülőkorú fiatalsága s még néhány vénlegény – húsvét szombatján, a sötétedés beálltával gyűlnek össze a helyi művelődési otthon termében, s ezzel el is kezdődik a szervezés, a *tisztségviselők*, aktív résztvevők megválasztása. Ezek a következők: *ítélőbíró* vagy *ítélőmester*, *csapómester*, két *vőfély*, *hamubotos (kókós)* vagy *bolond*, *kalácsos*, *boros (korsós)*, *tojásos*, *szalonnás*.

Húsvéti csapópága

A hajnalozást ezután a vőfélyek irányítják, akik a kijelölt terménygyűjtőket elküldik, hogy hozzanak italos edényt és kosarat vagy *átalvetőt*. Hasonlóképp átadják a *csapópácát*, s ellenőrzik a *bolond* kellékeit, hogy minden rendben legyen.

Indulás előtt egyszer elpróbálják az éneket.

Régebb a hajnalozást két-három tisztelt családnál – papnál, tanítónál, falu bábájánál – kezdték, hogy ne kelljen őket éjjel felzavarni, majd felmentek a falu legutolsó házához, a *Felszeg* vagy *Bedei* utca végébe. Ma már úgy veszik sorra a családokat, ahogyan azok következnek.

Ahol a felrakott fenyőág a helyén van, ott az udvarra betódul a legénycsapat a bejárati ajtó előtt a következő énekkel köszönti, költőgeti a ház népét.

*Emlékezzünk ez napra,
Urunknak halálára
És feltámadására,
Néki adván hálákat.
Uram! Irgalmazz nekünk.*

A felébresztett háziak a házba vagy az előszobába engedik a vőfélyeket. Az első vőfély így köszönti a ház lakóit:

*Szerencsés jó estét (éjjel után: reggelt) kívánok!
Engedelmet kérek, hogy bébátorkodtam,
Melyet legénysergüinktől erre megbízattam.
Világ megváltója meghalt miérettünk,
És fel is támadott, amit most hirdetünk.
Ártatlan volt, mégis halálra ítélték,
Isten Szent fia volt, keresztre feszítették.
Azon halt meg, onnan levették,
Koporsóba tették, el is temették.
De onnan harmadnapon feltámadott,
Szentelének ezért öröm-ünnepnapot.
Mi is megtiszteljük a Krisztus nevében,
Kívánjuk, családja sok húsvétot érjen.
S míg élnek, számukra mind kedvező legyen
Atya, Fiú, Szentlélek nevében, Ámen.*

Ezután a második vőfély következik ezzel a verssel:

*Kerteink, mezeink, szép tágasságaink,
Látván a tavasznak illatos rózsáit,
Isten áldásának széprend gyöngyvirágit,
Kapudra tettük szép zöld fenyőágít.*

*Jó urunk, asszonyunk, mi magukhoz jöttünk,
Maguk is adják meg, amit kíván szívünk,
Korsónk is van, nem nagy, csak egy kicsi,
Aki azt hordozza, mindig azt feleli:
Üresen nem viszi, inkább földhöz veri.
Kedves, jó asszonyunk, töltsé hát jól teli!*

*Tavaszi napokon a tyúkok sokat tojnak,
Tudjuk, abból nekünk ötöt-hatot adnak,
Egy-két kalácskával minket elbocsátanak,
Boldog ünnepet kívánok maguknak. Ámen.*

(Elmondta Máthé Mózes, sz.1903)

Ezután a fejősajtárba tett vízzel és zöld *puszpángággal* megöntözik a háziakat, majd a nyakban hordozott háziszóttos törülközővel letörlik a vízcseppeket, vagy átadják, hogy ezt ki-ki saját maga végezze el.

Ha mindenkit behívnak, egy-két kancsó bor, kalács, illetve sütemény várja őket, ha nem, akkor csak a *tojásost, szalonnást, kalácsost, borost* szólítják be. A tojást és szalonnát füles kosárba, a kalácsot átalvetőbe, a bort pedig műanyag bödönbe vagy üvegcorsóba teszik. Pálinkát soha sem gyűjtöttek. Távozás előtt egy-egy pohár borral kínálják őket, s megköszönik a hajnalozást.

Egy-egy évben a tisztségviselők mellett ott voltak a zenészek is, akik a műsorrend lejárta után nyomban rázendítettek (főleg ahol lány vagy fiatal asszony volt a háznál), hogy egyet-kettőt forduljanak *csárdásban*.

Ha a gazda nem ügyes, s a tisztségviselők teljes létszáma bekerül valamilyen ürüggyel, az asszonyok és lányok kivételével megbotozzák, elfenekelik a háziakat. Ilyenkor bárki előállhat, hogy a *bíró* nem jól ítél, a *csapó* nem jól ütött, s így ők is kapnak. Ahogy mondják: *az emlékezés okáért*.

A természetbeni adományokon kívül gyűjtenek pénzt is, amit egy külön füzetbe vezetnek be. A játék rendjét, erkölcsi tartását a vőfélyek intelmei s a *bolond* hamubotja „őrzi”. Ilyenkor nem ritka a hamuval töltött, vízbe mártott, kis harisnyaszákkal, *acskóval* való hátdöngetés, ütlegelés, valamint a rendreutasítás, hangos párbeszéd. *Kókót a bolondnak! Fatojást, hogy ne zörögjön!* – kiabálják szerteszét, s ha tehetik, észrevétlenül, a sötétben kosárból kiszedett nyers tojást vágják

a bolond fejéhez vagy testéhez. A „tettes”, ha észreveszi a bolond, nem ússza meg szárazon. A bolond tudja a szerepét s attól nem tágít. Ha rosszul végzi, számíthat a *vőfélyek*, irányítók dorgálására, esetleg meg is jegyzik: *Vigyázz, mert reggel nem kapsz semmit, ha így végzed a dógodat.*

1996-tól a helyi fiatalok szerződést kötnek a bolonddal, amit indulás előtt, vagy egy nappal korábban vetnek papírra, két példányban⁴².

Hajnalozáskor két-három zsák kalács, nyolcvan-száz liter bor, négyszáz-öt-száz tojás, félzsáknyi szalonna, ötven-hatvan ezer lej szokott összegyűlni. A bort másnap-harmadnap elfogyasztják, a szalonna és a kalács nagy részét eladják, hogy a pénz a vasárnap esti bál kiadásait pótolja. Régen úgy volt, hogy hajnalozáskor *rendezték* a báli belépő díját is, attól függetlenül, hogy az illető elment-e másnap vagy sem.

1993 húsvétján egy zsák kalácsért ezer lejt fizetett egy Kalári nevű cigány nő.

A tojásokból és a szalonna egy részéből másnap délelőtt, a hajnalozás végeztével, vagy délután, pihenés után egy hatalmas *púposrátotta* készül, amit az összegyűltek borral együtt fogyasztanak. Ami marad, az a cigányoké, szegényeké, háziaké.

Nagyszombati ételek a báránysült, a házikenyer, a kalács, a sütemény, a tej, a szalonna.

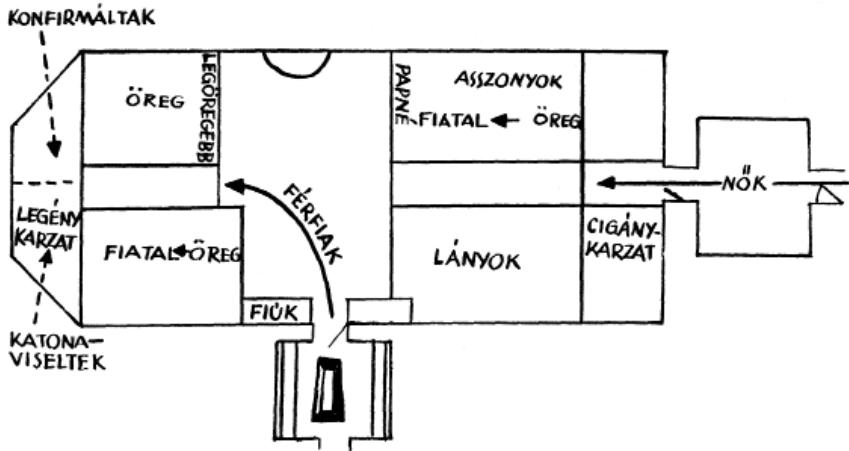
HÚSVÉT ELSŐ NAPJA

Húsvét a keresztre feszített Krisztus feltámadásának napja, az egyházi év második sátoros ünnepe. Húsvét jelenti a tavasz érkezését, a természet megújulását. Mind a gyerekek, mind a felnőttek körében nagyon várt időszak.

Húsvét első napja reggelére mintha teljesen megváltozna a falu képe, az utcások, a bejáratok kivirágoznak és díszbe öltöznek. Korán reggel, míg a hajnalozók hangos visszavonulása hallatszik, az utánuk maradt szemetet a ház valamelyik tagja söpri össze a reggeli felkelés után.

Tízről kezdődik a harangozás, s tizenegyől az istentisztelet. A templomba való *bemenés* nemek és kor szerint történik, nem számít sem a rang, sem a társadalmi pozíció. Először a férfiak mennek be a templom délnyugati bejáratán, kor szerint, *hajdonfött*, egyenként, utánuk a nők a délkeleti bejáratnál, szintén születési sorrendben. Kivételt képez a lelkész és felesége (*papné*), akik elsőként lépnek a templomba, a férfi, illetve a női bejáraton. Hideg időben, télen a nők nem várják meg a pap érkezését, beülnek előre a padokba.

42 „Szerződés. Én, Ádám Emil vadasdi 60. sz. alatti lakos vállalom a húsvéti hajnalozás bolond szerepét a következő bérért: 10.000 lej, 2 kg szalonna, 20 db tojás, 15 kalács, 2 liter bor. A vőfélyek felelőssége, hogy a bolondnak nem esik bántódása. 1996. április 6. Bolond: Ádám Emil s.k., Vőfélyek: Pál Ede s.k., Györfi Zsolt s.k.”

Templomi ülésrend most

Az emberek tudják, hogy ki mikor született, ki az idősebb, ilyenkor nem tesékelnek senkit, de nem is szerénykednek.

Néha azt mondogatják: „halálozási sorrendben”, bár ezt épp a halál, a legtökéletesebb törvény sem tartja be.

A templomi ülésrend is kor szerinti: elől az idősek, hátul a fiatalok. Nők esetében elől van a papné padja, utána az asszonyoké, inkább rokonság és rang szerint. Ezenkívül a lányoknak, leánygyerekeknek külön padsor van. A torony felőli részben van a *cigánykarzat*, amit főleg nagy ünnepek alkalmával vesznek igénybe magyarok, máskor pedig a cigányok

A konfirmált legények az orgona melletti karzatban foglalnak helyet.

Úrvacsorát csak az vehet, aki konfirmált, egyháztag, s nem él vadházasságban. Ennek kiosztása a református egyház liturgikus előírásai szerint történik, adományból származó házikenyérrel és borral. Mind a férfiak, mind a nők esetében az úrasztalhoz való járulás is kor szerint történik, kivételt képez a papné, aki az asszonysor élén várja a kenyérszeletet és a bort. Távozás előtt egyszerre meghajolnak – mintegy megköszönve az elfogyasztottakat –, s az úrasztalát megkerülve visszaülnek helyükre. Utoljára marad a pap, a kántor és a megyebíró, akik szolgálatuk teljesítése miatt nem állhatnak ki egyszerre a többivel.

Az úrvacsoraosztás végén a pap a kenyér- és boradományozó nevét említi az egybegyűlteknél, megköszönve jólelkű adományát.

Kora délután, vagy közvetlen a templomból való távozás után a pap és a megyebíró – előzetes kérésre – úrvacsorát visz az ágyhoz kötött betegeknek, vagy tehetetlen idős embereknek.

Mind első-, mind másodnapján a helybéliek óvakodnak a mezei munkától, favágástól, teherszállítástól, mosástól. Kivételt képez az állattartás, ivóvízhordás, tüzelés, ételmelegítés, főzés, házseprés, tisztálkodás.

Első napján este tartják a *húsvéti bált*, amit a kultúrház ajtajára ragasztott és a szomszédos falvakba szétküldött falragaszok tudatnak. Vadasdon nem szokás *kidoboltatni, közhírré tenni*, inkább *meghívót* írnak.

Hasonlóképp húsvét első napján festik a tojásokat az öntözőknek.

Ételek: húsleves, bárányhús, töltött káposzta, házikenyer, sütemény, diós-, mákos- és ízeskalács.⁴³

HÚSVÉT MÁSODNAPJA

Ekkor öntöznek, locsolnak, hogy a sok-sok *virágszál* el ne hervadjon. Akik szombaton este fenyőágot tettek a lány kapujára, azok most elindulnak locsolni, felkeresni ezeket a házakat. A kisgyerekek, óvodás korúak édesapjukkal vagy fiútestvérükkel, míg a nagyobbak, egyenként esetleg csoportokba verődve járják a falut, műanyagzacskóba vagy kis fonott kosárba téve a festett tojásokat. Egy háztól két-három darab jár. Pénzből háromszáz-ötszáz lejt nyomnak a gyerek markába, ezen kívül kaláccsal és süteménnyel kínálják őket. Aki teheti, egy zsebkendővel is megajándékozza a kis legénykét.⁴⁴ A gyerekek délelőtti öntözése után következik a felnőttek *járkálása*. Ők ugyan nem tesznek fenyőágot, de illendőnek tartják, hogy sógorasszonyaikat, *kománéikat*, közeli nőismerőseiket megöntözzék és kellemes húsvétot kívánjanak nekik.

Íme néhány gyerek-locsolóvers:

*Betoppantam e kis házba,
Hol a ház violája?
Hadd köszöntsem magyar szívvel,
Öntözzem meg rózsavízzel.*

*

*Icipici morzsalék,
Eljöttem a tojásért,*

43 A húsvéti ünnepi étkek közül kevés hagyományos étel akad, ezek falvanként változnak. A szentelt ételek legjellemzőbb alapelemei a torma, só, vaj, sonka, szalonna, kalács. Ünnepi jellegű a sült kalács vagy pászka és a húsvéti bárány, amely áldozati jellegével az őszövetségi zsidókra is visszautal. A legújabb húsvéti éledelek közé tartozik a tojás mint az élet, újjászületés archaikus jelképe, Krisztus feltámadását jelezve (Bálint S. 1973. 296-303.).

44 Húsvét hétfőjén délelőtt jártak a gyermekek locsolkodni. A legények csak délután kezdtek, de nem mentek be minden házba (Barna G. 1979. 96.).

*Ha nem adnak tojáskát,
Elviszem a leánkát.*

*

*Feltámadt a Jézus,
Jámbor keresztyének,
Öntözni indultak
A kicsi legények.
Harmatos rózsától
Szagos vizet kértek,
Csak azt öntözik meg,
Aki érte megfizet.*

*

*Jó reggelt, jó reggelt,
Kedves liliomszál!
Megöntözlek rózsavízzel,
Hogy ne hervadozzál.*

*

*Kerek erdön jártam,
Piros tojást láttam.
Bárányhúzta rengős kocsin
Mindjárt ide szálltam.
Nesze hát rózsavíz,
Gyöngyöm, gyöngyvirágom,
Hol a tojás, piros tojás -
Tarisznyámba várom.*

*

*Jó reggelt, jó reggelt,
Talán el is késtem,
Rozmaring erdőben
Sokat időztem.
Rozmaring ágáról*

*Gyöngyharmatot ráztam,
Annak az illatát
Egy kis üvegbe zártam,
S azzal elindultam
Piros tojást szedni,
Lányok, lányok, szépek vagytok,
Meg szabad öntözni?*

*

*Kelj fel a párnádról, szép ibolya virág,
Nézz ki az ablakon, milyen szép a világ.
Megöntözlek az ég harmatával,
Teljék a tarisznyám szép pirostojással.*

*

*Húsvét másodnapján mi jutott eszembe?
Cukros vízipuskát fogtam a kezembe.
Elindultam vele pirostojást szedni,
Lányok, lányok, magyar lányok,
Szabad öntözni?*

*

*Ajtó mögött állok.
Pirostojást várok,
Ha nem adnak, hazatérek,
Nagymamámtól kettőt kérek.*

*

*Pirostojás, fehér nyuszi,
Locsolásért jár egy puszi.*

*

*Biciklivel jöttem,
A kanyarban elestem,
És a verset elfelejtettem.*

*

*Egy tojás, két tojás,
Mebukott a karitás,
Nincsen pénzem egyébre,
Csak egy üveg kölnire.*

*

*Ákom, bákóm, berkenye,
Húsvéttojás reggele,
Leöntjük a virágot,
Visszük már a kalácsot.*

*

*Sarokba állok,
Pirostojást várok,
Ha nem adnak pirostojást,
Elviszem a kicsi leányt.*

*

*Kodál a fehér tyúk,
Tojás van alatta,
Adják ide hamar,
Fussak vele haza.*

*

*Rügyfakasztó szellő hozta,
Madár szállt az ablakunkra,
Nagy vidáman azt dalolta:
Itt nyílik a legszebb rózsa.*

*

*Jó szagú a rózsavizem,
Eljöttem, hogy megöntözzem.
Nesze, nesze, rózsaszál,
Soha el ne hervadjál.*

*

*Én kis kertben jártam,
Rózsafát találtam,
El akart hervadni,
Meg szabad öntözni?*

A borgőzös felnőttek verskészletében igen sok a tréfás, pikáns elem. Régen a húsvéti bál is csak másodnapján, húsvét hétfőjén volt, t.i. úrvacsoraosztás napján nem volt ildomos mulatozni.⁴⁵

HÚSVÉT HARMADNAPJA

Délelőtt, délután istentisztelet várja a helybélieket; kerülik a mezei munkát, de otthon a ház körül már elvégeznek egyet s más.

Azt mondják, húsvét harmadnapján az asszonyok öntöznek (locsolnak), bár ezt soha senki sem látta.⁴⁶

KICSI HÚSVÉT

Régen azokat a keresztyerekeket, akiknek húsvétban nem jutott piros tojás, egy héttel később, *kicsi húsvét*ban szokták megkínálni. Kalácsot nem sütöttek, legtöbb helyt maradt az előző hétről. A „lemaradt” cigányok is abban reménykedtek, hogy a kicsi húsvétban kapnak egy kis harapnivalót.

Ma ez a szokás – az anyagi javak növekedése miatt – fölöslegessé, szükségtelenné vált.

45 A nagybőjti szünet után húsvétal kezdődött a bálók időszaka. Az egész év folyamán egyik legnagyobb bál a húsvéti bál volt (Barna G. 1979. 97.).

46 A Hortobágy nyugati részén húsvét keddjén a lányok és az asszonyok, közülük főként a menyecskék locsolkodnak. A lányok ilyenkor többszörösen visszaadták a legényeknek a húsvéti locsolkodást (Barna G. 1979. 97.).

GYÖRGY, SZENT GYÖRGY⁴⁷

Április 24.

Szent György napjához fűződik a juhok kihajtása a legelőre, az uborka, tök és zöldpaszuly *vermelése*. A kukoricát is Szent György napja előtt és után két héttel, kökényvirágzáskor lehet vetni.

Ha ilyenkor sok a cserebogár, megeszik a gyümölcstermést, de jó törökbúza-termés várható.

A Szent Márton napján felvett vastag téli holmit, ruhát csak Szent György napján vetik le. Ettől a naptól kezdve már lehet mezítláb járni és földre ülni. (Egy helyi megfigyelés szerint azokban a hónapokban, amelyekben nincs r betű – május, június, július, augusztus – lehet mezítláb járni.)

A juhok kihajtása, számba adása a majornak és ennek megkínálása egy-két pohár borral rendszerint ünnepi hangulatot teremt.

Az utóbbi időben egyre többen mennek el a közeli Erdőszentgyörgyön sorra kerülő, évente megrendezett Szent György Napok rendezvényre.

Egy hiedelem szerint a kisgyermeket Szent György napja előtt nem volt szabad nyitott ajtónál vagy ablaknál hagyni, mert a *prikulics* kicseréli.

PÁSZTORFOGADÁS⁴⁸

1962, a mezőgazdasági területek szövetkezetesítése előtt Vadasdon nem volt közlegelő, sem tanácsi legelő, a teheneket erdőszéleken, *vágatokban*, saját területeken etették, *paréztatták* nyári időszakban. Később a téesz adott területet e célra, de mindig az emberek fogadtak pásztort, legtöbbször cigányembert.

Ma a községi önkormányzat biztosít legelőterületet.

A pásztorfogadást a kultúrházban ejtették/ejtik meg, az előre meghívott-mozgósított marhatartó gazdák jelenlétében és részvételével. Több jelentkező esetén azt választják, aki a legmegbízhatóbb, odaadóbb, kevesebbet kér, nem veri az állatokat, s vállalja a legelőn való vízmerést az állatok részére.⁴⁹ Ha sikerül megegyez-

47 A tavaszi évnegyed kezdetét jelölő Sárkányölő Szent György ünnepe a tavaszi ünnepkör szokásokban és hiedelmekben gazdag napja. Az év napjai közül ez a legjelentősebb „boszorkányos nap”. A nap hiedelemcselekvései az istálló, a ház vagy az utca ház előtti részének beszórása kölessel, a boszorkány, a rontás távoltartása végett (Barna G. 1979. 97.).

48 A pásztorfogadás időpontja helyenként változhat: a hortobágyi pásztorokat Debrecenben az Újév utáni első vasárnap fogadták fel. Hajdúdorogon a pásztorfogadás időpontjában kétszer is történt változás a századforduló óta. Újév utáni első hétről a pásztorfogadás áttevődött március végére, majd április elejére (Barna G. 1979. 179-181.).

49 A Hortobágy környékén a számadóktól elvárták, hogy legyen némi vagyonuk, a rájuk bízott jószág fedezeteként. Előfordult azonban, hogy teljesen szegény embert választottak számadónak (Barna G. 1979. 179-181.).

ni, akkor egyik gazdánál *szereződést* írnak két példányban, majd rögtön áldomást ísznak, hogy meg ne bánják.

A '60-as években sokáig *szerbe* hajtották a nagyállatokat, egyik nap egyik család, másnap a másik, vagy két családból egy-egy személy. Nyáron, nagy melegben délben hazahajtották az állatokat, mivel nem volt víz az itatásra, s délután újra kieresztették őket.

A faluban ma is beszélnek *Púpa báról* és *Púpánéről*, egy ravai cigánycsaládról, akik a '70-es években többször vállaltak pásztorságot Vadasdon. Megtörtént, hogy reggel, amikor a csordát kihajtották, Púpa bá így szólt a feleségéhez: *Ilona! Elöl, hátul, két oldalt s a többit bízd rám!*

A szólásra ma is emlékeznek.

PONGRÁC, SZERVÁC, BONIFÁC⁵⁰

Május 12, 13, 14.

Ők a *fagyosszentek*, amiktől annyira félnek a gazdálkodó emberek. Ez idő tájt, már jó előre rebesgetik: *Jönnek a fagyosszentek!* A népi jóslás sokszor bevált, tetemes kárt okozva mind a gyümölcsösökben, mind a zöldségekertekben. Az aszszonyok egy része május derekáig nem ülteti ki a palántát a szabad földbe, hogy nehogy megfagyjon.

ORBÁN⁵¹

Május 25.

Valószínűleg a közeli Szászföldnek köszönhetően terjedt el Vadasdon is a szó-lás: *A szász Orbán napjáig félti a szőlőjét.* Ez érvényes a vadasdi emberre is. Ezután vajmi kevés a fagyveszély lehetősége (Barabás L. 1993. 39.), t.i. Orbán az utolsó *fagyosszent*.

ÁLDOZÓCSÜTÖRTÖK

Pünkösöd előtt tíz nappal van áldozócsütörtök vagy mennybemenetel ünnepe. Régen voltak lelkészek, akik ezen a napon konfirmáltattak, ma csak templomozási alkalom. A rengeteg tavaszi teendő sok embert csalogat ki a határba, ezért az istentiszteleten kevesen jelennek meg.

50 „A szentek legendája és az időjóslással kapcsolatos megfigyelés között nincsen összefüggés, a néphagyomány azonban teremtett” (Tátrai Zs. 1990. 174.).

51 Orbán fagyosszent. Leginkább a szőlőt védték ezen a napon (szobrot emeltek számára a szőlőben; l. Tátrai Zs. 1990. 175.).

PÜNKÖSD⁵²

Pünkösöd a szentlélek elküldésének és a virágok ünnepe. Mivel az év harmadik jelentős, sátoros ünnepe, pünkösöd első napján, vasárnap délelőtt úrvacsorát osztanak a templomban, délután az emberek felkeresik egymást, beszélgetnek, borozgatnak.

Újabban pünkösöd előtt egy héttel, vagy pünkösödkor van a református gyerekek nagykorúvá válásának a szertartása, a *konfirmáció*, ami jeles nap mind a konfirmándusok családjában, mind a rokonság körében.

Régebb a *pünkösdi tánc* jelentette a fiatalok körében a legényavatást.

Pünkösöd előtt meszelnek, s a szobákba orgonát, pünkösdi rózsát, bazsarózsa-tesztek, hogy kellemes illat áradjon szét. Akinek báránya van a juhseregben, az behozza, mert ettől a naptól *elszopja a sajtot*.

Pünkösöd másodnapján délután – ha szép idő van – a falu volt lelkésze, Kiss Károly kezdeményezésére egy helyi hagyományos kirándulásra kerül sor. A szórakoztató és labdajátékokon kívül növény- és ásványismertetőre, földrajzi fogalmak tisztázására, bibliaolvasásra, egyházi énekek éneklésére szakítanak időt.

Harmadnapján már sokan mennek a mezőre dolgozni, sürgős teendőket végezni, távol maradva a templomozástól. Néha meg is jegyzik, miért kell háromnapos ünnep, mikor a magyarországiak is csak kettőt tartanak?

SZENTHÁROMSÁG VASÁRNAPJA, ÚRNAPJA⁵³

A pünkösöd után való vasárnap, Szentháromság vasárnapja, amikor nagydíj s villámlás szokott lenni. A szomszédos Bedében – ahol a falunak egy része katolikus – s a mellette lévő Szentháromság nevű faluban úrnapiján jelentős falünnepet tartanak, bált szerveznek, ahová sokan elmennek Vadasdról is.

Aki úrnapiján kapál, annak a törökbúzaja üszkös lesz. Ezen a napon bármilyen munka végezhető (kaszálás, *takarás*, forgatás), de kapálás nem. Aki mégis megteszi, azt megszólják, s emlékeztetik az ősi kapálási tilalomra.

52 Pünkösdre jellemző a pünkösdi király és királyné kiválasztása, akik a tavasz eljövetelét, a természet szaporodását akarják titokzatos szertartásokkal biztosítani (Bálint S. 1973. 336.).

53 Úrnapiján ún. úrnapi sátrakat állítottak fel, újabban csak a templom körül. A sátrakat zöld gallyakkal, virágokkal díszítik. Ezeket a növényeket embergőgyításban, rontás elhárítására is használták (Bálint S. 1973. 358-359.).

MEDÁRD, MÉRDÁLUS⁵⁴

Június 8.

Ha Medárd napján – *Mérdáluskor* – esik, negyven napig *rátart*. Ha ezen a napon szép, napos idő van, akkor negyven napig meleg, száraz idő várható.

MARGIT⁵⁵

Június 10.

A Margit-szegfűk június 10-e körül, vagy pontosan Margit napján nyílnak. Számon tartják. Özv. Madaras Izsákné, Kutasi Margit férje életében mindig ezen a napon húzta fel a faliorát, hogy kellemes csengése, *ütése* tegye ünnepibbé a napot. Halálát (1977) követően az órát régiséggyűjtő cigányoknak adta el a felesége.

SZENT JÁNOS⁵⁶

Június 24.

Jeles nap. Azt tartják, ha Szent János napjáig a kukorica annyira megnő, hogy elérí a szekértengelyt vagy *talyigatengelyt*, akkor még *lesz valami belőle*, idejében beérik. Ha Szent János napján esik az eső, nem lesz jó *pityókatermés*. Ekkor szakad meg a búza töve, s a *burjáné*; ettől kezdve már nem nyomja el a gyom a növényt. Ha eddig e napig kivirágzik a *zádokfa* (hárs), akkor jó kukoricatermés várható, s az beérik. Ekkor hallgat el a kakukk, *bereked*.

A majorok ezen a napon tartanak fejőpróbát; ha egy juh nem ad annyi tejet, hogy egy fél tojánhéja megteljen, akkor a *kötségn*ek csak fele jár.⁵⁷ Hasonlóképpen, aki ezen a napon behozza juhát, az csak fél bért, aki később hozza be, egész bért (½ véka gabona) kell hogy fizessen. Aki a káposztáját ezen a napon megkapálja, vagy legalább a kapát meghordozza közöttte, nagy fejekre számíthat.

Özv. Kacsó Ferencné Domahidi Irén (1938) szerint, amelyik kukoricát eddig a napig kétszer kapálnak meg, azt az angyal viszi el, amelyiket csak egyszer, azt az ördög. Az ördög ezt kiáltja hátra: *ti ebből nem esztek pujszkat!*

54 A bukovinai magyarok szerint e napon kezdődött az özönvíz, amikor negyven napon át esett az eső. Máshol úgy vélik, hogy ezen a napon nem szabad fürödni, mert valaki vízbe fúl, áldozatul a vizek királyának (Tátrai Zs. 1990. 185.).

55 Különböző hiedelmek kapcsolódnak ehhez a naphoz: ekkor kell vetni a retket, hogy jó gyenge maradjon (ezért nevezik a napot Retkes Margitnak), tyúkültetésre alkalmas nap, ezen a napon sem szabad kinyitni az ablakot, mert sok légy lesz a házban (Tátrai Zs. 1990. 185–186.).

56 Keresztelő Szent János (Szent Iván) a nyári napforduló ünnepe.

57 Pásztorok számára fontos volt ez a nap, ez volt a szőlítés napja. A szőlítés a pásztor megkérdezését jelentette szándékáról: menni vagy maradni szeretne. Előbbi esetben elbocsátó levelet kap. Legkésőbb szeptember 1-jég közölnie kell szándékát (Barna G. 1979. 113., 190–191.).

PÉTER ÉS PÁL
Június 29.

Az Alföldön ez a nap jelenti az aratás kezdetét, ám ez Vadasdon túl korainak bizonyul. Egyesek szerint ekkor szakad meg a búza töve, már csak az érés van hátra.

TÁNCOS KALÁKA

A század elején (1913) született Györfi Kálmán emlékezetében ma is elevenen él az aratási szokások, egykori hagyományok-hiedelmek színes-tarka szokásvilága, az idetartozó paraszti eszköztár, szerszámkészlet változatossága és gazdagsága.

Vadasdon hét ún. *jobb módú* gazdáról beszélnek, akik a búza aratását kalákával végezték. Ezek a következők: Sántha József, Németi Gergely, Kovács József, Garda Endre, Bodoni Sándor, Madaras Kálmán és Madaras Ágnes.

A kaláka hírért, pontos idejét, a gazda nevét, a meghívót az arató gazda által felkért két legény terjesztette a faluban széltében-hosszában, szólva a fiatal legényeknek és lányoknak, hogy vegyenek részt az aratási kalákában. Erre általában hétvégeken, szombat délben került sor, amikor nyolcvan-száz fiatal, lányok és legények, de még fiatal házások is gyűltek össze, hogy muzsikaszó kíséretében kivonuljanak a búzatábla szélére. A zenét *Klánétás Gergely bá'*, azaz Györfi Gergely szolgáltatta.

A kalákás munka nem volt helyi sajátosság, többé-kevésbé a környékbeli falvakban vagy távolabb, a Mezőségen is találkozunk vele, az aratási kalákának azonban külön varázsa, vonzása volt a fiatalok körében. Ekkor találkozhattak, beszélhettek, dolgozhattak együtt fiatal lányok és legények, de ugyanúgy egymás hibái és erényei is felszínre kerültek.

Az aratás csak sarlóval történt, kaszát a '60-as évektől kezdődően használnak.

Vadasdon az aratás végeztével, szombat estére készült el a *fűzfakávéra* font búzakoszorú⁵⁸, melynek készítéséhez nem értett mindenki, de akadt a faluban, aki szép, mutatós búzakoszorút font a gazda tiszteletére. Míg a legények beszélgettek, adomáztak, zenét húzattak maguknak, egy-egy pohár bort fogyasztva közben-közben, a lányok csokorba szedett *búzamarkokat* nyújtottak a koszorúkészítőnek, hogy hamar kész legyen. Mikor végeztek, magasra emelték, s átadták az előre kiválasztott *koszorúvivő* vagy *koszorúhordó* legénynek, a *tánckirálynak* (aki lehetett cigánylegény is), majd felállt a *menet*: középen a zenész(ek), aratók, férfiak, nők, esetleg cigányok, vegyesen, nemtől, kortól, vallási hovatartozástól, az aratócsoportban való munkabeosztásától függetlenül. Szerszámját ki-ki hátán vagy kezében vitte, s közben

58 Az aratókoszorúról l. Madarassy L. 1928.

énekeltek, *danoltak*, kurjantgattak, kacagtak, mókáztak, mintegy a munka befejeztét jelezve. Beérve a faluba, a házak közé, az utcára kitóduló kíváncsiskodók vederbe merített vízzel locsolták a főre feltett koszorút, hogy bőséget, gazdag termést varázsoljanak az elkövetkező évre is. Ha a legény ügyes volt, s fejét elkapta, könnyebben megúsza, ha nem, akkor csuromvizesen ért a gazda elébe, aki őt száraz inggel és *gatyával* (amit nem kellett visszaszolgáltatasson), a beérkező sereget pedig borral és étellel várta. Az átvett koszorút a ház mestergerendájára vagy egyebüvé aggatta, s máris az udvar közepén megterített asztalokhoz ültette valamennyiüket, juh- vagy báránypaprikást szolgáltatva vacsoraként. A zeneszó mellett nem fukarkodtak sem ételben, sem italban, ki-ki annyit fogyasztott, amennyi jólesett.

A táncra csak másnap, vasárnap került sor, a gazda csűrjében, ingyen, hisz a zenészeket (általában kettőt) a gazda fizette terményben. Előbb azonban a két vőfély s a két zenész az aratógazdánál megebédeltek, majd az előre berendezett *tánchelyre* indultak, ahol az arató fiatalok gyülekezete fogadta őket. A helyi népszokás szerint az *aratóbál* sohasem kezdődhetett a déli harangszó előtt, s nem tarthatott tovább éjfélnél. Az aratóbálba elmehettek mások is, akik nem voltak aratni, de azoknak fizetniük kellett.

Aratáskor, aratási multságokon, csépléskor számos nóta, dal, kesegő került terítékre. Az oldalas helyek kivételével ma legtöbbször géppel aratnak, a cséplésre szorultak kis hányada kint a mezőn, közös szérún rakja össze az asztagot. Csépléskor hideg élelemmel, pálinkával s borral kínálják a napszámosokat, segítségüket.

HORDÁSI VÁSÁR

Augusztus 1.

A közeli Nyárádmente legnagyobb településén, Nyárádszeredában augusztus 1-jén, Szent Péter napján hordási vásárt tartanak, *lupuhintával*, kirakodó bódékkal, enni, inni, szórakozni összesereglett sokadalommal, ahol főleg fiatalokból álló vadasdiakkal találkozhat az ember. De nem csak innen kerekednek fel a lányok és a legények; aligha van település a környéken, ahonnan valaki nem menne el erre az alkalomra. S ez így volt régen is, hisz a nyárádszeredai kirakodóvásár Erdély egyik legismertebb piacának számított. (Nyárádszereda már 1606-ban vásárjogot szerzett.)

Az utazás régen gyalog történt: korán reggel indultak *csapatosan*, hogy a nagy meleg előtt megérkezzenek, s úgy igyekeztek haza, hogy naphaladásuk otthon legyenek. Manapság sokan veszik igénybe a kis személyautókat, fogattal viszont – a nagy meleg miatt – kevesen közlekednek.

Vadasdon azt tartják: ha a hordási vásárra van főzni való törökbúza, az biztosan beérik. S ezt sokan ki is próbálják.

LŐRINC⁵⁹

Augusztus 10.

Eddig a napig le kell aratni a zabot, különben *letapossa Lőrinc lova* (ledől).
Tarlót látván, sokan mondogatják: *Tallórol fú a szél, itt az ősz.*

SZENT ISTVÁN⁶⁰

Augusztus 20.

Az e napig le nem aratott zabot István király lova tapossa le. Ekkor a szarvas *belehúgyik* (bepisil) a Kis-Küküllőbe s vége a szabadban való fürdésnek, vége a nyárnak.

Ha gyülekeznek a fecskék, lassan lejár a tornacipő ideje is.

LAJOS

Augusztus 25.

Vadasdon sok Lajos, Lajoska, Laji, Lajcsi névre hallgató személy van, akik e napon tartják névnapjukat. Az őket felköszöntő látogatókat borral, sörrrel vagy pálinkával kínálják. Ekkortájt van a nyári *betakarodás*, aratás, cséplés vége.

ÚJBÚZA ZSENGE

Augusztus utolsó vasárnapjára esik az új kenyér tiszteletére, megszentelésére adott, s lehetőleg új termésből is készült *újzsenge* úrvacsora, amit Vadasdon *újbuza zsenegének* neveznek.

Mint minden úrvacsoravételt, ezt is *bűnbánó, bűnbánati hét, nagyhét* előzi meg, amikor reggel-este harangszó hallatszik, illetve esti istentiszteletre hívja az egyháztagokat. Akinek tehát szándékában van a következő vasárnap úrvacsorát venni, az igyekszik időt szakítani, hogy legalább egyszer – mindegy, hogy melyik nap – megjelenjék a *nagyheti* istentiszteleten.

Régebb aligha volt ház (helyenként ez ma is érvényes), ahol ne sütöttek volna bőséget jelképező kürtöskalácsot vagy pánkót.

59 Az Alföldön csak a dinnyével kapcsolatban említik Lőrinc nevét. A már kevésbé jó dinnyére szokták mondani, hogy *lőrincses*. (Barna G. 1982. 309.).

60 Hiedelem- és hagyományvilága ennek a napnak szegényes, helyenként éves nagy ünnep, a hivatalos állami ünnep utal arra, hogy Csépan ezen a napon nem hajtják ki a csordát (Barna G. 1982. 391.).

ROZÁLIA
Szeptember 4.

Híresek és emlékeztetések voltak az egykori marosvásárhelyi Róza-napi vásárok, ahová a vadasdiak is ellátogattak.

Kovács Gyula (1908) szerint ilyenkor sok nyári gyümölcsöt, ringlőszilvát, kör-tét, csíkos vajasalmát vittek be lószekérrel a városba, aminek árából lábbelit, ruha-neműt, háztartási cikkeket vásároltak, vagy a pénzt félretették az őszi iskolakez-désre. Itt helyben a Róza, Rozália, Rózsi, Rózsika nevű ismerősöket köszöntik.

Ha ilyenkor virágoznak a gyümölcsfák vagy az akác, hosszú ősz várható.

KISASSZONY NAPJA⁶¹
Szeptember 8.

Hűvös, deres idő várható ezen a reggelen. Van úgy, hogy ekkor hull le a legelső hóharmat. Ha nem, akkor elhúzódhat Szent Mihály napjáig, vagy még később-re is. Ez esetben lesz sarjútermés. Jeles katolikus ünnep. A Vadasdra származott (házasság útján bekerült) egykori katolikusok ezen a napon a Gyulakuta melletti Bordosra mennek ünnepelni, rokonlátogatni, vagy részt vesznek a székelyvéckei búcsún. Ekkor kelnek útra a második rendbeli *gyenge fecskék*.

Néhai Kovács Katalin szerint:

*Ha szeptember tízig nem teszed a magot a földbe,
Hadd az Istennek, hogy legyen magja örökre!*

SZENT MIHÁLY⁶²
Szeptember 29.

Dér várható, és őszre fordul az idő⁶³.

61 Pásztorokodással foglalkozó vidékeken ekkor ér véget a juhfejes, ami május 15-től szeptember 8-ig tartott („Zsófi naptól Kisasszony napig”) (Barna G. 1979. 113.).

62 Rossz időjárás esetén ekkor kerül sor a csorda beszorulására, az őszi gazdasági év ettől a naptól Márton napig, november 11-ig tart. Mint évnegyedkezdő nap, általában gonoszúzó, gonoszjáró, varázsló, gyógyító és egyben pénzkifizető, hivatalba lépő nap. Barna Gábor megállapítja, hogy ezek a szokások és hiedelmek egy hosszabb időszakon elterjedve, más napokra kerültek át. Bérfizető, hivatalba lépő jellege olyan helyeken, ahol pásztorokodással foglalkoznak, még releváns: Szent György naptól Szent Mihályig „fogadják meg” a pásztorokat (Barna G. 1979. 114-115.).

63 Gyakoriatk az időjárásra vonatkozó jóslások, melyek általában az elkövetkező évnegyed időjárására jósólnak, pl., ha Szent Mihály-nap éjszakáján a juh vagy a disznó összeszorul, összefekszik, akkor hosszú és erős tél várható (Barna G. 1979. 114.).

*Aki Szent Mihály napja után kalapot visel, attól nem kell tanácsot kérni.*⁶⁴

Ha Mihálykor dörög és esik, savanyú lesz a bor és sok cukor kell belé. Ha szeptemberben károg a holló, hamarosan jön a tél.

Régebb Szent Mihály napjáig fejték a juhokat a *seregben*, most ez elhúzód(hat)ik október derekáig, vagy még tovább is, főleg ha a major még nem adta meg a juhokért járó évi *kőccséget*. A népi jogszokások szerint régen ezen a napon engedték be a *berbécseket* (kosokat) a juhok közé.⁶⁵ *Mihály napja után szabad a határ, el lehet csapni az állatokat* – mondogatják a vadasdiak s ezt meg is teszik. Ettől kezdve sok fehérmarhát lehet látni *elcsapva*, felügyelet nélkül legelni, melyek este maguktól vagy a gazda irányításával térnek haza.

GÁL

Október 16.

Régen a szüret kezdetét jelentette, manapság az október 16-a körüli péntekre, szombatra vagy vasárnapra teszik. Soó Domokos (1929) szerint *a magyar embernek falun a vasárnapokon kívül hat ünnepe van egy évben: karácsony, húsvét, pünkösöd, cséplés, szüret és a disznóvágás.*

A szüret megkezdésekor a háziasszony bejárja a szebb tőkéket, hogy az *állni valóból* egy-két kosárral külön szedjen télire. Szüretre külön sütnek, sonkát, túrót vesznek elő, vagy juhot (bárányt) vágnak. Este – a jobb családok – tyúkhúslevest, sültet, jó bort vagy sört tesznek a hegyről bekerült *szüretezők* asztalára. Ügyelnek, hogy az ilyenkor nélkülözhetetlen, cserefából készített hordókat, kádakat, csebreket jóval Gál napja előtt rendbe tegyék, kimossák, *degesszék*, kénezzék. Akinek sok a szőlője, s nincs elegendő edénye, az mástól kér kölcsön, évi használati díjként egy liter bort fizetve vedrenként. A legjobb búzavetési idő *Gál hete*. Régen szokás volt egy markot a szegényeknek s egyet a madaraknak vetni.

SZÜRETI BÁL⁶⁶

A szüreti bál a bor és a szőlő ünnepe, külső pompája révén az őskezdet egyik attrakciója.

64 Barna Gábor debreceni mondásként ismeri és szerinte az a jelentése, hogy Szent Mihály napja után hidegebbre fordul az idő, és az okosabb ember ezután már kucsmában jár (Barna G. 1979. 114-115.).

65 „Rossz időjárás esetén ekkor volt a csorda beszorulásának ideje” (Barna G. 1982. 391.).

66 A szüreti bál a századforduló óta már olyan helyeken is elterjedt, ahol a szőlőműveléssel nem is foglalkoztak. Egységes, sablonos formájuk alakult ki (Pesovár F. 1982. 136-137.; 1. még Madarassy L. 1931.). Ha a szőlő leszedése, kipréselése nem lépi túl egy család munkaerejét, akkor is hívnak segítséget. Az együttműködés során a főhangsúly nem is annyira a munkán, mint a közös mulatságon van (Szabó L. 1997. 46.).

Vadasdon a szüreti bált általában szeptemberben, iskolakezdés (szeptember 15.) táján, jóval a szüret megkezdése előtt tartják, a *banda*, a zenekar lefoglalása függvényében. Ezért már nyáron elindulnak, hogy leszerződtessek a zenekart, megegyeznek a díj felől (amely mindenképp drágább egy hétvégi bálnál), előleget fizetnek.

A táncok betanulását már hetekkel azelőtt elkezdi, inkább este, hogy ne zavarja a mezei munkákat, ingázók távozását, a helyi tanító(k) vagy óvónő irányításával (1996-ban az erdőszentgyörgyi EMKE-díjas Berei Kálmán volt a táncoktató). Próba közben nem vesznek *székelyruhát* (a többi kellék szükséges), de az előadás előtti főpróbán és a bál estéjén a fiúk fekete zsinórral díszített piros *lájbi*-ban, fehér ingben, fehér posztóból készült, fekete zsinórral díszített *székelyharisnyában*, bőrcsizmában, árvalányhaj-bokrétával vagy muskátlival díszített fekete kalapban jelennek meg. A lányok öltözete a következő: fehér csipkével díszített *ing* (blúz), piros *lájbi* fekete bársonnyal és fekete gyöngyszemekkel díszítve, rancos piros *szoknya*, alja fekete bársonnyal díszítve, fehér *kötény* piros töltéssel és fekete szálöltéssel varrva, fehér csipkével szegélyezve, egyeseknél a köténykötő is kivarrva-kicsipkézve. A szoknya alatt szűk, fehér, csipkés alsószoknya, lábukon fekete harisnya és fekete bőrcsizma.

A blúz, a kötény és az alsószoknya fehér *gyócsból* készül, a piros lájbinak és a szoknyának való anyagot *osztovátán* szövik házilag (Gyulakután, Hármásfaluban, Böződön).

A lányok fején igen szép piros-fehér gyöngyszemekkel díszített párta van, hajukba piros szalagot fonnak.

A csőszök karjára piros szalagot kötnek.

A szüreti bált a hajnalozástól eltérően engedélyezték az önkényuralom éveiben is. Igaz, voltak olyan kitétek, hogy addig meg kellett lenniük az őszi munkáknak, vagy csak éjfélig szólt az engedély, hogy másnap a fiatalok ne legyenek fáradtak, kint legyenek a *betakarodásnál*. A csendet s a rendet a helyi őrsparancsnokság egy-egy altisztje vigyázta.

A bál délutánján, szombaton, a lovak *felszerszámolása*, megnyergelése, virággal való kidíszítése, szekérbe fogása után a csőszfiúk, csőszlányok *székelyruhába* öltözve, 2–3 zenész kíséretével, az előre megválasztott *csőszkirály* vezetésével elindulnak előbb a Felszeg utcába, majd az Alszegegen végig, egészen a szomszédos Havadtóig, esetleg Erdőszentgyörgyig, innen újból vissza, fel a keleti irányban fekvő Havadig.

A szekéren ülő lányok és a szekér mellett vagy után lovon üggető legények muzsikaszóval kísért nótázását, jókedvét, a csőszkirály intése szakítja meg helyenként, aki a következőképpen szól a kapukban, útszélen állókhoz, bámészkodókhoz:

*Emberek, emberek,
Ide hallgassanak,
Ásót, kapát, gereblyét,
Mindent ledobjanak.*

*Megérett a fehér szőlő,
Ebből szüreteltünk,
Fűzfavessző kosarunkat
Ebből tele szedtük.*

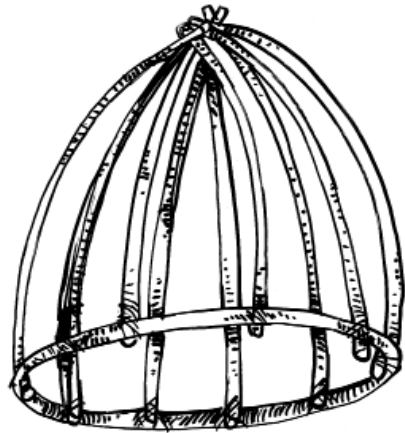
*Ma este nyolc órára
Mindenkit elvárunk
A szüreti bálba.*

Ugyanez hangzik el a másik falvakban is, a meghívó végén megjegyezve, hogy a szüreti bál Vadasdon lesz.

A falun végighaladva többen borral, süteménnyel kínálják a csőszöket, főleg azok a szülők, akiknek gyereke benne van a csősztáncban. Kínálás közben az idősebb férfiak a lovakkal való óvatos, figyelmes bánásmódra intik a fiatalokat, jó mulatságot kívánnak, valamint azt, hogy tartsanak ki reggelig. A hívogató lejártával egyenesen a helyi művelődési otthon elé vágtatnak. Lovait rokonokra, gyerekekre bízva, párosan összefogózva, zenekisérettel, énekszóval bevonulnak a táncterembe.

A terem erre az alakalomra elkészített berendezése, feldíszítése a következő: a plafonba épített két vashorgon egy-egy szőlőkoszorú (kicsi és nagy), körülötte keresztül-kasul futó szőlőfüzérek drótra erősítve, ahonnan éjfél után, a lopás megengedését követően lehet venni (csenni), természetesen jó pénzért. A tiszta padló, kimosott függönyök, virággal teleaggatott falak és színpadtér – mind-mind a kellemes hangulat megteremtői.

Vadasdon a szüreti bál kezdete nincs órához kötve; este 9–10 óra körül még a legtávolabbiak is megjelennek és kezdetét veheti a csősztánc, mely látványossága és külsőségei révén az est fénypontja. Előtte azonban a csőszlegények egy-egy

Szőlőkoszorúnak való mogyorókáva

zenészt elhívnak vacsorázni, ki-ki a saját házához, éjfélre pedig a lányok hoznak ennivalót, amit itt helyben, a színpadon fogyasztanak el közösen.

Tánc közben, akárcsak a délutáni hívogató alakalmával, a következő népdalokkal találkozunk: *Megérett a fehér szőlő...*, *A vadasdi szőlőskertben szüretelnek...*, *Megérett, megérett a fekete szőlő...*, *Ősszel érik, babám, a fekete szőlő...*, *A vadszőlőt nem csípi meg a darázs, a darázs...* stb. Ez a tánc kb. 5–6 percet tart. Éjfélután kezdődik a nagykoszorú árverése, *ki ad többet* alapon, majd a tombolahúzás, mely a kicsi koszorú várományosát dönti el a csőszkalapba tett sorsjegyek (számok) egyikének kiemelésével. Erre a csőszkirály általában egy közelében lévő kislányt kér fel.

Simon Györfi Zoltán (1969) szerint (aki 1988-ban harmadszorra volt csőszkirály) éjfél után a csőszkirály bejelenti: *Szabad a szőlőlopás. Első lopás, egy gerezd ára 30 lej* (1988-ban). A szőlőt csak tánc, tehát nóta közben szabad „lopni”, szünetben már kétszeres összeg jár. Körülbelül egy óra eltelte után jön az „árcsökkenés”, ekkor a második lopás 25 lej, később 20 lej. 10 lejért az utoljára maradt apró fűrtöket adták, amikor a vékonyabb pénzüek is megkívták és felugrottak, hátha nem kerülnek „horogra”. A szerteszét örökődő éber, szemfüles lányok és legények azonban nyomban ott teremnek, pénzt követelve akár 5–6 szemért is. Aki futni akar – ilyen is akad –, azt a legények veszik „kézre” (Dömötör T. 1986. 76.).

1996-ban az első lopás 5000 lej volt, utoljára pedig ezer lejre szállították le egy gerezd szőlő árát.

Az éjfél után *kikiáltott*, azaz árverésen illetve tombolahúzáson gazdára talált koszorút csak reggel, a bál végén „eresztik” le, mely külön fizetséggel (1 liter pálinka) jár. Ezt a csőszök s a közeli cimborák a bál végén közösen isszák meg –, ezért ezt ma is *csőszpálinkának* nevezik.

Régebb, a század elején, amikor a szüreti bálók október végén, szüret után kerültek sorra, a bálra szükséges szőlőmennyiséget a helyi szőlősökből „adták össze” a fiatalok, anélkül, hogy ezért pénzt fizessenek. Később, a téesz idején, a Bozod nevű szőlősből, Kutasi Dezső, illetve Velencei András magántermelőtől vagy üzletből vásároltak szőlőt.

Máthé Mózes (1903) emlékezete szerint a húszas-harmincas években, amikor Vadasdon még nem volt községháza (jelenben kultúrotthon és bolt), a szüreti bálokat Sántha József kántortanító csűrjében tartották, minden külső pompa, díszítés, lovaglás nélkül. Akkor a szomszéd falusi rokonokat, barátokat, komákat írásban (levélben) vagy szóbeli üzenet által hívták meg. A nagyszámú jelenlét éppúgy érdekelte a szervezőket, mint manapság, hogy a kiadásokat ne kelljen zsebből pótolni.

Soó Károlyné Szilágyi Zsuzsanna (1930) emlékezete szerint a faluban volt egy szegény *pakulár*, akit Cifra Jánosnak hívtak. (Szüreti)bálók alkalmával mindig így csújtogattott:

*Akármilyen rongyos vagyok,
Mégis Cifra János vagyok.*

Más csújogtatók:

*A büröknek nincs közepe,
A leánynak nincs szégyene.*

*

*Ujujuju-juju-ju,
Megdöglött a suta juh!*

*

*Bort iszik az úton járó,
Akár cigány, akár báró.*

SZENTGYÖRGYI VÁSÁR
Október 28.

A vadasdi kistermelők az őszi betakarítás alkalmával begyűjtött és fölöslegesnek mutakozó terményeiket az október 28-án sorra kerülő erdőszentgyörgyi vásáron adják el a kereslet-kínálat függvényében. Azok, akik nem termelők, ezen a napon szándékozzák megvenni a télire valót, főleg zöldségfélékből és káposztából. Talán ez utóbbi tetemes felhozatalának köszönhető a *káposztavásár* megnevezés is. Jó esztendőkből, amikor sok van belőle, a szekerek sorakoznak megrakodva, vevőre várva, azt mondják: *annyi a káposzta, hogy Küküllőt lehetne dugni vele*. De ismerős egy másik szólás is, ami szintén kapcsolatos a káposztával. Menyecske férjhezmenetelekor azt mondják: *Ha megéri a káposztavágást, akkor férjnél marad*. Van úgy, hogy már évközben rebesgetik: *Ez nem éri meg a káposztavágást!*

A szentgyörgyi vásárról hazatérő legények szeretőjüknek, a szülők pedig gyerekeiknek rendszerint ajándékot, *vásárfiát* visznek (Faragó J. 1978. 27.).

HALOTTAK NAPJA⁶⁷
November 1.

Az elhunyt iránti tisztelet, a halottkultusz Vadasdon ilyenkor, november 1-jén figyelhető meg a legjobban, amikor helybéliek és elköltözöttek sokasága igyekszik a temető irányába, emlékezni és a kegyeletet leróni.

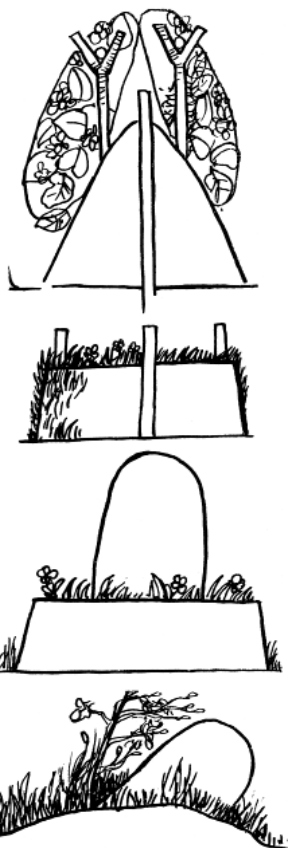
Aligha van olyan ember, akinek ne volna halottja. Általában több is. Ezt jól tudja, s már koratavasszal – főleg az asszony – gondol erre, amikor elülteti a krizantémot, majd később cserépbe teszi. Az őszi fagyoktól védett, takargatott virágokat november 1-jén délután vagy este viszik ki a temetőbe, az élegetésre szánt gyertyákkal együtt.

A városiak, idegenbe szakadtak, akik év közben nem gondoznak krizantémot, azok üzletben vagy piacon vásárolnak cserepes vagy vágott virágot, hogy e napon, vagy előtte (sohasem utána) virágot vigyenek az elhunyt hozzátartozó sírjára.

Kovács János (1913) közlése szerint Vadasdon a halottak napi világítás a 20-as évekből datálódik, amikor egy Cinó Farkas Domokosné Lujza nevű jövevény cigányasszony a zselérháza ablakában gyújtott gyertyát elhunyt hozzátartozója emlékére. Néhány év múlva a szokás közösségivé és hagyományossá vált. Az első világító Fazakas Julianna volt, 1925 körül.

Halottak napja előtt megtisztítják, rendbe teszik a sírokat. Aki nem érkezik, az mást fogad, s megfizeti. Friss sír esetében az elszáradó koszorúkat, virágcsokrokat lepucolják ugyan, de a felrakott hantot nem egyengetik el.

Halottak hetében (november 1. előtt és után két-három nappal) nem sóznak káposztát télire, mert meglágyul, nem vetnek búzát, mert üszkös lesz, s nem *csinálnak* gyereket, mert az meghal.

Sírhint a temetés után,
6 hónap után, 1 év után, régi sír

⁶⁷ November elsején, mindszentekkor és november 2-án, halottak napján a gyertyaégetés általános szokássá vált. Emellett november a halottak hónapja, az a hónap, amikor a család misét mondat már nem élő családtagjaiért. Olyanokért is mondatnak misét, akiknek már nincs élő hozzátartozójuk (Barna G. 1982. 392.).

SZENT MÁRTON

November 11.

Szent Márton a középkor egyik legnépszerűbb szentje volt, akinek kultusza az egész magyar nyelvterületen virágzott. A régi krónikákban határnapként szerepelt: ez volt a bérelszámolás, tisztújítás, felköszöntés, ajándékozás napja.

Simon Gy. Gyula (sz. 1930-ban) szerint az ő gyermekkorában a pásztorokat nem Miklós, hanem Szent Márton napjáig fogadták. Később Miklós napján, vagy az első hó lehullásakor hányták bé a juhokat, de Márton napján mindig beadták *sónyalni*, no meg számba venni, hogy van-e állathiány, *farkaskár*. Ez a behajtás rendszerint reggel történt, s estére már ki is engedték. A pásztor ilyenkor rendszerint új borral, *karcossal* kínálták meg a kapuban, aki – mire a falun végigment – egészen jól állott, *becsiccsentett*.

Szent Márton napjától a major magának *kosaraz*, azaz a juhokkal való gánéztatásért járó fizetség neki jár.

Szent Márton nyara állhat három órából, három napból vagy három hétből – mondogatják a régi öregek, abból kiindulva, hogy ekkor visszatér a nap-sütéses, kellemes őszi idő, a vénasszonyok nyara. Valószínű, ezt igyekeztek kihasználni az elmaradott gazdasszonyok, akik régebb ekkor *tilolták és héhelték* a kendert.

Ha a tél korán jött, azaz korán lehullott a hó, akkor azt rebesgették, hogy *megvetett*, nem lesz huzamos, kitarító. Ilyenkor Szent Márton fehér lovon jön, ha pedig tovább tart az ősz, akkor Szent Márton gyalog érkezik, vagy fekete lovon jár. (Pozsony F. 1997. 224.).

Siklódon igen sokan jártak már Márton napján koldulni. Azt tartották: *ha Márton napkor a koldusnak egy szelet kenyeret adsz, helyette az Úr neked egy egész kenyeret ad.*

ERZSÉBET

November 19.

Az őszi betakarodás után Erzsébet napja az első jeles nap, amikor több idő adódik ezen nevet viselők felköszöntésére. Sokan ismerik a szólást: *Erzsébet, Katalin köddel virágozik.*⁶⁸

⁶⁸ Hasonló időjárásjósoló, magyarázó szövegek ismeretesek e nappal kapcsolatban, pl.: „megrázza Erzsébet a szoknyáját, leesik a hó” (Barna G. 1982. 392.).

KATALIN⁶⁹

November 25.

Katalin, az év második, *ünneptelen* fél évének az utolsó nevezetes napja. Szent Márton nyarához hasonlóan van *Katalin nyara* is.

Ha Katalin kopog, karácsony locsog.

Ha Katalinkor hó van, karácsonykor sár van.

Ez fordítva is igaz.

A falu ma is emlékszik Garda Endrére, aki már Katalin napján, mindig elsőként vágott disznót a faluban. A szegények régen nem karácsony előtt, hanem Katalinkor vagy András-napján vágták a disznókat. Kissé viccesen mondogatták: *Ha nem vágják le most, később nem lesz, mivel megegyék.* Garda nem volt szegény, sőt nagygazda volt, s mézárósként tartották számon, de a szokását sohasem hagyta el.

KUKORICAHÁNTÁS⁷⁰

Ősszel, kukoricaszedés idején, a munkálat mielőbbi befejezése s a termény biztonságba helyezése érdekében, a megérett törökbúza csöveket *lapistól, hántalékkal* együtt törik le, majd ló- vagy tehénszekér segítségével hazaszállítják. Az így *betakart*, s az udvarra, fedél alá vagy *csúrfődjire* lerakott hántani valót még aznap, vagy az elkövetkező napokon fosztják le, este, kijárolámpa vagy villany mellett, a háziak, szomszédok, rokonok közreműködésével. Ekkor a megjelent segítségek körbeveszik a héjában maradt kukoricacsomót, s ki-ki ügyessége, rátermettsége szerint bontja-tépi a csöveket körbevonó kukoricalapit, vigyázva, hogy tiszta, *ba-jusztól* mentesített csövek kerüljenek a család évi puliszkáját és az állatok eledelét jelentő kukoricarakásba.

A munkálat megkezdése előtt (néha ma is) azt mondták, aki legelsőbben piros törökbúzáat kap, az mehet haza, *nem kell többet dógoznia.* (Erre azonban sohasem került sor, még ha kapott is.) Egyesek szerint ez a szám nem egy, hanem három volt, t. i. a piros színű törökbúza igen ritka volt, s szerencsét jelentett. Hasonlóképp, az a lány, aki hántás közben piros törökbúzáat talál, abban az évben férjhez megy (Dömötör 1986. 84.).

69 Elsősorban időjárásjósoló nap, valamint, református településeken, gyakori névnap, jeles nap (Barabás L. 1998. 116.).

70 A kukoricafosztó őszi társas munka. Elnevezései magyar nyelvterületen különbözőek: tengerihántó, máléfejtő (Németh I. 1980.).

Kissé fallikusnak, erotikusnak tűnik, ha hántás közben, vagy a munkálat befejeztével egyik-másik nő vagy férfi ágyéka elé tett, vagy kezében fogott, szép, sárga egészséges kukoricapéldányokra hívja fel a jelenlevők figyelmét, kétértelmű szavakat mondván, hogy ez az igazi, ilyen kellene mindenkinek. Hasonlóképp közderültséget, jókedvet vált(hat) ki, ha a *kínáció*hoz tartozó pálinka vagy bor elfogyasztásának hatására (vagy anélkül is), a hántás végén páros táncra, verbunkra, mókázásra, népi dramatikus játék mímelésére kelnek, friss hánccsal tömik meg a férfiak zsebét, kabátjuk belsejét, egymást a *lapirakásba*, illetve a cső tetején megtermett *bajuszba* teperik. Ez a barnás-fekete, puha tapintású bajusz, *kukoricaüstök* is az erotika szimbólumává válhat. A gyerekek töklámpást készítenek, amivel a lányokat s az asszonyokat rémisztgetik.

Kukoricahántáskor számos igaztörténet, családi probléma, vicc, szólásmagyarázat, *túszolódó beszéd* kerül terítékre – ki-ki másképpen viszonyulva az elhangzottakhoz. Ilyen helyt nem szoktak sem imádkozni, sem tündérmeséket monda(t)ni.

Az olykor éjfélig is elhúzódó kukoricahántás alkalmával régen sült pityókát, szilvaízet, almát, szőlőt, pálinkát, almamustot szolgáltak fel, manapság sütemény-nyel, pálinkával vagy borral kínálják a megjelenteket. Külön fizetségről, anyagi térítésről itt nincs szó, ezt ki-ki szívességből, jószántából teszi, esetleg a cigányok tejet vagy ételmaradékot kapnak.

Napjainkban mind kevesebben és kevesebben hántanak otthon, aki teheti – a kóréfogyasztó nagyállatokra való tekintettel – már a mezőn megválnak a csövet borító lapitól, azaz *csurdén* szednek.

Néhány évvel ezelőtt a közeli Kis- és Nagykendről jelentek meg hántalék-felvásárlók, akik az általuk kiválasztott ép, egészséges fehér lapiból szakértőszámszámra vásároltak, hogy otthon a tél folyamán legyen miből dolgozni, népművészeti cikket (szatyrot, kosarat, lábtörlőt stb.) készíteni. A fizetés pénzben történt.

AZ EMBERÉLET FORDULÓI

KERESZTELŐ

A keresztelő, az újszülött *leöntése* nincs időhöz vagy évszakhoz kötve⁷¹; hat hét eltelte után a csecsemőt meg lehet keresztelni. Ha nem kereszteltek meg, cirokseprűt tettek a *kicsi* ágya mellé, vagy egyenesen az ágyba, nehogy az ördög elvigye.

Hideg időben, télen – azonnali leöntést igénylő beteg gyermektől eltekintve⁷² – ritkán, vagy egyáltalán nem keresztelnek, későbbre, tavaszra hagyják, amikor könnyebb megszervezni, főzni, helyiséget berendezni, vendégeket fogadni és elszállásolni.

A keresztelésre való készülődés első teendői közé tartozik a komák kiválasztása és felkérése, vállalják el a *komaságot*, azaz a keresztszülőséget. Ezek a *főkomák*, általában ketten vannak. Feleségük, vagy élettársuk (menyasszonyuk, barátnőjük) a *kománé* vagy *komaasszony*, akik a keresztelő szertartás idején a keresztelővíz alá tartják a kisdedet.⁷³ Vadasdon is szokás, hogy *elsőszülött* esetében az esküvői násznagyokat kérik fel a főkomaságra.

Ezenkívül vannak a meghívottak, barátok, rokonok, ismerősök, akiket később, az élet folyamán komának vagy *kománénak* szólítanak. Természetesen a *listáról* nem maradhatnak ki a kisded nagyszülei, a szülők testvérei és azok családja, egy jó barát, jó szomszéd vagy megbízható munkatárs.⁷⁴

A keresztelőt⁷⁵ – bár magában is fontos esemény – sokan kapcsolják valamilyen jeles naphoz, mint virágvasárnap, húsvét, pünkösöd stb., vagy valamilyen évfordulóhoz, pl. eljegyzés, lakodalom, névnap vagy születésnap.

Manapság egyre többen látják be, hogy az úrvacsora osztási nap nem a legal-

71 Bár a keresztelő nincs időhöz kötve, nem halasztották sokáig. A korabeli egészségügyi viszonyok között gyakran előfordult, hogy az újszülött nem maradt életben. Ha nem volt megkeresztelve, pogányként halt meg, lelke az „eredendő bűn” miatt nem kerülhetett a mennyországba (Csetényi M.-né 1982. 294.; Jung K. 1978. 47.).

72 Szükség esetén a gyenge gyermeket a család legidősebb tagja is megkeresztelheti katolikus falvakban. Szenteltvíz minden házban volt (Csetényi M.-né 1982. 294.).

73 Keresztszülőknek általában jó barátokat hívtak meg, fokozatosan áttértek azonban a rokonságon belüli keresztkomaságra (Csetényi M.-né 1982. 292.). A komaság új rokoni kapcsolat létrejöttét jelenti, mely nem vesztí érvényét. „Az életben leghűbb segítői egymásnak a komák voltak” (Ujváry Z. 1993. 43.). Minden szülő a falu közösségében hozzá legközelebb álló státusú embert választ: „gazda gazdát, zsellér zsellért” (Ujváry Z. 1993. 42.). Egyetlen, kereszteléssel kapcsolatos tiltó hiedelem szerint leány ne kereszteljen leánygyermeket, mert ez nem fog jól férjhez menni (Jung K. 1978. 50.).

74 A meghívást hagyományosabb közösségekben a bába végzi, a lakoma előtt a megbízott gazdaasszony a vendégektől beszedi a patkópénzt: a bába hívogatáskor koptatja a cipőjét, patkóját, és ezt díjazzzák vele (Csetényi M.-né 1982. 295.).

75 A keresztelőt követő lakomának nincs külön neve. Néhol ezt a lakomát nevezik *paszitának* (Jung K. 1978. 50.) vagy *porszriknak* (Ujváry Z. 1993. 46.), amit az újszülött öröme és tiszteletére tartanak. A porszrikba a bába hívja meg a szülők által kiválasztott vendégeket. A meghívottak ajándékokkal és süteményekkel készülnek.

kalmasabb az újszülöttek megkeresztelésére, s ajánlott, hogy egy nappal a sátoros ünnep előtt vagy után *öntessék* le a gyermeket. Így elkerülhető az amúgy is hosszú egyházi liturgia megtoldása, vagy egyenesen unalmassá válása.

A készülődés lényegében már hetekkel, sőt hónapokkal azelőtt elkezdődik, amikor a gazda úgy készít bort, s úgy hizlal disznót, hogy majdan jusson a keresztelőre is. Egy héttel a keresztelő előtt meggyúrnák és *megsírítik* a laskát, majd kezdetét veszi a takarítás, a sütés-főzés, az udvarrendezés, az edények beszerzése, asztalok és ülőpadok elhozatala a helyi állami gazdaság farmjáról (2000-ben szűnt meg).

A bort nem szokás közvetlenül azelőtt *lehúzni*, nehogy megzavarodjék (szállításnál *megtörhetik*), de a pálinkát *megkésztik*, azaz köménymaggal, vízzel s pergelt cukorral vegyítik, hogy ne legyen túl erős, nők számára ihatatlan. Az erős pálinkára azt mondják: *olyan erős, hogy az ujjam nem tudom belédugni*.

A keresztelőre érkezett vendégeket templomba menetel előtt leültetik, pálinkával, borral, süteménnyel s feketekávéval kínálják. Az indulás a megszokott időben, a második harangszó után történik, hogy a szülők, nagyszülők, meghívottak ott lehessenek az istentiszteleten. Otthon csak a főzőasszony s a két *főkeresztanya* marad a *babával*, akik jó félórával később, a szertartás befejezése előtt érkeznek a templomhoz. Ennek két oka van. Először is, hogy az újszülött ne zavarja az istentiszteletet (sírással), másodszer pedig, a gyerek a hűvös templomban megfázik, *zsimbessé* válik.⁷⁶

A templomba való belépéskor csatlakoznak az istentiszteleten jelenlévő szülők és a főkomák, hogy az úrasztala elé félkörbe állva meghallgassák a pap keresztelő prédikációját és imádságát.

A keresztelő, mint minden fontosabb szakrális esemény, jó alkalom az adakozásra, adományozásra, az egyház – vagy pap – megsegítésére. Az e célra szánt összeget az egyik főkeresztapa borítékban, minden külső pompa és hivalkodás nélkül kézbesíti a keresztelési ceremónia végeztével. A lelkész nem utasítja vissza. Kereszteléskor, aki csak teheti, fényképészt hív, hogy *maradjon meg emlékébe*.

A családi házhoz visszaérve kezdetét veszi az eszem-iszom, a zenés hangulat, mely olykor a késő éjszakába torkollik. Ilyenkor a szülőknek szoktak *pelenkapénzt* vagy *bugyipénzt* adni, ami ugyan nem vetekszik egy lakodalmi ajándékkal, de bőven fedezi az elfogyasztottak anyagi értékét. Ezenkívül kis cipőt, kezeslábast, felső ruhaneműt ajándékoznak.⁷⁷

76 Ismert a templomban való keresztelés két formája: az egyik szerint az egész család részt vesz az ünnepi istentiszteleten/misén. Egy archaikusabb változat szerint a keresztelőre a gyereket a keresztanya vitte, akit a bába kísért, aki segített hazavinni a gyereket (Ujváry Z. 1993. 44.). Mindkét variáns régebbi változata tiltja az anya részvételét a keresztelőn.

77 A komásodás jelentése: a keresztelői lakoma minden résztvevője pénzt tesz a körbeadott tányérba, ekkortól azokat a hivatalos komáktól megkülönböztetve garasos komáknak nevezték (Ujváry Z. 1993. 48.).

A keresztlőre régebb egy hegedűst és egy harmonikást hívtak a hangulattemetés kedvéért, manapság legtöbbször beérik gépzenevel.

Ételek: ebédre előételként francia saláta, friss *disznókötségek* (véres, májas, húsgombóc), utána tyúkhúsleves, rántott krumpli disznó- és tyúkhús sülttel, uborka-savanyúság kerül felszolgálásra. Süteményként a legfinomabb házi készítésű tésztákból tesznek az asztalra, pálinka, bor, esetleg sör kíséretében. Este igen kedvelt a töltött káposzta.⁷⁸

KONFIRMÁCIÓ⁷⁹

Az emberi élet fordulóihoz tartozó újkeletű ünnepek közül a konfirmáció is rokonokat, komákat mozgósító nap. Igaz, hogy kisebb a lakodalomnál s a temetésnél, de nagyobb a keresztlőnél s a sorozásnál.

A konfirmációra való előkészítést – 2 éven keresztül – az egyház lelkésze végzi, mely idő alatt a 13–15 éves ifjak – lányok, fiúk – elsajátítják a Heidelbergi kátéba foglalt református oktatást. A megmérettetés, a *vizsga* a presbitérium által előre megállapított és kihirdetett napon történik, mely régebben kora tavasszal, húsvét előtt egy héttel, virágvasárnap volt. Mostanság pünkösd előtt egy héttel tartják. Az iskolák államosítása (1948) előtt a konfirmáció mindig áldozócsütörtökön volt.

Konfirmálásra a református vallás szerint megkeresztelt, a 14. életévüket betöltött, az egyházi tartozást napra kiegyenlítő és a 2 éves felkészítőn résztvevő lányok és fiúk jelentkezhetnek. Egyes falvaktól és városoktól eltérően, Vadasdon nincs előzetes, 2–3 nappal azelőtt megtartott ún. *kicsi kikérdő* vagy *kikérdő*, ami az ünnepély hosszúságát és – egyesek szerint – unalmasságát hivatott rövidíteni, valamint a templomi *konfirmandusi ülésrendet* kialakítani.

A konfirmálást megelőző héten a *konfirmandusok* családja (édesanya, lánytestvére) kimossák a templomi terítőket, drapériákat, textíliát, szőnyegeket s hozzájárulnak a belső rendezéshez, tisztasághoz. Egy nappal az ünnepség előtt kezdődik a padok, karzatok, szószék, orgona, fedeles pad, férfi és női bejárat élővirággal és rózsafüzérrel való díszítése, a templomhoz vezető lépcsőfeljáratok, járda, gyü-

78 A lakoma ételei helyenkénti gasztronómiai sajátosságoktól függően változnak. Léváston és Derecskén fánk, csöröge, tyúkhúsleves, sült hús, savanyúságként uborka került az asztalra. Torta csak az utóbbi évtizedekben jött divatba (Ujváry Z. 1993. 48.).

79 A konfirmáció hagyományos napja nagypéntek, áldozócsütörtök vagy virágvasárnap volt. Korosztályjelző szerepe van. A 16–17. században a protestáns egyházakban nem volt különleges szertartása a gyülekezet felnőtt tagjává való fogadásnak. A konfirmációt Európa-szerte a 18. században a pietizmus terjesztette el és tette általános gyakorlattá. Magyarországon is pietista hatásra terjedt el a 18. század második felében, az erdélyi részeken csak a 19. század elejétől vált általánossá (Kósa L. – Németh I. 1980. 253.).

lekezőtér megseprése. A lépcsők alján fenyődeszkából készült, külön erre az alkalomra ácsolt, zöld fenyőággal és virágfüzérrel bevont, felirat nélküli bejárati árkádát emelnek. A templom belsejében lévő asztal köré, a padlóra, erdőből, fák tövéből hozott mohát tesznek, hogy a szakrális hagyomány szerinti *papi áldáskor*, feje érintéskor ne térdepeljenek a mozaikpadlóra.

A konfirmándusok 10–10,30 órakor a lelkési lakás udvarán gyülekeznek, ahonnan egyszerre, sorban, a lelkész és a megyebíró vezetésével, valamint az elsőévesek kíséretében vonulnak át a negyed kilométerre levő templomba. Itt a fiatalok a szószék köré elhelyezett székeken foglalnak helyet névsor vagy magasság szerint. (Régebb a templomi ülésrend a konfirmálók előre felmért tudásszintje szerint történt, mi több, a papilaktól a templomig való átvonulási sorrendnél is ez volt a mérvadó.)

A konfirmálásra az ünnepi istentisztelet második felében, mintegy folytatásként kerül sor, amikor a helyükről felszólított fiatalok a feltett kérdésekre válaszolnak; ének és hangkésztségük, szöveg- és zeneismeretük kerül bemutatásra. A végén közösen eléneklik a *Mint a szép híves patakra* kezdetű fogadalmi zsolnárt, majd következik a fiatalok legelső úrvacsora vétele, ami teljes egészében meg-egyezik a felnőttek úrvacsoraosztási rítusával.

A templomból való távozás előtt és után az alkalomra iderendelt fényképész készít színes vagy fekete-fehér felvételeket, a pap, a kántor és a megyebíró társágában. De készül felvétel a családtagokkal, rokonokkal, nagyszülőkkel, keresztszülőkkel, osztálytársakkal, meghívottakkal, barátokkal is, amit – majdan – házasság után, a családi albumban, vagy a fontos családi irományokat tartalmazó faragott kazettában őriznek.

A jobb családok, akik tehetik, 1–2 zenészt fogadnak az alkalomra, vagy magánózenével igyekeznek meghittebbé, emlékezetesebbé tenni a családi ünnepélyt. Ilyenkor sokan megjegyzik: *Olyan vót, mint egy lakodalom*. Vagy: *Annyian vótak, hogy beillett vóna lakodalomnak is*.

A konfirmációs ajándékok közül megemlítem az aranyfülbevalót, aranyláncot, aranygyűrűt (nagyszülők, keresztszülők), karperecet, könyvet, virágot, de a legtöbben borítékba helyezett pénzt adnak. 1996. május 19-én egy vadasi kislány 375.000 lejt, egy aranyláncot, egy könyvet, egy inox tálcát, egy pohárkészletet kapott ajándékba.

A konfirmációi öltözet a következő: fiúknál székelyruha, félcipő, lányoknál, fehér gyócsból készült alsószoknya, illetve ing, fekete-piros szöttes szoknya, fekete bársonnyal (néha gyöngyökkel) díszített piros lájbi. A szoknyára piros és fekete cérnával kivarrt, csipkézett szélű kötényt vesznek. Hasonlóképp kézzel horgolt csipke szegélyezi az alsószoknyát is.

A szüreti báli öltözettől eltérően, bőrcsizma helyett fekete félcipőt húznak.

1978 előtt, Kovács János tiszteletes idejében a lányok konfirmációi öltözete fehér ruhából és fekete cipőből állt. Ő mondta: *Biza, voltak olyan idők, amikor nem nézték jó szemmel a székelyruha felöltését.*

SOROZÁS⁸⁰

Györfi Domokos (1930) szerint, régebben ősszel, októberben volt a katonának való legények *sorozása* Nyárádszeredában (általában kedden). Az utazás lovas szekérrel történt; visszaérve, a falu szélén várták őket zenével, majd onnan egyenesen a helyi kultúrház elé hajtottak, ahol másnap reggelig tartó *regutabálban* vettek részt. Ilyenkor mindig elénekelték a következő dalt:

*Októberben, mikor megy a legény katonának,
Azt mondja a lánynak, kísérv ki az állomásra,
Nem kísérlek, babám, lehullott a gyöngyharmat a földre,
Sáros lesz a csizmám, megver édesanyám érte.*

ELJEGYZÉS, LAKODALOM

A lakodalomra való készülődés már a párválasztással, *háztűznézővel*, *megkéréssel*, jegyváltással, azaz a karikagyűrűk felhúzásával elkezdődik, amikor a jegyek elhatározzák egybekelési szándékukat.

Régen a lakodalmi multságokat advent után, télen szervezték, hogy ne zavarja a *kinti munkákat*, ma inkább a meleg évszakot látják célszerűnek.

Két fiatal kapcsolatában az első megbízható jel a *háztűznéző*, amikor a komolyan udvarló fiú szülei meglátogatják a lányt és annak családját, a házat, az udvart, egyszóval az egész *életszert*, ahol laknak s a fiúk házasságkötési *komoly szándékáról* értesítik vendéglátóikat. Ez utóbbiak tudnak a – fiatalok kezdeményezte – látogatásról, s a leendő apatársat, anyatársat és vőt illő fogadtatásban részesítik; idejében takarítanak, udvart rendeznek, apróbb javításokat végeznek, vendégeknek kijáró ünnepi ételt és italt készítenek.

A *háztűznézőre* általában hárman érkeznek, a fiú, az apja és az anyja. De elmehetnek a testvérek is, vagy egy közeli rokon.⁸¹ Kellő fogadtatás esetén a fiú szülei

80 Beavatási rítus, mely által a fiatal fiú férfivá lesz. Ünnepi alkalom minden közösség számára (Barabás L. 1998. 112.).

81 A *háztűznézőt* helyenként megelőzi a *lánynező*, amikor a legény barátaival mint átutazó (idegen faluban lakó lány esetében gyakoribb) mintegy véletlenül megy be a lányos házhoz, kideríteni, a lány fogadja-e közeledését (Ujváry Z. 1993. 72.). A *háztűznéző* többnyire a lány szüleinek a fiú családjához való látogatását jelenti, megvizsgálni, milyen anyagiakkal rendelkezik a másik fél. Ritkábban fordítva is előfordul (Örsi J. 1982. 311.). A *háztűznéző* olyan falvakban fontos, ahol a faluban a családok nem

felkéri vendéglátóikat, viszonzák látogatásukat. Ekkor már úgy néz ki, eldől a *jegybekelés*, az eljegyzés időpontja, s szóba kerül(het)nek az ezzel járó részletkérdések és szervezési gondok is.

Az eljegyzésre⁸² szombat este vagy vasárnap kerül sor, a menyasszonyjelölt házánál, mindkét részről meghívott szülők, nagyszülők, keresztszülők részvételével. A lakodalmi megjelenéstől eltérően ilyenkor igyekeznek pontosak lenni, hogy a közösen egyeztetett kezdési időpontról – ha lehet – senki ne késsen. Az eljegyzés fénypontja t. i. az ünnepi alkalom elején van, amikor a begyűlt vendégsereg előtt felhúzzák a gyűrűket⁸³. Ez lehet előétel után, leves előtt vagy a vőlegény és kísérete megérkezésekor, mindjárt a ceremónia elején.

A gyűrű(ke)t a fiú által felkért leendő násznagynak kell felhúznia egy rövid, szelletes, szabadon elhangzó, ajánló beszéd kíséretében. A fő kellék tehát egy pár aranygyűrű, amit üzletben, vagy aranykereskedéssel foglalkozó cigányoktól (más személytől) szerzik be. Ha a vőlegény zsebe engedi, ezenkívül vesz még egy *pecsétgyűrűt* is, esetleg fülbevalót, karperecet vagy órát ajándékba. A vőlegénynek illik egy égőpiros szegfűkből készült *kosarat* is hozni, annyi szegfűvel, ahány éves a menyasszony (ha páros, akkor eggyel kevesebb, mert páros számú virágot csak halottnak visznek).

Eljegyzésor nem szokás pénzt adni-gyűjteni, de ajándékot igen.

Régen az eljegyzés, jegybelépés alkalmával szokás volt a leendő anyós által boltban vásárolt, selyemből készült *jegykendő* átadása⁸⁴ és bemutatása, amit a menyasszonynak menyecske korában kellett hordoznia. Bár ma már ezt az ajándékozási formát nem gyakorolják, kimaradozott, mi több, a fiatalabb nemzedék még csak hallásból sem ismeri, emléke dalban, nótában tovább él. Vadasdon aligha van bál, lakodalom, hogy ne kerüljön „vonóvégre” a pergő ritmust diktáló alábbi csárdás-dal:

*Nádfedeles kis hajlékom leégett az éjjel,
Míg a babám ölelgettem vadvirágos réten.
Oda égett a jegykendőm, adjál, babám, másat,*

ismerik egymást. Ha mégis elmentek, a néprajzi irodalomban általánosan ismert jelenség fordul elő: kúpecnek adják ki magukat, és lovat vagy tehenet keresnek. Ha a lány tetszik, felfedik kilétüket, és elmondják céljukat. A látogatásnak csak gyakorlati funkciót tulajdonítanak (Jung K. 1978. 83-84.). Máshol ez az esemény a családközi diplomácia megerősítő aktuusa, melyre szombaton vagy vasárnap került sor (a '30-as évektől terjedt el egyre jobban) (Balázs L. 1994. 64-65.).

82 Az eljegyzés kifejezés a második világháború után vált általánossá, addig a leánykérő, kézfogó kifejezéseket használták (Balázs L. 1994. 67.).

83 A jegygyűrű használata újabb keletű szokás. Az általánosan ismert kendő jegyajándékként való funkcionálását váltja fel (Örsi J. 1982. 311.). A gyűrűvel való esküvés kb. a '30-as évekre datálható (Csépan jóval később jelent meg), ekkor azonban kevesen engedték ezt meg maguknak, gyakran kölcsönként gyűrűkkel esküdtek meg (Balázs L. 1994. 67.), a férfiak jegygyűrűje később lett általános, mint a nőké (Örsi J. 1982. 312.).

84 Más változat szerint a lány adott a legénynek „jelenséget”, vagyis jegykendőt, valamint egy szép selyem fejrevaló kendőt. A legény a lánynak semmit sem adott (Jung K. 1978. 88.).

*Csókolom a csókra termett, icipici szádat.
Nádfedeles kis hajlékom újra felépítem,
Az udvarát rózsafával szépen bekerítem.
Fehér rózsza, piros rózsza nyílik a kertembe'
De azért a legszebb virág lesz a babám benne.*

1996. december 28-án Bíró Kálmán és Madaras Piroska eljegyzésén a menyasszony nagyapja, id. Madaras Lajos (1923) így köszöntötte az ifjakat:

*Íme eljutottunk e jeles napra,
Melyre ide, mindnyájan meg voltunk hívva,
Mint kedves vendégek e jelen alkalommal,
Midőn ez ifjú pár az eljegyzését tartja.*

*Legyenek egymásé, ez naptól fogva,
Édeset, keserűt egymással megosztva.
Hallgasson az egyik mindig a másikra,
Úgy ád az Úristen áldást munkájukra.*

*Beszédem végén még egyet kívánok,
Hogy aki teremté széles e világot,
Az új párnak adjon békét, boldogságot,
Hogy építhessék az anyaszentegyházat.*

Éljenek sokáig, azt kívánom!

Id. Madaras Lajos szerint a verset Csizmadia Kálmántól tanulta ifjú korában.

Ettől a naptól a házasulandó fiatalember *vőlegény*, a lány pedig *menyasszony*, együtt *jegyese*k, vagy *jegyespár*.⁸⁵ Elindult tehát egy folyamat, amit általában reggelig tartó eszem-izszommal és mulatozással „szentelnek” meg.

Két-három hónap, esetleg egy félév után kerül sor a menyegzőre, a rokonsági, baráti, munkatársi kört összetömörítő lakodalomra vagy *lagzira*.

A lakodalom megtartására mindenütt sor kerül⁸⁶, ahol adottak az anyagi és erkölcsi feltételek, *megbíráj*ák a kiadásokat, nem gyászolnak, s van remény a

85 Az eljegyzés aktusától számítva a lányt archaikusabb környezetben ritkán nevezik menyasszonynak. Gyakoribb a hazai leányasszony megnevezés (Balázs L. 1994. 67.).

86 Házasságkötés lakodalom nélkül ritkán fordul elő. A lakodalmazás okait Balázs L. (1994. 82.) egy négyes csoportrendszerbe szerkesztette, ahol az első helyen gazdasági, társadalmi, jogi okok állnak

befektetett javak többszörös visszatérülésére. Sokan mondják: *Én is soknak vótam, há mé ne híjjam vissza őket?*⁸⁷

A készülődés első teendői közé tartozik a zenekar *lefoglalása*, az esküvői meghívók nyomdai megrendelése, az alapvető élelmiszerek megtermelése vagy beszerzése. A vadasdi, általában 200–300 lelket számláló lakodalomokra a legfontosabbak a következők: egy hizott disznó, 30 kg növedékhús, másfél mázsa fehér liszt, 20 veder bor, 5 veder pálinka. Növényi és állati termékekben meglehetősen gazdag faluról lévén szó, ezek többségét ki-ki otthon, háztáji kertjében vagy földbirtokán termeli meg. A *hívogatásra*, a nyomdai meghívók szétosztására a lakodalom előtt egy héttel kerül sor, amikor színes szalagokkal kidíszített *vőfélypácás legények*⁸⁸ jelennek meg azok házánál, akiket meg akarnak hívni a lakodalomba.

Az első vőfély így kezdi:

*Alázatossággal léptünk e hajlékba,
Ég áldását kérve a benne lakókra.
A házigazdától bocsánatot kérünk,
Mivelhogy e tisztas házába beléptünk.*

*Fényes reménycsillag ragyog két ház felett,
Két szerető szívnek öröm és üdve lesz.
Két szép élővirág plántáltatik össze,
A boldogság hímes porában fűrésztve.*

*Gyöngyharmattól élő örökzöld levelek,
Égő szerelemmel dobog hű kebletek,
Összeplántálásán e két virágszálnak
Még az angyalok is örülnek egymásnak.*

(az új pár gazdasági életének fellendítése stb.); a következő motivációs csoport az ünneplés, az új pár megünneplése egyben az irántuk való tiszteletet is jelzi, szociális-erkölcsi motivációk („mert becsületes lány csak lakodalommal menven férjhez”, uo.) és a hagyományörzés csak utolsósorban jelennek meg. Akik mégsem rendeznek lakodalmat, a közösség erkölcsi megrovásban részesíti aztal, hogy pletykálnak róluk, becsmériik és gúnyolják őket (Balázs L. 1994. 85.).

87 A lakodalom társas, közösségi jellegű, ezért a hívásra távolmaradással válaszolókat, ha nincs elfogadható magyarázatuk, a közösség elítéli és megbélyegzi. Zsiványoknak, irigynek titulálják (Balázs L. 1994. 73.).

88 A lakodalom egyik változatában csak két vőfélyt választottak: egyikük volt az „öregfővőfély”, a másik meg a „kisvőfély”. Később azonban már egyre több vőfély felkérésére került sor. Voltak hivatásszerű vőfélyek, akik kívülről tudták a versrepertoárt, ezért nagy megbecsülésnek örültek a faluban (Jung K. 1978. 96-97.).

*Mert tudjuk, hogy oly szép, szent frigy köttetik,
Milyen öközöttük az égben létezük.
Jövő kedden (szombaton) léssen az örök frigykötés,
Melyet megerősít majd a szent esküvés.
Szilágyi Endre lánya, Szilágyi Ida léssen
Az egyik virágszál az örömmünnepélyen.
A második Török István atyánkfia,
Kiket összefűz majd az Úrnak szolgálja.*

*És, hogy az ünnepély annál díszesebb legyen,
Több örvendező szív abba részt is vegyen,
Tisztelettel küldött Szilágyi Endre urunk,
Hogy szíves meghívását tudtukra adjuk.*

*A kijelölt napra, kérem, eljöjjenek,
Lánya menyegzőjén véle örüljenek,
Szíves meghívását e szavakkal végzem:
A megjelenésre segítse az Isten. Ámen.*

Ahol konfirmált nagylány vagy legény van a háznál, ott névre szóló meghívót is adnak. A meghívó két személyre szól, ugyanis ezt írják rá: *Szíve választottjával vagy párjával.*

Miután a házigazda megköszöni a meghívást, a két vőfélyfiút borral vagy más itallal kínálja. A vőfélyek ekkor még nem várnak érdembeli választ,⁸⁹ hogy a meghívottak megjelennek-e vagy sem, hisz erre amúgy is sor kerül az elkövetkező hét csütörtökén (legkésőbb péntek reggel), amikor *visznek az asztalba.*⁹⁰ Legtöbbször 1 tyúkkal, 8–10 tojással, 1 csupor zsirral, 2 kupa finomliszttel, 1 csupor cukorral igyekeznek bepótolni a lakodalmi étrendbe. Akinek nincs *majorsága*, az viszi a tyúk árát. Régen, amikor a lakodalmi étrendhez hozzátartozott a töltött káposzta is (ma inkább növendék pörköltet készítenek reggelre), adtak 1 csupor rizskását is. Ugyancsak csütörtökön adják át az üzletben vásárolt ajándékokat is. Mindez elégséges bizonyíték arra, hogy elfogadják-e vagy sem a meghívást. Távol, idegenben lakók esetében a lakodalmi meghívót postán küldik vagy közös ismerős által kézbesítik.

89 A meghívást – a lakodalom előtti első vasárnap került erre sor (Ujváry Z. 1993. 88.) – nem ismétlik meg, a meghívottak ekkor még nem jelentik ki részvételi szándékukat (Jung K. 1978. 99-100.), máshol a lakodalom előtti nap újra megismétlik, máshol azonban megmondják (ez a ritkább eset) (Ujváry Z. 1993. 87.). A más falubeli rokonság meghívását nem a vőfélyek végezték, hanem az apa vagy anya, ritkábban az ifjú pár (Ujváry Z. 1993. 20.).

90 Legények és lányok nem kötelesek baromfit vinni (Jung K. 1978. 103.).

A körjegyző előtti *polgári esküre* vagy *esketésre* pénteken vagy szombaton délelőtt kerül sor a szomszédos Havadon. Régebb sokkal távolabb, a 15 km-re lévő Nyárádszeredában esküdtek.⁹¹

Íme, hogyan emlékszik vissza erre özv. Máthé Mózes (1903), Vadasd legidősebb embere:

„Én 1926. június 29-én esküdtem a nyárádszeredai jegyzőségen. Akkor oda kellett menni. Tizenkét lószekerre ülésdeszkát tettünk, s úgy mentünk. A menyasszony s a vőlegény egy kocsin ült. A koci egy négykerékű, sárvédővel ellátott szekér volt, amire csak négyen ülhettek. Elöl ült a kocsis s még valaki, hátul a vőlegény s a menyasszony. Délután 1–2 órára érkeztünk vissza a menyasszonyos házhoz, ahol a tiszteletes úr megesketett. Akkor nem kellett templomba menni, mint most. A vacsora lent volt a vőlegényes háznál, majd mikor minden lejárt, a községházán folytattak táncot, szórakozással, reggelig. Az ágytörőre másnap délelőtt került sor, itt, ahol most lakok. Igaz, csak néhányan jöttek el, de ettünk, ittunk, mulattunk.”

1958-ig Vadasdon a lakodalmat mindig kedden vagy csütörtökön tartották, hogy ne zavarják a vasárnapi istentiszteletet. Ekkor, ifjabb Máthé Mózes kérésére, a presbitérium jóváhagyásával, áttértek a szombati menyegzőre. A szombat s a vasárnap több szabadidőt, lehetőséget biztosít az ilyen helyen való megjelenésre.

A lakodalmi gyülekezésre a *vőlegényes háznál* illetve a *menyasszonyos háznál*⁹² külön-külön kerül sor, ahol talpalávaló csárdásokkal, alkalomhoz illő dalokkal várják a násznépet. Mikor begyűltek a vőlegény rokonai, s jelen van a násznagy meg a vőfélyek, együtt elindulnak a menyasszonyos házhoz,⁹³ a *kikérőre*.

Indulás előtt van a vőlegény búcsúztatója.

Lakodalmi vőfélypálca

91 Helyenként még ma sem épült be a házasságkötés szokásrendjébe. Állami kötelességnek tartják; a polgári esküvő minden esetben megelőzi az egyházi szertartást, néha akár egy-két héttel is (Balázs L. 1994. 70-71.).

92 A menyasszony keveset beszél, ezért a menyasszonyos háznál nyomasztó a hangulat. Csíkszentdomokoson ekkor érkezik az álmenyasszony (tirihazai), aki vidám dialógusaival hangulatossá teszi a várakozást (Balázs L. 1994. 92.).

93 Az ajándékokat helyenként csak a menyasszony kapja, a lakodalom napján, a vőlegény megérkezése előtt (Balázs L. 1994. 98-100.).

*Te kedves barátom, ifjú vőlegény,
Nem tudod, mire lépsz át ajtód küszöbén,
Örömrre vagy búra építéd házadat,
Szüleidről soha ne vedd le gondodat.
Oh, mert ti, gyermekek, hogyha ismernétek
Gyermeki elmével a ti szülőtöket,
Soha nem lennétek durvák és gorombák,
Hogyha ismernétek ti a szülők gondját.
Mikor azért eped minden apa s anya,
Hogy az ő gyermekét jó sorsba láthassa,
S azért törekedik, hogy jó lépést tegyen
Ezen alkalommal, ami békés legyen.*

*Mielőtt elmennénk a szülei háztól,
A te szüleidnek lábaihoz borulj,
Csókold meg hát szépen a munkás kezüket,
Kik neveltek téged, s szerezték kenyered.*

A szöveg csak képletes, nem értendő szó szerint; a vőlegény a búcsúztató után könnyes szemekkel indul tovább élete párjának kikérőjére. Itt azonban a mókázó-mulatozó, olykor kötekedő természetű székely ember furfangjával találkozik; leveszik a ház számtábláját, kaput zárnak (*sajnálom, uraim, de nem jó helyt járnak*), kérdéseket tesznek fel (*lám, milyen emberekkel van dolgunk*) stb. Ahogy mondani szokás, kicsit megforgatják őket. Mikor végre beengedik a házba (a kikérő sohasem történik az udvaron, lehet bármilyen meleg vagy hideg), a vőlegény násznagya⁹⁴ a következőképpen üdvözli a bennlévőket: *Szerencsés jó napot kívánok ezen örömteljes ház minden tagjának és ide összegyűlt becses vendégének, amely alkalom megkívánta, hogy itt mulatozzunk. Ezt a kegyelem Istene tegye szerencséssé és boldoggá!*

Majd így folytatja:

Tisztelt vendégfőszó! Mielőtt bejövetelem célját elmondanám, azt szeretném tudni, ki lenne ennek a háznak a megbízott gazdája, aki nekem jobb kezet adna, s miután ezt megtudom, jövetelem célját is elmondom?

Ekkor lép elő a kiadó gazda, aki a továbbiakban a kikérő gazdával beszélget, vagy ha úgy tetszik, parolázik. Az egyszerű *Én volnék* bemutatkozás és kézfogás után a vőlegény násznagya a következőképpen folytatja:

Tisztelt házigazda! Köszönöm, hogy nem sajnálta magát az én igénytelen szavaimra kijelenteni. Kívánom, az Isten sokáig éltesse, hogy sok ilyen és más helyeken mint megbízott szószóló gazda lehessen, és kötelességének eleget tegessen.

94 A nászasszonyok némi eltéréssel mindig a kereszt- vagy bérmaszülők (Ujváry Z. 1993. 82.).

Tisztelt házigazda! Mi éppen ilyen terített asztal mellől jöttünk csak innen a faluból, Soó Ferenc atyánkfiának házatól lettünk elbocsátva, azzal az elhatározással, hogy az ő Albert nevű fiának örök, elválaszthatatlan hitvestársat hozzunk. Az említett ifjú barátunk ezen hitvestársa magának itten a faluban, Györfi Kálmán házánál, az Ella nevű lányát nézte ki részére feleségül, amit annak idején, mint menyasszonyt el is jegyeztetett. Kérjük gazduramat az említett hajadont nekem átadni, hogy én átadjam a vőlegény barátomnak.

Ekkor kellene a menyasszonyt átadnia, hogy némi közvetítéssel a vőlegény jobbára kerüljön. Csakhogy ez nem megy épp olyan simán. Előbb egy vénasszonyt, kislányt, szakácsnét, szomszéd lányt vezetnek elő, hogy az volna-é a szíve választottja? A sorozatos elutasítás után néhány idegen ujjat dugnak ki a belsőház ajtaján, úgy, hogy az ujjak „tulajdonosa” ne látszódjék, neki pedig a hitvese ujját kell felismernie. Ha eltalálja, máris az övé, ha nem, próbálkoznak egyébbel, míg végre sikerül.⁹⁵ A boldog egymásratalálás pillanatában a vőlegény násznagya a következőket mondja:

*Már tisztelt menyasszony, téged kézbe adlak,
Akit választottál férjednek s uradnak.
Ez naptól fogva ő visel rád gondot,
Véle örömet és bűt közösen megosztod.
Most, tisztelt vőlegény, hozzád szólok szóval,
Kit Isten megáldott ezen leányzóval.
Fogd meg a jobb kezét, ő a te jószágod,
Módjával bánj vele, tudom, meg nem bánod.*

*Nyílik előttek egészen más élet,
A legény emberré, a lány asszonnyá lett,
Most már szíveteket oly öröm bájolja,
Lejárt pályátokra nem térhettek vissza.*

*Fogjatok hát kezet olyan fogadással,
Ne legyen gondotok soha többé másra,
Hanem víg örömmel mindig csak egymásra.
Isten szent áldását titeátok szórja.*

Ezután leülnek, poharaznak, beszélgetnek, adomáznak, miközben szól a zene. Az italon kívül kaláccsal és süteménnyel kínálják a vendégeket, majd kb. félóra után következik a templomi eskü előtt szokásos násznagyi beszéd:

⁹⁵ Legáltalánosabb gyakorlat a menyasszony három próbálkozás után történő kiadása (Jung K. 1978. 106.).

*Immár indulhatunk, jó atyánkfiai,
Kik elszántuk magunk ezen násszal menni.
Ez a nap az élet leggyönyörűbb napja,
Sokszor egész éltünk fényét ettől kapja.*

*És legyen bár az embernek gond az osztályrésze,
Boldog lesz e napra való megemlékezése.
Ím az új pár mostan indul a nagy életútra,
Ne akadjanak az útban soha búra, gondra.*

*A sors éltetek útjára csupán rózsát hintsen,
Éltesse az új párt soká a jóságos Isten.*

A menyasszonyi búcsúztatót⁹⁶ az egyik vőfély olvassa vagy szavalja:

*Kérem tisztelettel e tisztelt násznépet,
Hogy amíg bevégezem e rövid beszédet,
Ékes menyasszonyunk búcsúzása végett
Tartsanak egy kevés figyelmetességet.*

*Legyen hála néked, égnek Szent Királya,
Ki felvirrasztottál minket e szép napra,
És gondot is viseltél reánk, mindnyájunkra,
Segilj reá, kérlek, most búcsúzásomra.*

*Első szóm fordítom édes jó atyámhoz,
Aki énrántam szívből fáradozott,
Gyenge életemnek nagy táplálójához,
Minden lépésemben jómat akarómhoz.*

*De minden jóságod nincs most a lelkemben,
Hogy elegendőképpen én megköszönhessem.
Nem engedi az én gyenge tehetségem,
Nagyon fáj a szívem, könnyezik a szemem.*

96 A menyasszonyi búcsúját általában a vőfély tolmácsolja, de maga a menyasszony is elmondhatja. A vőfély megteremti a rendet, felhívja a figyelmet a menyasszonyra. A búcsúztató elhangzása alatt a zene hallgat, az egybegyűlteket meghatottságtól való zokogása sem ritka (Jung K. 1978. 104-108.).

*Kérem, édesatyám, bocsássa meg nekem,
Hogyha gyarlóságból valaha vétettem.
Ne tudja fel nekem ezen gyengeségem,
Ezután jobb leszek, magamat, ígérem.*

*Mulandó pályáját míg e földön tudja,
Isten az életét sok évekre nyújtsa.
Semmiféle balsors meg ne szomorítsa,
Ezeket szívéből jó lánya kívánja.*

*Mikor leszámllálja mulandó pályáját,
Láthassa azelőtt sok-sok unokáját,
Jutalmazza Isten sok fáradságait,
A Jézusnak jobbán találja meg helyit.*

*Második szavamat anyámhoz fordítom,
Szívemet magával együvé szorítom,
A sok jóságát meg nem számlálhatom,
Mert szívem nagyon fáj, el nem titkolhatom.*

*Érettem elhagytál sok szép csendes álmot,
Süssön világosan a szép nap számodra.
Míg az Isten éltet, áldást szórjon reád,
Bánat elkerüljön, ne álljon utadba,
Betegség testedet soha ne rongálja.*

*Szívem nagyon vérzik, nem tudom titkolni,
Édesanyám mellől mostan el kell menni,
De azért örülök, hogy jó állapotban válunk el egymástól,
Amit Isten akar, annak úgy kell lenni.*

*Kedves édesanyám, ne epeszd magadat,
Bocsásd el békével kedves leányodat,
Isten nevelje fel a többi fiadat,
És légy közöttünk boldog, miként te kívántad.*

Szívemből kívánom, az Isten éltesen,
Keserűség, bánat soha ne érhesen,
Szíved, lelked, tested sok jót vehessen,
Végre a Krisztussal a mennyekben örvendjen.

Harmadszor, testvérek, tihozzátok térek,
Rátok is áldását kérem az Istennek,
Legyetek egymáshoz hű és jó testvérek,
Örömet szerző, kedves szüleinknek.

Valahány csepp víz van a Nílus vizében,
Hány szál fű terem a világ mezejében,
És virágbimbó a Flóra kertjében,
Annyi áldás szálljon rátok, életekben.

Isten neveljen fel jóban titeket,
Legyetek öröme kedves szüleinknek,
Jó erkölcs, jámborság legyen vezéretek,
Testvéretek kívánja – Isten veletek.

Negyedszer, szerető, kedves rokonaim,
Közel- és távollevő szomszédaim, komáim és jóakaróim!

Süssön világos, szép nap számotokra,
Míg éltek a földön, szálljon áldás rátok,
Kívánságaitok az Isten megadja,
És nyújtsa élteteket az Úr hosszúra.

Ötödször szólok, azon személyekhez,
Engemet tisztelő ifjú legényekhez,
Köszönetet mondok mostan mindenkinek;
Ne férjen búbanat soha a szívetekhez.

Hatodszor úgy illik, említsem azokat,
E községben élő minden lányokat,
Ők amíg viselik e szép pántlikákat,
Szégyen ne pirítsa soha orcájukat.

*De még egyszer magam sírni nem tarthatom,
Édesapám s -anyám, kezeket csókolom,
Mert magukat lányul többé nem láthatom,
Ezt okozta nékem ezen változásom.*

*Eddig meg is untak, olyan rég beszéltek,
Engedelmet azért mindnyájuktól kérek,
Gazduram, kegyedhez egy pár szót intézek,
Csak azt hallgassa meg, többet nem is kérek.*

*Gazduram, a násznagy szívesen köszöni,
Nem sajnálta értünk eddig fáradozni,
Velünk tett jóságát meg fogja hálálni,
Ha majd Isten holnap mihozzánk vezérli.
Ámen*

Ekkor a fiatalok sorban elbúcsúznak a szülőktől, nagyszülőktől, testvérektől, apóstól, anyóstól s feláll a lakodalmi menet. Elöl a zenészek, vőfélyek és utána középen a menyasszony karonfogva a násznagya által, majd a vőlegény a násznagyával és násznagyasszonyával. Következnek a *nyuszólányok*, szülők, rokonok, s az egész násznép.⁹⁷

A zenekar végig húzza, miközben énekelnek és literes üvegbe kitöltött, magukkal hozott bort isznak. A vőfélyek s a közelieliek, szokás szerint, megkínálják a kapuba kiállt, vagy az úton elhaladó férfiakat, öregeket, legényeket egyaránt. Ezek nem utasítják vissza s a *Szerencsét az új párnak!* kívánság mellett egyet-kettőt hörpintenek.⁹⁸

A templom felé vezető úton haladva sokszor megtörténik, hogy az utat tizenéves gyerekek állják el, szekérkötéllel elkötik, hogy megállásra s némi alamizsna *kikunyerálására* késztessek az ünneplőket. Ilyenkor kérdéseket tesznek fel, amire feleletet várnak. Íme néhány kérdés, amit Bodoni Elek (1943) adatközlőmtől jegyeztem le. *Mi nyomja a vadasdi templom gömbjét?* (a rozsdá) *Noé amikor építette a bárkáját, a baltát hol hagyta?* (a nyelibe) *Melyik az az ének, amelyben egyetlen r betű sincs?* (Az a szép, az a szép, akinek a szeme kék...) *Mi szükséges a vasvilla hegyezéséhez?* (a forгатás) *Fele a markába, fele a lyukába.* (a kulcs) *Hol feketé a*

97 Balázs (1994. 122.) és Jung (Jung K. 1978. 106-107.) által közzétett adatok a nászmenet hasonló felállítását közlik.

98 Csíkszentdomokoson ezt a közös üvegből való pálinkázást nyálapálinkázásnak nevezik (Balázs L. 1994. 123.).

menyasszony? (Afrikában). Addig kérdezősködnék, míg végül egyet-kettőt eltalálnak s kiegyeznek 1 liter borban és egy tányér süteményben.⁹⁹

A templomban orgonazene várja a fiatalokat. *Esketés* után virággal és sok kedves szóval gratulálnak az *Isten színe előtt* egybekelt új párnak. Kijövetelkor pénzaományt hagynak a *perselyben*, a szolgálatot végző lelkésznek pedig a násznagyok borítékban nyújtják át a személyének szánt adományt.¹⁰⁰

Fényképész jelenlétében már bent a templomban, esketés közben vagy után elkészülnek a majdani családi albumba szánt fotók. Innen az út a helyi művelődési otthonba vagy az ámv-étkezdébe vezet,¹⁰¹ ahol finomságokkal, borral, pálinkával terített asztal és sok-sok virágcsokor várja a lakodalmazókat. De előbb a vőlegény násznagya az új párt átadja a házigazdának és az örömszülőknak.¹⁰²

*Szerencsés jó napot kívánok!
Tisztelt házigazda, szerencsés célt értünk,
Ami ránk volt bízva, mi eleget tettünk,
Mert egy legényt az emberi sorba jegyeztettünk,
És egy leányt mellé nőül eskettünk.
Elsőbbben a polgári törvények szerint
Igaz szerelmüket jelentették ki ők.
Azután a tisztelt lelkész által
Eskütétel után áldá meg áldással.
Miután ezeknek szemtanúi voltunk,
Búcsúztatás után mi innen távozunk,
Igaz, gazduramnak gondját szaporítja,
Egy kés, kanál, villával több kell az asztalra.
Azt hiszem, gazduram azt szívesen teszi,*

99 A násznép akadályozása Vadasdon lesüllyedt a gyerekek alkalmi játékaik közé, máshol még mindig a felnőttek privilégiuma. A vonuló nászmenet előtt több helyen is elkötik az utat kender- vagy szalmakötéssel, de favágókecskére helyezett rönkkel is eltorlaszolhatják. Mindenki számára egyértelmű erotikus jelképeket is használhatnak, a farsanghoz hasonló szélsőséges viselkedés is megengedett (pl. "a kötés – ti. szalmakötél – közepére egy jó nagy murkot is felakasztanak; ez azt akarja jelenteni, hogy a menyasszony ilyesmire számíton"). Legtöbb esetben az útelkötőket az alapfízetőszközzel, a pálinkával lehet kifizetni (Balázs L. 1994. 124-125.).

100 Elvértve még ma is létezik ún. paptánc, amit a templomból kijövő menet járt el a parókia udvarán a kút körül. Ez egy „friss és lassú csárdást foglalt magába, nem tartott hosszú ideig”. Távozásuk előtt a papot is meghívták az ünnepi lakomára (bort és lakodalmi kalácsot hagytak neki) (Jung K. 1978. 107.).

101 A lakodalmi multságokat általában a vőlegény házánál tartják (Jung K. 1978. 106., Balázs L. 1994. 123.).

102 A lakodalmakkal és az ifjú párral kapcsolatos hiedelemvilág, rituális és tiltó cselekvések gazdag rendje figyelhető meg. Általános jelenség azonban ezek elmaradása, a lakodalmi szokásrend elszegényedése. Pl. Balázs Lajos (1994. 126., 259.) említi a rituális ételek között a tojásrántotttát, amit a mai lakodalmakban ritkán fogyasztanak. Ezt lakodalmi ünnepélyen a templomból megérkező ifjú párral eteti a szakácsnő, hogy „mást ne szeressen se egyik, se másik”, „hogy egymásnak ne hazudjanak, ne etessenek fekete tyúkot egymással, őszinték legyenek” (Balázs L. 1994. 126–127.).

*Hogy ezen nőszemélyt legelől ülteti.
Tisztelt örömapa és jó örömanya,
Elhoztuk a menyét, legyen jó leánya,
Valamiképpen a szíviünk kívánsága,
E napot egyik is soha meg ne bánja.
A maradékai éljen századokon,
Ennek örvendezzen közel s távol rokon,
Most itt van, gazduram, kezébe átadom.*

A menyasszonyt s a vőlegényt főhelyre, *asztalfőbe*, a vendégeket pedig a teremben hosszába felállított asztalok mellé ültetik, engedve, hogy ki-ki tetszés szerint foglaljon helyet. Így alakul ki egy bizonyos ülésrend¹⁰³, amit rang, társadalmi státusz, ismeretségi kör, rokonsági kapcsolat diktál. Az egyszerűbbek, szegényebbek hátul, a jobb módúak, *rangosabbak* elől. Sokan már csak azért sem ül(het)nek elől, mert *nincs olyan ruhájuk*, vagy egyszerűen nem szeretnek „tolakodni”.

A rendre érkező, a menyasszonyt és a vőlegényt köszöntő meghívottakat a vadasdi születésű Kutasi László jóhírű primás és zenekara szórakoztatja.

A majonézes, disznóaprólékos előételek után jönnek a főeledetek, egy-egy ajánló, köszöntő vers kíséretében.¹⁰⁴ *A leves feladásakor*, azaz a (hús)leves behozása előtt az egyik vőfély, levessel megtöltött porcelántálal a kezében megáll a terem szélén, s hangosan a következő köszöntőt mondja:¹⁰⁵

*Tisztelt vendégeim, nem üresen jöttem,
Étellel van terhelve mind a két kezem,
Most tehát előttem ne tántorodjék senki,
Mert a nyakát hamar leforrázom neki.*

*Vegyék el hát kezemből ezt a forró tálat,
Mely már a kezemben többet már nem állhat.
Mert a hátam megett vagy húsz legény vagyok,
Azoknak a kezit is égeti ez nagyon.*

103 Az ülésrend általános szabálya szerint a násznagyok ülnek az ifjú pár mellett, majd a közelebbi és távolabbi rokonok, ismerősök. Az örömszülők nem ülnek le, a rendre ügvelnek (Balázs L. 1994. 136–137.). A hagyományos ülésrend megbontása vizályt szülhet.

104 A lakodalom során két rend étkezés különböztethető meg: esti beülés vagy első asztal (22-23 órától éjszakai 1-2-ig; előételek, levesek, disznó-, borsjúsült burgonyával vagy rizzsel, kalács, kürtőskalács, pálinka, bor), reggeli beülés vagy második asztal (9-10 órától 14-15-ig; tölteletes káposzta, majorságsült, krumplisaláta, bor, sör). A fogások helyenként változnak (Balázs L. 1994. 134-135.).

105 A fogásbeköszöntő versezetek általánosan mindenhol jelen vannak (Jung K. 1978. 108.). Ez arra utal, hogy a versezeteket nyomtatott vőfélykönyvekből tanulták a vőfélyek.

*Itt van a sok jó leves, benne a sok jó hús,
Azért a szíve senkinek se legyen bús,
De mielőtt hozzányúlnának a kanálhoz,
Forró, buzgó imát mondjanak az Úrhoz.
Ámen*

Ezután nyomban hozzáteszi: *Mindenkinek jó étvágyat!*

A leves elfogyasztása és a tányérok összegyűjtése után következik a sült hús *pityóka körítéssel*. A húсок közül megemlítem a marha-, disznó- és szárnyashúst, valamint a tojással készült töltött *fasírtot*. A *sültés* tálakra szépen kirakott *második* felszolgálása előtt – egyezség szerint – a következő vőfély eképpen szól az ünneplőkhez:

*Ki-ki köszörülje, fenje meg a kését,
Mert pecsenyét hoztam, nem is csak egy félét.
Igazán mondhatom, aki ebből eszik,
Mint egy hentesmester, úgy elkövéredik.*

*Őseink is azért lettek olyan vének,
Mert mindenkor csak pecsenyével éltek,
Mert a pecsenyét mindenkor szerették,
S azután torkukat borral öblögették.*

A sülttel szinte egyszerre hozzák a bort. Íme egy pohárköszöntő:

*Bort igyunk mi, ne vizet,
Melyet Noé atyánk szerzett,
Víz vóna – csak kellene!
Ámde sok béka lakik benne.
Vizet igyék ökör, ló,
Mert csak annak való,
Vízimalmot hajtson,
Tüzet, meszet oltson,
Szennyes ruhát tisztítson,
Azért, barátom, nekem bort tóts!
Hogy legyek okos és bölcs!
Magyarország fővárosa Pest és Buda,
Aközt folyik egy szép víz, melynek neve Duna.
Annak a partján van egy fa, melynek neve fűzfa,
Az alatt van egy hal, melynek neve harcsa.*

*Harcsa-marcsa, magát az Isten tartsa!
Aki ezt a verset elmondja,
Ezt a pohár bort szabad megigya.*

Az önbízattatást nyomban „tett” követi, s a fiatalok boldogságára a verset mondó vőfély felhajt egy pohárral. A példa ragadós, követik az asztalnál ülők is.

A *tészta*, azaz a sütemény és a *menyasszonyi torta* felszolgálása előtt az egyik vőfély a következő verset szavalja:

*Finom eledel jön, többféle sütemény,
Mazsola, szőlő van benne – nem kömény,
Édes és porhanyó, oly, mint a színméz,
Elolvad mind, vajha az ember ránéz.*

*Tudom, hogy szeretik a lányok s asszonynépek,
S annál inkább az öreglegények.
Bátran lehet enni — gyerekeknek nem is nehéz,
Nyúljon hát hozzá valamennyi kéz.*

Virradat után, hazakészülődés előtt hozzák a borjúhúsból és hagymából készült, igen kedvelt *pörköltet*. Régebb töltött káposzta volt a hajnali menü, néme-lyek ma is ezt tesznek az asztalra.

Vers a káposztáról:

*Paradicsomkertből éppen most érkeztem,
E gyönyörű kertnek gyümölcséből ettem,
De mivelhogy sokáig ottan kertészkedtem,
Szép fejes káposztát bőven természettem.*

*Amíg szép hazánknak jobb részit bejártam,
Ily káposztafélét keveset találtam.
De ennyit mondhatok, ahol csak jártam,
Mindenki dicsérte, fülemmel hallottam.*

*Káposzta és szirma az étkek vezére,
Nemes országunknak is gondja van erre,
Áldott föld az, ahol terem a gyökere,
Többet nem dicsérem – ömagát dicsérje.*

*Mert belévágtam egy fél oldal szalonnát,
Tizenkét disznónak elejét, hátulját.
Keresse meg benne menyasszony a fülét,
Vőlegény a farkát.*

A régi vadasdi lakodalmakban, az evés befejezése után fontosnak tartották, hogy imádkozzanak, s megköszönik Istennek azt, amit elfogyasztottak.

ÉTEL UTÁNI FOHÁSZ

*Íme már letűntek asztalunknak éke,
A piros pánkóknak odalett a szépe.
Mindenféle étel, mit ide rakának,
Nagy tetszést aratott, úgy látszik, magiknak.*

*Most látom, ki-ki a tánc után vágyik,
Kerekedjünk fel hát, mind egy lábíg,
De mielőtt táncra kerekedne lábunk,
Mondjuk el a jókért úri imádságunk.*

*Isten jóvoltából vettük ezen jókat,
Amelyekért mondunk hálaadó szókat,
Mert Isten szereti a hálaadókat,
Osztogat önekik továbbavalókkat.*

*Áldott légy, szent Atyánk, hogy így jól tartottál,
Eledelt és italt bőven szolgáltatál.
Minket, híveidet erre méltóztattál,
Amelyért mitőlünk szüntelen áldassál.
Ámen.*

Az *ágytörő* ma már nem szokás, bár – pejoratív hangnemben – így emlegetik a másnapi étel- és ital elfogyasztást, a *ráadást*.

Máthé Mózes (1903) úgy emlékszik vissza, hogy az *ágytörőt* már az új házban tartották¹⁰⁶; ettek, ittak, mulattak, a maradékot pusztították el. Mások szerint az

¹⁰⁶ Az *ágytörő* vagy visszahívás az új házban történt, a lakodalmi ünnep utáni napon, de lehetett néhány nappal később is (két-három nap múlva, 1. Balázs L. 1994. 155.). A hívogatást az ifjú házasember végzi. Az esemény több célú is lehet: gazdasági (a megmaradt ételek elfogyasztása), erkölcsi (köszönetmondás: azok, akik a lakodalomban dolgoztak itt vendégek), valamint szorgalmazza az új rokonság ismerkedését) (Balázs L. 1994. 155.).

ágytörő később volt, s e célra külön főztek. Máthé József (1926) *Vőfélyes füzetében* találunk verset erre az alkalomra is:

*Tisztelt gazduram, bocsánatot kérek,
Azt hiszem, szívében van a jó emlékezet,
Amellett valami közeli szeretet,
A tegnapi napról meg nem feledkezett.
Hogy minálunk jártak, azt mind jól tudják,
Semmi szín alatt azt el nem tagadhassák,
Hogy mért jöttünk ide, azt gondolhassák,
Volt egy szép galambunk, tőlünk azt elhozták.*

*Azért jöttünk, nézzük meg, milyen fészket talált,
Kérdezzük meg tőle: a múlt éjjel hogy hált.
Tudjuk, eltávozott, de tán neki nem árt,
Azért mondunk mi is egy szép hálaadást.*

*Mert mikor elhoztuk, sima volt a feje,
Az úton válhatott búbitás belőle.
Azért mindig mi is jót mondunk felőle,
Örvendünk, hogy szert tett egy selyemkendőre.*

*Hogyha őt meglássuk, köszönetet mondunk,
Őt maguknál hagyjuk, mi innen távozunk.
A nevét mondom, úgy hiszem, azt tudják,
Kérem előmutatni hát azt a Győrfi Ellát.*

Az „előmutatás” után következett az *eszem-iszom*, az elmúlt éjjeli emlékek és élmények elmesélése és meghallgatása. S miközben az ágytörőbe érkezők ettek-ittak, a *fennforgók*, a segítők a tányérokat, edényeket mosogatták, rendezték, számolták, hogy a faluból kölcsönként evőeszközöket minél hamarabb visszaadják. Ágytörőbe ma is hívnak, a közeli rokonok el is mennek, de már nem *verselnek*, csak az első éjszaka közös élményeiről „faggatják” az új párt, s annyi bort isznak, amennyi jólesik.

TEMETÉS

A halál a születés és a házasság után az emberélet harmadik fontos fordulója. Míg a házasságnál az ember az esemény cselekvő részese, a születésnél s a halálnál a rá irányuló cselekvésnek passzív elszenvédője.

*A halál előjelei*¹⁰⁷

Az emberi élet hosszúságát, a halál közeledtét, illetve bekövetkeztét a hiedelem szerint számos jelenség, álmom, állat, emberi testrészt, tárgy, tünemény jelzi.¹⁰⁸ Akinek a házán bagoly *kuvikkol*, ott rövidesen halál lesz. Hasonlóképp vélekednek, ha kutya *organál*. Rosszra, halálra gondolnak az emberek, ha a macska *kifekszik a ház földjére* vagy (fekete) tyúk *kukurigul*.¹⁰⁹ Ezért legtöbb esetben megzavarják, elkergetik, kővel dobálják a halált jövendőllő állatot, illetőleg levágják (tyúk esetében), vagy eladják, hogy máskor ne tudja megismételni.

Régen, amikor a vadasdi *elsőházban* is volt *nagyágy, vetettágy* az innen leelő párna is félelmet keltett.¹¹⁰ Sokan a halál előjelét, közeledtét látják abban, ha disznóval álmodnak, vagy álmomban kidől a kútágas, meszelnek, fogat húznak. Az álmomban látott szemes gabona könnyhullatást jelent. Ha egy férfi álmában idegen nővel *fajtalankodik*, az előre jelzi valakinek a halálát a családban. Tükörrel vagy zenével álmodni egészséges embernek öröm, betegnek viszont rossz előjel. Aki tavasszal először fehér pillangót lát, az hosszú életű lesz, de aki sárgát, annak rövid élet méretett. Ha dagadnak a terhes asszony lábai, az újszülött nem lesz egészséges, hamar meghal.¹¹¹ Aki vasárnap varr, annak holta után az ördögök az orrába szúrják a tüt. A *szomorán*, búsan szóló harangokra is rámondják: *meqlássátok, valaki nemsokára meghal*. Ha az új évben először nő hal meg, szegény esztendő várható, ha férfi, akkor jó év.¹¹² Újévre vonatkozik az a hiedelem is, miszerint, ha a beköszöntő év spárgára vagy drótra kiterített fehérenmút, száradni kitett ruhát talál, abban az évben annál a háznál haláleset lesz, vagy állatelhullás. Gyakran mondogatják: *Aki ruhát terít, bőrt terít*. Ezért az év utolsó napjaiban, *csonkahéten* már nem mosnak, hogy ne legyen kiteríteni valója a háziasszonynak. Halált, elmúlást jelent az égről lehulló csillag is. Amikor új ház épül, azt mondják: *készül egy ház, meghal egy ember*.

107 Balázs Lajos (1995. 21.) a halál előjeleit annyira összetett jelrendszernek látja, hogy tartalmuknál fogva az elvászto rítusok kezdete figyelhető meg bennük. Ezért Az elvászto rítusok fejezetcím alatt tárgyalja a halál előjelével kapcsolatos jelenségeket.

108 Balázs Lajos (1995. 25.) az egész magyarlakta területről jelzett általános érvényű haláljelző jelenségek változatait Csíkszentdomokoson élettörténetekkel összekapcsolva gyűjtötte. A gyűjtött anyag alapján az előjelek részarányára figyelve rangsort állít föl: leggyakoribbak az álmok jelzései, különleges előjelek, állatok jelzései, a halottak hívják, várják a haldoklókat, az utolsó csoportba pedig a túlvilági jelek tartoznak. Ujváry Z. az előjelek három csoportját különbözteti meg: 1. álmokjelek; 2. állatok magatartása vagy hangja; 3. tárgyak, bútorok, harangok hangja (Ujváry Z. 1993. 175.). A vadasdi halál-előjelek tökéletesen illeszkednek ebbe a tipológiába.

109 A tyúk haláljelző szerepe Gombos esetében (Jung K. 1978. 109.) megjelenik, az adatközlők szerint a kukorékoló tyúkot le kell vágni, mert bajt jelent a háznál (Jung K. 1978. 124.).

110 Ujváry Z. hangsúlyozza, hogy ha nincs olyan személy a családban, akinek a halálára súlyos betegség, öregség miatt gondolni lehetne, az előjelek csoportjába sorolt esetek nem mindig a halált juttatják az emberek eszébe. Pl. a szekrény megreccsenéséből szellemlény, boszorkány érzézésére, jelenlétére is gondolnak (Ujváry Z. 1993. 475.).

111 Úgy tartják, az anya megérzi, ha a gyermeke meghal (Ujváry Z. 1993. 476.).

112 A Balázs L. és az Ujváry Z. által feldolgozott anyagban ismeretlen.

E hiedelmeket, népi megfigyeléseket, egyesek valóban bekövetkezett halálesettel vagy halálos betegséggel „támasztják” alá. Néhai Csizmadi Sándorról mondják, hogy sohasem hitt az álmokban. 1981 tavaszán azt álmodta, hogy kidőlt a *kútgéme*, s rá egy hónapra meghalt beteg felesége.¹¹³

Készülődés a halálra

Az emberek nagyobb része nemcsak „lelkiekben”, hanem „földiekben” is készülődik a halálra, az eltávozásra. Az idősebbek *halotti gúnyát* vásárolnak, majd *rendelkeznek*, az utolsó órákban pedig *búcsúzkodnak*. Ezt megelőzően kimeszel(tet)ik a házat, búzát visznek a malomba őrölni, rendbe teszik az *életszert*, befejezik a folyamatban lévő építkezést, udvart sepernek.

A férfi halotti ruha fehér ingből, fehér, *gagyából* (lábravalóból), egy rend sötét, lehetőleg fekete öltönyruhából, fekete zokniból és ünneplő cipőből áll. Középkorú asszony esetében barna, sötétzöld vagy sötétkék színekből választottak; a fekete szín az időseknél volt általános. A módosabbak félcipőt, vagy *oldalfűzős bakancsot* húztak az elhunyt lábára, az évszaknak megfelelően.¹¹⁴

Az 1800-as években a halottat csak fehér ruhába öltöztették, mivel a hiedelem azt tartotta, hogy fehér ruhában mehet át a Jordán vizén. A régi gyászszín tehát fehér volt, nem fekete. (Kutasi Dezső [1914] adatközlőm haláláig erősítette feleségének, hogyha ő meghal, csak *egy szál ingbe* és *egy szál gagyába* temessék el).¹¹⁵

Régebb szokás volt papot hívni s úrvacsorát adatni, ma már ezt ritkán teszik. A pap, ha tudomást szerez súlyos beteg létéről, bibliával megjelenik a beteg ágyánál, hogy *igét olvasson*, s a súlyos beteg személy szenvedése miatt imádkozzék.¹¹⁶

A *hagyakozást, rendelkezést, testamentumot* írástudókkal (régen pappal, tanítóval) jegyeztették le, akik az eltávozó földi javai és vagyona felőli döntését, örökösök közti fölosztását papírra vetették. Ilyen esetben két tanút is szokás (volt) hívni, akik aláírásukkal tanúsítják a végrendeletben foglaltak hitelességét.

A legtöbb súlyos betegnek, haldoklónak megmondják, hogy meghal (rákos beteg); közeli és távoli rokonok jönnek el *látogatóba*, búcsúzkodni, sírnak, egye-

113 A vadasdi példaanyag az Ujváry Z. és Balázs L. által felállított kategóriáknak megfelel, de hiányzik néhány Gomboson (nyugat-bácskai falu; Jung K. 1978.) meglévő előjel: a pokolvar (akinek a kezén kelevény jelenik meg, meg fog halni), és az új ház építése halált jelez.

114 A halottat Gomboson ugyanazok öltöztetik, akik lemosták. Általános szokás, hogy aki csak teheti, legszebb ruháját adja rá a halottra, a szegényebbek azonban meggondolják, hogy milyen öltözetben temetik el hozzátartozóikat (Jung K. 1978. 137.). Legény- vagy leányhalott esetében az öltöztetés és a temetés lakodalmi szertartással volt egyenlő (Jung K. 1978. 138.). A halott szabályszerű öltöztetésével a földiek segítik a halott mozgását a túlvilágon (Pócs É. 1990. 635-637.).

115 Az a halott, akinek nem teljesítették utolsó kívánságát, holta után visszajár (Jung K. 1978. 137.).

116 Más protestáns felekezeti falvakban a halál bekövetkezte előtt vallásos életű idősebbek imádkoznak a halott mellett (Ujváry Z. 1993. 178.). Katolikus falvakban gyakran a beteg kifejezett kívánságára hívják el a papot, ugyanis a beteg „könnyíteni akar magán”, gyónni, áldozni szeretne. Az utolsó vagy szent kenet feladása nyugalmat hoz (Balázs L. 1995. 53.), a család kérésére a hitüket nem gyakorlók is gyónnak (Jung K. 1978. 125.), így biztosítva az üdvözülés lehetőségét.

sek meg is csókolják. Közvetlen a halál előtt ezek az utolsó szavak: *Isten veled. Az Isten nyugtasson meg.* 1979-ben így búcsúzkodtak id. Bíró Sándortól is (sz. 1894-ben), aki még jó néhány esztendőtt élte, 90 évesen járta a mezőt, dolgozott a szőlőben, haláláig.

Súlyos, hosszantartó betegség esetén a pap vasárnaponként, istentisztelet alkalmával fohászodik a fájdalom enyhítéséért.

Ha öreg hal meg, azt mondják: *érett gabonája volt az Istennek, nyugodjék békében, szép időt ért meg*; ha fiatal: *mennybe ment a lelke, még élhetett volna, kár volt szegényért.* Csecsemő esetében: *Jóisten nyugtassa meg, megmentette csomó nyomorúságtól, bánattól.* Infarktus esetén, „hirtelen halálkor”: *szép halált ért, nem érzett semmi fájdalmat.*

Első teendők a halál beálltakor

A szemhéj lecsukása, az áll felkötése, az elhunyt megmosása, férfi esetében borotválása, öltöztetése ma a komák, sógorok, szomszédok, hozzátartozók dolga. Az 1920-as évekig először értesítették a *halálbíró*t, *Csizmadia Fillér Jóska* bát (egyben postás és *kiátó* is volt), aki megállapította a halál beálltát és a jegyzőségre szükséges igazolványt kiállította. Ezután felesége, *Róza nén* vette kézbe az elhunytat, megborotválta, megmosta¹¹⁷, felöltöztette *egy rend csepű ingbe és egy rend csepű gagyába*, amiért a halott megmaradt ruháiból kapott családja részére. A jobb gazdák megpótolták még 2–3 kupa liszttel.¹¹⁸

Első teendők közé tartozik még a pap, a megyebíró és a harangozó értesítése¹¹⁹, valamint egy koporsóhozó szekeres keresése, aki Havadtőről vagy Erdőszentgyörgyről elszállítja a koporsót.

A napnyugta előtt meghaltnak a harangozó azonnal *szaggat*, más esetben csak a következő nap reggelén húzzák meg a harangokat; férfi és fiúgyermek esetében a nagyharangot, nő vagy leánygyermek halottnak pedig a kicsit.¹²⁰ A *szaggatott*, vontatott harangozás jelzi, hogy halott van a faluban. Ez egyébként – a harangozást megelőzően toronyba kitett lobogón kívül – az első hivatalos híradás. Régebb a torony ablaka is utalt az utcára, melyikben van halott. A déli nyíláson lengő fekete zászló az Alszegre és a Havadi utcára utalt, a nyugati ablakba tett lobogó

117 A halottmosó edényeket később már nem használták, eldobták vagy elásták. A halott mosására használt vizet olyan helyre kell önteni, ahol senki sem jár, pl. gödörbe (Jung K. 1978. 138.).

118 A halottmosás díja általában néhány ruhadarab az elhunyt ruhái közül. Ritkán kiegészítő fizetség is jár (pénz, étel, I. Jung K. 1978. 134.).

119 A haláleset hírül adásának egy archaikus mozzanata: a jóságok értesítése Vadasdon nem él. A Vajdaságban csökevényesen ma is él, pl. a kutyát bevezetik a halotthoz, hogy lássa a meghalt gazdáját, mert ha nem „tudja”, keresni fogja, a ló akár el is kísérheti a temetési menetet a temetőbe (Jung K. 1978. 129.).

120 Régióként változik a halottnak való harangozás, kis- és nagyharangok váltakozhatnak, csak egyik vagy másik szólhat, megszakad a harangozás; a falu közössége mindebből tud következtetni a halott nemére, több halott esetén, azok számára is.

pedig a Felszeg utcai halotról értesítette a faluközösséget. Manapság mind többen kérik ezen ősi szokás visszaállítását.

A *kepét*, egyházfenntartói járulékot nem fizetők, ún. *hátrálékosok* esetében a fekete zászlót kitűzik ugyan a toronyba, de addig nem harangoznak nekik, amíg hozzátartozóik nem törlesztik az egyházközséggel szembeni tartozást.

A koporsó megérkezésére várva az utca felőli szoba, az *elsőház* ilyen alkalmmal fölösleges, apróbb bútordarabjait (asztal, szék, ágy) átviszik a szomszédos helyiségbe (szobába, konyhába) vagy a tornácba, hogy hely maradjon a ravatalozásra. A tükröt letakarják feketekendővel, vagy befele fordítják, hogy a halott ne látszódjék benne, lámpát vagy villanyt gyújtanak és elsötétítik az ablakokat. Régen olcsó zászlóanyagból készült *sötétítővel* és *salukáterrel* akadályozták meg az utcán járók szabad belátását, újabban leengedik a rollót.¹²¹

A koporsó megérkezéséig a felöltötött halottat földre terített fehér lepedőre fektetik¹²² az *elsőházban*, lehetőleg hűvös helyen, hogy ne *fúvódjék fel*. Egyesek – ennek elkerülésére – ma is sarlót tesznek a hasára.

A *szép szoba* közepére felállított *nyújtópadra* feltett koporsót régebb *kenderlepedővel*, kb. 50 éve boltban vásárolt, átlátszó, műanyagból készült *szemfedővel* takarják le,¹²³ hogy a halott teste és arca látszék.

A ravatalozás idejére a ház népe bizonyos szokásokhoz, íratlan törvényekhez igazodik. Tilos az *elsőházban* tüzelni, főzni, seperni, szellőztetni (ablaknyitáskor, nyári nagy melegben a halott felfúvódik), hangoskodni, rádiót, tv-t hallgatni, telefonálni, szemetet kihordani (régebben is a halott alá separték), ételt fogyasztani (kivételt képez a halott tiszteletére kínált 1–2 pohár pálinka, esetleg egy kevés kalács).

*Virrasztás*¹²⁴

A virrasztás a halottnak kijáró tisztességadás és a tőle való elbúcsúzás hagyományos formája. Virrasztani az asszonyok a halottas házhoz, az első házba, a lakóházba, konyhába, a férfiak pedig nyáron az udvarra, télen a szomszédba gyűlnek össze. E célra padokat, székeket, asztalokat a szomszédból, esetleg a helyi ámv-kantinból hoznak. Az itt megjelent rokonok, szomszédok, komák, cimborák csendesen beszélgetnek, a férfiak többsége kártyázik (főleg idős halott esetében);

121 Gyakori teendő a halál beállta után az óra megállítása (Jung K. 1978. 128.).

122 „Amikó a halott föl van öltöztetve, két székre tett deszkára hejézik. Míg nem készül el a koporsó” (Jung K. 1978. 139.). A deszkára, ill. a padlóra fektetett test egyaránt általános. A lényeg: a halott teste egyenes tartásban hűljön ki.

123 Katolikus felekezeti fálvakban a szenteltvíznek, gyertyának, gyertyagyújtásnak nagy szerepe van a halott körüli rituális tevékenységekben (Balázs L. 1995. 87.; Jung K. 1978. 139.).

124 A virrasztást elhalálzás utáni este szokták tartani, gyakorlatilag mindenhol megvan (l. Jung K. 1978. 140.), ahol nincs, ott temetés előtti este imádkozót vagy imádkozó estet tartanak. Az imádkozókat a rózsafüzér társulat vezetője vezeti (Balázs L. 1995. 110., 113.).

hangoskodni, adomázni, tréfálkozni nem szokás. Illőnek tartják, ha az elhunyt életéből, együttlétükből egy kis epizódot, egy kedves történetet elevenítenek fel, ügyelve arra, hogy ne marasztalják el, esetleg korholják.¹²⁵ Bár senki sem mondja, ekkor igyekeznek mindenki betartani a szólást: *Halotról vagy jót, vagy semmit*. A halottat ilyenkor *szegénynek*, vagy rangja szerint emlegetik: *Isten nyugtassa meg szegény tanító úrt, hamar meghót*.

A siratás lehet szép (*szépen siratja*) vagy megható (a többit is *megríkatja*). Nincs tudomásunk arról, hogy Vadasdon valaha is léteztek volna ún. hivatásos *siratóasszonyok*.¹²⁶

A virrasztóbeli ülésrend a következő: az elhunyt fejénél ül az élettársa, utána lányai vagy fiai, legtöbb esetben életkor szerint, majd testvérei, a halott lábánál unokák, vők, menyek, rokonok stb.

A virrasztás mind télen, mind nyáron sötétedéskor kezdődik, s 10–11 óraker végződik. *Bomlás* előtt a virrasztókat frissen sült kaláccsal vagy házikenyérrel és pálinkával kínálják, általában két pohárral.¹²⁷ A töltésre a legfiatalabbakat kérik meg, akik körbe-körbe töltik a poharakat, s kéri a jelenlévőket, hogy fogyasszák el a halott nyugalma. Ilyenkor nem koccintanak, csupáncsak részvétet, vigasztalást kívánnak a *hátramaradottaknak*. A kenyér és a kés kézről kézre jár, ki-ki tetszés szerint vág egy-egy szeletet, amennyit elfogyaszt, a megmaradt kenyeret pedig visszateszi az asztalra.

A nő-virrasztóknál egy rokon asszony jár körbe a tálcára kitett teli poharakkal. Utána egy másik asszony kalácsot vagy kenyeret és kést kínál a pálinkát felhörpintőknek, *nyomatéku*. A kínálást elfogadó asszonyok a szeletelés után a kenyeret és a kést mindig a kínáló személynek, és sohasem a mellette ülő (kínálásra váró) egyénnek adják. Akárcsak a férfiak, az asszonyok is ügyelnek arra, hogy a virrasztó befejeztével az asztalon ne maradjon levágott kenyérdarab.

Ezután következik az *egybegyűlés*, amikor a más-más házaknál, szomszédban virrasztott személyek a halottas ház tornácára, vagy feljáró lépcsőire gyűlnek össze, hogy legalább három zsoltárral búcsúzzanak el a halottól. Ilyenkor a jobb hangúak bekapcsolódnak az éneklésbe, amit legtöbb esetben Kovács Gyula (1908) nyugalmazott kántor-tanító, vagy Máthé József (1926) vezet. Eközben az asszonyok helyükön maradnak, nem állnak fel, csak később, sorban, csendben távoznak, *Jóéccakát* kívánva. A közelebbieket, a családtagokat a háznál maradnak, de senki sem marad éjszakára a halottal egy helyiségben; egyesek bekulcsolják az *elsőház* ajtaját, a kulcsot a zárban hagyva.

125 Csíkszentdomokoson a felravatalozott halott mellett tilos beszélgetni. „Ahol a halott fel van ravatalozva, ott nincs helye a beszédnek. Külön szobába beszélhetnek a hozzátartozókkal...” (Balázs L. 1995. 114.).

126 Vajdaságban, Erdélyben ritkán vagy egyáltalán nem foglalkoztatnak hivatásos siratóasszonyt (Balázs L. 1995. 125; Jung K. 1978. 143.).

127 A Balázs L. által kutatott területen ezt alamizsnának nevezik. (Balázs L. 1995. 160.).

A virrasztó mérete, nagysága, függ a résztvevők számától, az elhunyt rangjától (szegény vagy gazdag), korától, származásától (parasztcsalád, úri család), rokonosságának nagyságától s nem utolsósorban a család anyagi helyzetétől.¹²⁸ Ahogy ez másfelé is lenni szokott, a fősvénykedőket megszólják: *Pálnál, Péternél jobban vót.*

A temetés „rendje”

Vadasdon nem szokás a temetésre külön is hívogatni, ezt a harangszó végzi el. Ennek dacára mindig sokan megjelennek a *halottkísérőn*, a temetésen.¹²⁹

A temetés előtti napokon háromszor, a temetés napján pedig négyszer harangoznak; reggel 7 órakor, délelőtt 10 órakor, délben 12 órakor és délután a temetés kezdete előtt (télen, ha sok a távolból jövő, 1, ha nem, akkor 2 órakor, nyáron 3 órakor) egy félórával harangoznak. Ekkor is kettőt; először két haranggal, ez a *gyűlő*, utána egy haranggal, amely a *pap elé való*.¹³⁰ Ekkor jön a pap, a kántor és a megyebíró, mindhárman egyszerre. A jobb énekesek, a presbiterek az udvarra való befordulás alkalmával csatlakoznak a lelkesítő kísérethez. A közelebbiek, rokonok, komák, szomszédok már jóval a gyűlő előtt megjelennek a halottas háznál, esetleg segédkeznek is a temetést előkészítő teendőkhöz.

A temetési öltözet azonos a többi magyarlakta vidék gyászviselésével. Férfiaknál fekete vagy sötét anyagból készült öltöny, lehetőleg fehér ing, félcipő, hideg időben bakancs, elvéve *priecses nadrág* bőrcsizmával, esős időben gumicsizma, vízhatlan műanyagkabát. Télen ma sem ritka a világos színű, háromnegyedes posztókabát. Fejfedőként télen fekete bundasapka, nyáron pedig fekete posztókalap. Nőknél fekete szoknya, fekete blúz, fekete fejkendő, lehetőség szerint sötét nylonharisnya. Télen az idősebb asszonyok *hárászkendőt* tesznek a hátukra, a középkorúak és a fiatalabbak lehetőleg sötét nagykabátot vesznek magukra.

Jó idő esetén a pap a halottas ház előtti udvaron prédikál, máskor a ház portikusában vagy a tornácon. Ha az elhunyt templomba járó volt, hűséges egyháztag, akkor az otthoni prédikáció mindössze egy énekre szorítkozik, a többi a helyi református templomban zajlik. Kivételt képeznek az öngyilkosok, életüknek saját kezükkel véget vetők, templomkerülő, akiket a halottas ház udvarán prédikál el a pap.¹³¹ Azt tartják: öngyilkos temetésekor nagyidő szokott lenni.

128 Csíkszentdomokoson a szomszédasszony hívja meg a résztvevőket, válogatás nélkül mindenkit, még a haragost is (Balázs L. 1995. 109., 140.).

129 „Az emberek kötelességüknek tartják, hogyha meghal valaki a falu közösségéből, a végtisztességen jelen legyenek, vagy a családból legalább egy személy föltétlenül megjelenjen a halottas ház udvarán” (Ujváry Z. 1993. 190.).

130 A „pap elé való harangozás” a papnak a parókiáról való indulását jelzi. Ezt Gomboson *csöndesítésnek* nevezik (Jung K. 1978. 149.).

131 Aki nem gyakorolta vallását, azt más falvakban sem viszik be a templomba. De pl. aki (katolikus falvakban) halál előtt meggyónt, azt beviszik a templomba. Balázs L. (1995. 134.) adatközlője szerint azért, mert ha a halottat „kiviszik egyenest a temetőbe, úgy es van, hogy onnan még a negyedrésze (ti. a gyászolóknak) se megyen bé a temetőbe.”

A temetésnapj köporsó körüli *ülés*-, illetve *állórend* jobbra megegyezik a virasztóbeli ülésrenddel.

A köporsót az udvarra és a kapuba összegyűlt gyászolók és a papot körülvevő presbitérium első egyházi éneke után zárják le, majd a *testet* kihozzák az udvarra felállított ravatalra (ha nem viszik a templomba), vagy egyenesen kiviszik az úton várakozó lovasszekérre.

Közvetlen a köporsó lezárása előtt vágják el az *állfelkötő kendőt* (szalagot), a lábakat összekötő szalagot, illetve kicsípnek vagy ollóval kivágnak egy keveset a műanyag szemfedőből a szemek tájékán, hogy a halott lásson a túlvilágon. Ezt általában Madaras Ferenc (1949) végzi, akiről azt beszélnek, hogy bátor ember, nem fél a halottól. Cigány halott esetében a köporsót az elhunyt hozzátartozói szegzik le, egymás után, úgy, hogy mindig más-más üti a szeget, kézről-kézre adva a kaplacsot.

Régebb szokás volt pénzt vagy az elhunyt személyes tárgyait tenni a köporsóba, ez a szokás ma csak a cigányok körében maradt fenn. Így pipát, cigarettát, italt, ékszert stb. helyeznek a köporsóba, amire – hitük szerint – mind-mind szükség lehet majd a túlvilágon.

A köporsó lezárásával egyidejűleg folyik a *nyújtópad* köré és az előszobában elhelyezett élő- és művirágkoszorúk kiadogatása, amit a gyászolókból kiváló *koszorúvivő* asszonyok vesznek kézbe.

A köporsót keményebb férfiak, fiatal halott esetében vele egyidősök hozzák ki a házból,¹³² miközben feláll a nemek, életkorok, rokonsági fokozatok, származás szerint kialakult *temetési menet*. Nőhalott esetén elől két vele egykorú nő viszi a *kapuzábéról* levett fekete *temetési lobogót*¹³³, férfi halott esetében korabeli férfiak. Néhány méterrel hátrább megy a pap, két oldalán a kántor illetve a megyebíró, mögöttük a presbitériumi tagok, akik menet közben énekelnek.

Ezután következik a többi férfi, négyes-ötös sorokban, életkor (elől az idősebbek) és rang szerint. A köporsó előtt mennek a *koszorúvivő* asszonyok (régén csak virágcsokrokat vittek), illetve – fiatal vagy középkorú halott esetén – égszínkék és fehér zászlót vivő, az elhunyttal nem feltétlenül egynemű, de többnyire egykorú kísérők. A család, a közeliak közvetlenül a köporsó után állnak fel, kor szerint, majd az asszonyok, lányok, legutoljára pedig a helybéli cigányok.

132 „Az asszonyt asszonyok, az embert emberek, a leányt leányok, a legényt legények” viszik (Balázs L. 1995. 132.).

133 Katolikus felekezetű halott esetén a menet elején a temetési lobogó helyett a fekete szalaggal díszített „damiun köröszőt” viszi egy ministráns vagy rokon gyerek, vagy pedig egy hozzátartozó, pl. öregember. Ezután a sorban a koszorúk következnek, majd a mindenkit megillető két fekete zászló. Ha az elhunyt tagja volt valamelyik egyházi társulatnak: Jézus Szíve Társulat, Mária Társulat, két fehér és két kék zászlót is visznek a temetési menetben (Jung K. 1978. 151.).

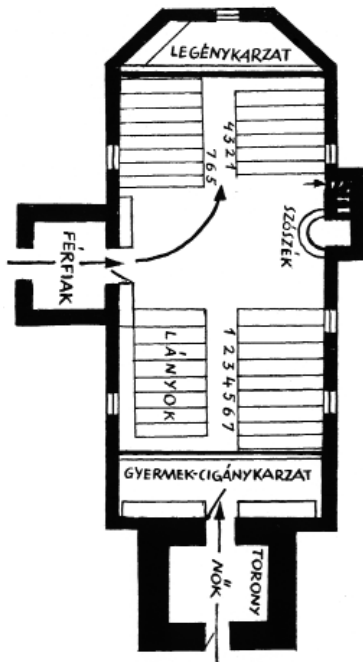
Nagylányok, legények, de néha még idősebbek esetében is (végső kívánság szerint) Parajdról vagy Csókfalváról fogadnak *rezesbandát*, amely közvetlen a presbiterok után áll fel. Ez a fajta temetés régen nem volt szokásos, jobbára újkeletű és drága. Cigányzenészek fogadásáról pedig itt nincsenek adatok, nem emlékeznek erre.¹³⁴

A koporsót kb. huszonöt éve viszik szekéren, ingyen, azelőtt 12 személy vitte felváltva, három *farúdon*. A rudakat erdőről hozott, egyenes, sima kérgű, karvas tagságú gyertyán- vagy bükkfából vágták ki 2 m hosszúra, majd kézvonóval lesímtották. Az elföldelés végeztével ezeket beszúrták a sírhint két végébe, kettőt a halott fejéhez, egyet a lábához, majd teleaggatták élővirágcsokrokkal vagy koszorúkkal. Jelenleg három darab, feketére festett *koporsórudat* használnak, amelyek, akárcsak a temetési zászlók, az egyház tulajdonát képezik.¹³⁵

A szekeret legtöbb esetben egy, ritkábban két ló húzza, *kantár*hoz kötött fekete szalag nélkül, de tudomásunk van arról is – Kovács János jóvóltából –, hogy egy vagy két pár ökörrrel húzták a koporsóvivő fogatot, ami *rangot* jelentett. Szintén tőle hallottam, hogy egy esetben – lelkes lévén – számmal vontatott halottas szekér

134 A fiatal halottat és a köztiszteletben álló személyeket zenével temették és temetik Gomboson is. Cigányzenével itt sem temettek (Jung K. 1978. 151.). Csíkszentdomokoson a fiatalokat és a tűzoltókat kísérte rezesbanda a temetőbe (Balázs L. 1995. 136.).

135 Máshol koporsórúd helyett Szent Mihály lován – egy négylábú keret, melyet négyen visznek – viszik be a templomba és a temetőbe, miután levették a szekérről (Balázs L. 1995. 134.).

Vadasdi családok
templomi ülésrendje 1927 előtt

Férfiak: 1. Kovács 2. Madaras 3. Garda 4. Györfi, Biró, Török 5. Madaras, Németi 6. Györfi 7. Csizmadi, Harcsás. Mögöttük ültek a Kutasiak, Simonok és Máték, valamint a jövevények.

Nők: legelől ült a pap és a tanító felesége. 1. Kovács, Garda 2. Madaras 3. Györfi 4. Török, Biró 5. Madaras 6. Csizmadi, Harcsás 7. Györfi, Kutasi. Mögöttük foglaltak helyet a jövevények.

Az ismételődő családnevek különböző családokat jelölnek.

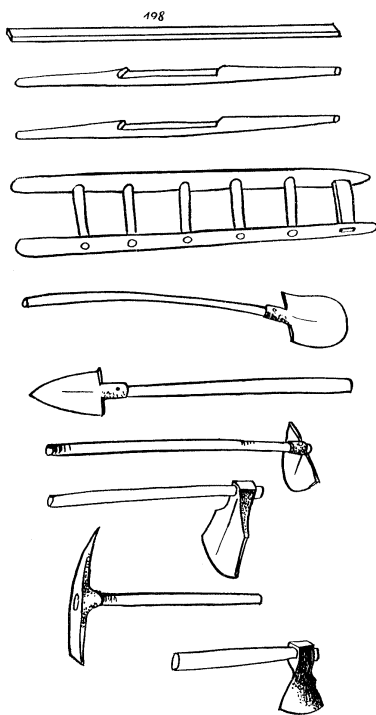
előtt kellett haladnia temetéskor. Neki – bár furcsa volt – ugyanúgy el kellett végeznie teendőit, mint mások. Ahol nincs ló a rokonságban, ott felkérnek mást, idegent, majd évközben segítenek valomit, de pénzt nem fogadnak el. Az elhunytat sohasem szokták saját fogatával temetni.¹³⁶

A koporsót 1993 óta a templomhajó belsejében, a szószék előtt kialakított üres térbe helyezik, fejjel a pap felé, lábaival pedig délnyugati irányba. A koporsó mellé helyezett padokon a közelieliek foglalnak helyet, vigyázva, hogy lehetőleg a fejnél legyenek az idősebb gyerekek s a lábánál a fiatalabbak, unokák. 1993 előtt a halottat nem volt szokás bevinni a templomba, csak a *portikus*ba, ahonnan jól lehetett hallani a lelkeszi prédikációt. Itt a közelieliek a koporsó hosszában felállított két *gerendapadon* foglaltak helyet.

A templomi ülésrend megegyezik a vasárnapi istentiszteletek alkalmával gyakorolt helyfoglalással. A hajó déli részében vannak a leánygyerekek és férjes asszonyok öregségi sorrendben (akadnak kivételek is), északi részében a férfiak, a kor csökkenő rendjében (elől az idősebbek, vének, hátrább a fiatalok). A konfirmált legények az orgona melletti *legénykarban*, míg a temetéseken és nagyobb ünnepeken megjelenő cigányok a *cigánykarban* foglalnak helyet. Nagy temetések alkalmával, amikor több a résztvevő, mint az ülőhely, mind a helybéli fiatal emberek, mind a fiatal nők lábon állnak, hogy több hely maradjon a más helységekből megjelent *végtségtevők* számára.

1927-ig, amikor a templomot új padokkal szerelték fel, Vadasdon *nemzetség* szerinti ülésrend volt (Madaras, Györfi, Németi, Garda stb.) s nem számított sem a kor, sem a származás. Ki-ki a saját padját használta.

¹³⁶ Saját fogattal másutt sem temetnek. Ha idős családtagjai vannak az elhunytak, akkor befogják a lovakat a kocsiba, és a menetet követve kihajtják a temetőig (Jung K. 1978. 152.).

Sírkészítéshez, temetkezéshez használt szerszámok:
öles, koporsóvivő rúd, létra, lapát, ásó, kapa, tárcsakapa, csákány, földvágó fejsze

Búcsúztató

A temetési szertartás keretén belül fontos a *búcsúztató* (nemzetséglevél), amelynek a felolvasását a lelkész végzi.¹³⁷ A búcsúztató szövegét a közelebbi családtagok állítják össze, akik ismerték az elhunyt életét, vagy maga a pap írja meg a kapott adatok alapján. Ez magába foglalja az elhunyt néhány személyi adatát, élete fontosabb állomásait, családi helyzetének alakulását, számbeli gyarapodását, az élettől kapott nagyobb csapások (háború, fogság) elviselési módját. Ezután kerül sorra a rokonok felsorolása (név nélkül), hogy búcsút vegyenek az elhunyttól. (Voltak idők, amikor a halott nevében beszéltek, s ő vett búcsút a *hátramaradottaktól*.)

Régen mindenkit külön-külön, név szerint búcsúztattak, ami kb. 25 éve megszűnt. A név szerinti búcsúztatás fölösleges, hisz olyan nevek kerül(het)nek a halott szájába – aki ugyan már nem búcsúzhatik – akiket talán ő maga sem említene, vagy kifejejtődne olyanoké, akik ezért halálosan megsértődnének.

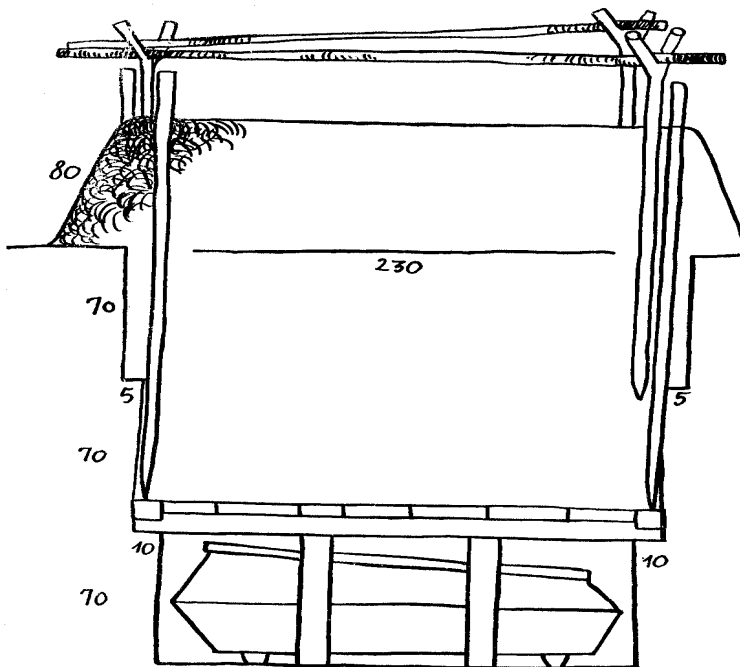
Megbecsült, jeles ember esetében az elhunyt külön méltatására a temetőbeni *feltámadási ige* felolvasása után, a koporsó leeresztése előtt kerül sor. Ilyenkor legtöbbször a Vadasdról elszármazott Kutasi Zoltán (1948) és Németi Mihály (1934), valamint az itt lakó id. Madaras Dénes (1921) szokott szót kérni. Valamennyien ismerik a szólást: *Halottról vagy jót, vagy semmit*.

Tor és gyász

Vadasdon, mint általában, nem szokás temetésre hívni, de torra igen. Ezt legtöbbször, már a sírnál megteszik, elhantolás után, amikor egyik megbízott a család nevében megkéri a jelenlevőket, hogy vegyenek részt a halott emlékére készített toron.

A halotti torba először az *idegenek* mennek, a más helységből jövők, majd következik a *hívogatás*, utcák szerint. A falu három fő utcáján három megbízott, fiatal házasember megy végig, beszélve azokhoz a házakhoz, ahonnan a temetésen voltak, hogy jelenjenek meg az elhunyt udvarán, vagy – rossz idő esetén – a házában megterített toron. Ezek mindig az elhunyt hozzátartozói nevében beszélnek, s ha valaki szabadkozik, vagy nem ad egyértelmű választ megjelenési szándékáról, később visszatérnek, vagy a következő *hívogató* kopog be.

137 Az, hogy a búcsúztatást a lelkész végzi, új keletű szokás, a parasztkántorok eltűnését jelzi. Amíg hivatásos kántor működött, ő búcsúztatta a halottat. A második világháború után megszűnt a kántorság, parasztkántorok léptek a hivatások helyébe, ami egy szükségszerű esemény volt. Jó énekes, verseléshez értő parasztember, parasztleány a régi hagyománynak megfelelően elkészíti a búcsú szövegét, és a temetésen elénekli (Ujváry Z. 1993. 192.). A történetileg, szükségből kialakult szükség helyenként most is él, az egyházi szertartástól független. „Amikor a pap belészentelte s elvégezte az ő szertartását s ott hagyja a népet, akkor áll oda a búcsúztató, s mondja el a búcsúztatót a halottért” (Balázs L. 1995. 137.).

Padmolyos sír oldalmetszete

Vadasdi sírjelek a XIX. századból

A torba először mindig a férfiakat hívják, utána következnek az asszonyok. Ha kevés a férfi, akkor kérik, biztatják, hogy egyszerre menjenek, mert bőven van hely, ne utasítsák vissza a meghívást. Gyerekeket, legényeket, lányokat nem hívnak torba, csak felnőtteket. Aki vonakodik, vagy viszolyog a toron való ételfogyasztástól, legtöbbször előre megmondja, hogy nem vesz részt, köszöni a hívást. Sokan csak az elhunyt vagy a hátramaradottak iránt érzett tiszteletből mennek el, szinte alig esznek, s tartózkodnak az italfogyasztástól is. A papnak s a harangozóknak, akik nem szoktak torba járni, hazaküldik az ételt.¹³⁸

Utoljára ülnek le a családtagok, *fennforgók*, a temetés és tor lebonyolításában segédkezők, férfiak, nők vegyesen. Ha valaki nyomós ok miatt nem jelenhetett meg a temetésen, de a virrasztáson ott volt, s az elhunyttal az életben *jól volt*, meghívják, hogy vegyen részt a toron.

Torra legtöbbször *majorságot* (szárnyast) vágunk, amiből ízletes húslevest főznek, második fogásként pedig sültet és paradicsomszósszal körített krumplit tálnak fel, akárcsak a lakodalmakban. A szerényebb tort akarók marhanövendék húst vásárolnak, amiből *pörkölt* készül *pityókakörítéssel*. Régebb rizskásalevest és krumpliszószot adtak a torozóknak.¹³⁹

A torba szükséges edényeket, akárcsak kereszteléskor, lakodalomkor, a szomszédoktól s a nőszövetségtől kérik el. Ezek elmosogatása és a rendrakás nyomban a tor lejártával történik, visszaszolgáltatása viszont csak másnap.

Evés közben nem illik sokat beszélni, adomázni, viccelődni, világi dolgokról komoly tárgyalásokat folytatni. Illő, ha az elhunyt kerül szóba, s kerülik a kacagást. Torban nem koccintanak, s az elfogyasztandó pálinkát vagy bort az *Isten nyugtassa meg* vagy *Nyugodjék békében* kívánságra hörpintik fel, lehetőleg egyszerre, hogy semmi se maradjon a pohárban.¹⁴⁰ Távozás előtt Madaras Dénes (1921) szokta megköszönni a torra megjelenők nevében az elfogyasztott ételt és italt, kérve a Jóistent, hogy pótolja ki az ő tárházából. Ilyenkor a jelenlévők egyszerre állnak fel, hogy legyen hely a következő csoportnak. Az udvarról, házból való távozáskor az elhunyt hozzátartozóját legtöbbször arcon csókolják, *vigasztalást* kérve a Jóistentől.

Íme, hogyan vélekedik a helyi torról Kovács János, aki 34 évig szolgálta az egyházközösséget: *A vadasdiak a helyzet komolyságához illően, a tisztesség határát át nem lépve, igen-igen illendően szoktak a toron viselkedni. Az ételből egy kis tányérral, a*

138 Általános gyakorlat, hogy torba vagy alamizsnára (L. Balázs L. 1995. 139.) csak felnőtteket hívnak.

139 Helyenként a két világháború közötti időszakig a torban résztvevőknek kenyeret, szalonnát és pálinkát adtak. Az 1930-as évektől a kenyeret és a szalonnát fölváltotta a főtt étel (Ujváry Z. 1993. 209.). A halotti tor során ma már ritkábban él az a hiedelem, hogy a halottnak is kell teríteni, mert az hazajön és eszik az elkészített ételből. Fialat halott tora ünnepélyesebb, mert nemcsak megemlékező családi összejövetelnek tartották, hanem az elhunyt lakodalmának is (Jung K. 1978. 155-157.).

140 Régióként változik az alkoholfogyasztás szokásának köre. A pálinka mindenhol általánosan fogyasztott, néhol tilos a bor fogyasztása, helyette újabbán sört szolgálnak fel (Ujváry Z. 1993. 209.).

*pálinkából egy, esetleg két pohárral elfogyasztanak s megköszönve tovább mennek. A botrányos viselkedés igen-igen kivételes eset. Ennek ellenére ma is emlékeznek egy olyan esetre, amikor a mámoros fejű hozzászólók között akadt, aki ekképp köszönte meg a toron elfogyasztottakat: *Az Isten tartson meg, Marci komám, hogy még sok ilyen asztalt teríthess az életben.* Mire a válasz ez volt: *Tartson meg téged is, hogy te is teríthess sok ilyen asztalt.* Vadasdon a gyász színe a fekete. Közelit (testvér, szülő esetében) egy évig, távolabbi rokont (unokatestvér, nagybácsi, nagynéni) hat hétig illik gyászolni. Akinek nincs lehetősége fekete vagy sötét ruhát viselni, az karszalagot tesz vagy a kabát hajtókájára varrat egy darabka fekete anyagot. Nőknél a legszembetűnőbb gyászkellék a fekete kendő.*

Gyász idején nem illik lakodalomba, multságba menni, zenét hallgatni, színházba vagy moziba járni, világos ruhát öltetni, részegeskedni, családot alapítani, udvarol(tat)ni, hangoskodni, énekelni, társaságba járni.¹⁴¹

Temetés után – akasztott ember esetében – kivágják a (gyümölcs)fát, vagy lefűrészelik azt az ágat, amelyen a hulla lógott.

141 Vadasdon és máshol a gyász két általános formája ismeretes: magatartás és viselet. Deviáns esetek előfordultak ugyan, de a falu belső szervező ereje korlátozza a kihágásokat, mindenki betartja a szabályrendszert (Jung K. 1978. 157.).

Függelék

KONFIRMÁLÁSI ANYAKÖNYV ADATAI 1940-TŐL 1998-IG

Év	Hónap	Nap	Összesen	Fiú	Lány
1940	III	17	7	3	4
1941	IV	6	16	8	8
1942	–	–	–	–	–
1943	VI	3	11	7	4
1944	V	18	9	3	6
1945*			14	5	9
1946	V	30	14	8	6
1947*			4	2	2
1948*			16	6	10
1949*			7	3	4
1950	V	18	5	–	5
1951	V	3	15	7	8
1952	V	22	11	6	5
1953	V	14	15	6	9
1954	V	27	14	9	5
1955	V	19	8	7	1
1956	V	10	18	8	10
1957	IV	14	10	5	5
1958	V	15	12	5	7
1959	V	7	9	5	4
1960	IV	10	8	3	5
1961	III	20	9	6	3
1962	IV	15	7	3	4
1963	IV	7	8	5	3
1964	VIII	30	7	5	2
1965	VIII	15	9	2	7
1966	IV	3	15	10	5

* A Konfirmálási Anyakönyvben nem szerepel dátum

Év	Hónap	Nap	Összesen	Fiú	Lány
1967	VIII	27	6	5	1
1968	IV	7	16	8	8
1969	III	29	9	4	5
1970	V	17	13	5	4
1971	XII	9	1	1	–
1972	VIII	27	21	8	13
1973	VIII	26	7	6	1
1974	VIII	18	5	1	4
1975	VIII	17	9	5	4
1976	VIII	15	6	3	3
1977	V	8	9	5	4
1978	II	26	2	2	–
1979	–	–	–	–	–
1980	VIII	31	9	5	4
1981	–	–	–	–	–
1982	VIII	29	16	7	9
1983	VIII	28	10	6	4
1984	IV	15	8	2	5
1985	III	31	13	7	6
1986	V	18	6	3	3
1987	V	31	10	3	7
1988	V	15	10	6	4
1989	V	7	7	3	4
1990	V	27	5	1	4
1991	III	14	8	5	3
1992	V	31	3	1	2
1993	V	23	8	3	5
1994	V	22	6	4	2
1995	IV	23	4	1	3
1996	V	19	5	1	4
1997	V	11	5	2	3
1998	V	24	1	–	1

HÁZASSÁGI ANYKÖNYV ADATAI 1950-TŐL 1998-IG

Év	Megkötött házasságok	Férj és feleség	Vallási megoszlás					Származási hely	
			Ref.	Unit.	Róm. kat.	Gör. kat.	Adventista	Vadasd	Vadasdon kívüli
1950	3	6	5	1	–	–	–	5	1
1951	5	10	10	–	–	–	–	9	1
1952	4	8	8	–	–	–	–	6	2
1953	3	6	3	3	–	–	–	1	3
1954	6	12	10	2	–	–	–	7	5
1955	6	12	9	1	2	–	–	5	7
1956	7	14	13	–	1	–	–	9	4
1957	6	12	12	–	–	–	–	9	3
1958	6	12	11	–	1	–	–	8	4
1959	3	6	6	–	–	–	–	4	2
1960	2	4	4	–	–	–	–	4	–
1961	6	12	10	1	1	–	–	6	6
1962	1	2	2	–	–	–	–	2	–
1963	3	6	6	–	–	–	–	4	2
1964	–	–	–	–	–	–	–	–	–
1965	3	6	5	–	1	–	–	2	4
1966	5	10	9	1	–	–	–	7	3
1967	4	8	7	–	1	–	–	6	2
1968	7	14	12	–	2	–	–	6	8
1969	1	2	2	–	–	–	–	2	–
1970	2	4	4	–	–	–	–	3	1
1971	3	6	5	–	1	–	–	4	2
1972	5	10	9	1	–	–	–	8	2
1973	1	2	2	–	–	–	–	1	1
1974	5	10	10	–	–	–	–	8	2
1975	3	6	5	–	1	–	–	3	3
1976	4	8	8	–	–	–	–	5	3
1977	2	4	4	–	–	–	–	3	1
1978	4	8	8	–	–	–	–	5	3

Év	Megkötött házasságok	Férj és feleség	Vallási megoszlás					Származási hely	
			Ref.	Unit.	Róm. kat.	Gör. kat.	Adventista	Vadasd	Vadasdon kívüli
1979	2	4	4	—	—	—	—	2	2
1980	3	6	5	—	1	—	—	4	2
1981	4	8	6	—	2	—	—	4	4
1982	3	6	3	—	2	1	—	2	4
1983	2	4	3	—	1	—	—	2	2
1984	4	8	6	—	2	—	—	4	4
1985	3	6	6	—	—	—	—	5	1
1986	6	12	10	—	2	—	—	7	5
1987	2	4	4	—	—	—	—	3	1
1988	3	6	5	—	—	—	1	3	3
1989	7	14	11	—	2	1	—	8	6
1990	5	10	9	—	1	—	—	6	4
1991	4	8	7	—	1	—	—	4	4
1992	6	12	11	—	1	—	—	6	6
1993	8	16	15	—	1	—	—	10	6
1994	3	6	6	—	—	—	—	3	3
1995	3	6	6	—	—	—	—	4	2
1996	3	6	6	—	—	—	—	5	1
1997	6	12	12	—	—	—	—	8	4
1998	4	8	8	—	—	—	—	6	2

HALOTTI ANYAKÖNYV ADATAI 1950-TŐL 1998-IG

Év	Összesen elhalt	Ebből		Átlagéletkor	
		Férfi	Nő	Férfi	Nő
1950	3	2	1	7	70
1951	7	1	6	13	36,5
1952	6	2	4	74	58,5
1953	4	1	3	2	25,6
1954	2	1	1	52	46
1955	7	5	2	71,4	63,5
1956	4	3	1	38,3	60
1957	5	3	2	79	74,5
1958	2	1	1	57	61
1959	5	4	1	63,7	63
1960	3	2	1	44,5	23
1961	6	2	4	62,5	74
1962	6	3	3	46,3	71,3
1963	7	5	2	64,8	60,5
1964	7	5	2	52,4	77,5
1965	4	1	3	73	55,3
1966	7	2	5	55	76,6
1967	7	6	1	46	39
1968	3	2	1	44	73
1969	2	1	1	49	83
1970	10	5	5	43	78,8
1971	8	2	6	65	66
1972	3	2	1	53	1
1973	6	4	2	61,2	77
1974	4	3	1	46,3	46
1975	5	2	3	59	78,6
1976	9	4	5	61,7	77,6
1977	7	4	3	48,5	50,3
1978	6	3	3	49,6	67,6
1979	9	5	4	65	77,7
1980	9	7	2	59,4	82,5
1981	6	3	3	61,6	70,6
1982	4	2	2	15,5	74,5
1983	3	1	2	3,5	57,5
1984	4	3	1	47,6	84
1985	12	5	7	53	75,6
1986	8	5	3	47	80,6
1987	6	4	2	72,5	61,5
1988	8	5	3	78,8	77,3
1989	4	1	3	90	44,6
1990	6	5	1	72,4	69
1991	5	4	1	48,7	52
1992	3	3	1	56	79
1993	11	5	6	54,4	76,8
1994	7	6	1	71,8	76
1995	12	6	6	64	56
1996	9	4	5	58,7	78,8
1997	6	4	2	48,7	39
1998	3	2	1	84	84

IRODALOM

Balassa Iván – Ortutay Gyula

1979 *Magyar néprajz*. Corvina, Budapest

Balázs Lajos

1994 *Az én első tisztességes napom*. Párválasztás és lakodalom Csíkszentdomokoson. Kriterion, Bukarest

1995 *Menj ki, én lelkem, a testből... Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson*. Monográfia. Pallas-Akadémia, Csíkszereda

Bálint Sándor

1973 *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnep hazai és közép-európai hagyományvilágából*. Szent István Társulat, Budapest

1977 *Ünnepi kalendárium I-II*. Szent István Társulat, Budapest

Barabás László

1980 Tavaszi határkerülés a Nyárad mentén és a Kis-Küküllő felső völgyében. In: dr. Kós Károly – dr. Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980*. Kriterion, Bukarest. 203-216.

1993 Kalendáris szokások Siklódon. *Néprajzi Látóhatár* II. 1–2. 28-47.

1998 *Forog az esztendő kereke. Sóvidéki népszokások*. Mentor–Custos, Marosvásárhely

Barabás László – Pozsony Ferenc – Zakariás Erzsébet (szerk.)

1996 *Erdélyi és partiumi farsangok*. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 4. Kolozsvár

Barna Gábor

1979 *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén*. Akadémiai Kiadó, Budapest

1982 Ünnepi szokások és hiedelmek Csépan. In: Uő (szerk.): *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népéletéből* I. Szolnok. 363-412.

1983 *Das Topfwerfen und Topfzerschlagen in der ungarischen Volksüberlieferung. Műveltség és Hagyomány XXI*. Debrecen. 191–204.

Barna Gábor (szerk.)

1982 *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népéletéből* I-II. Szolnok

Bárth János

1990 A katolikus magyarság vallásos életének néprajza. In: Dömötör Tekla (főszerk.): *Magyar Néprajz VII. Népszokás. Néphit. Népi vallásosság*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 331–424.

Boldizsár Zeyk Imre

- 1994 Névnepok és jeles napok Tordaszentlászlón. In: dr. Kós Károly – dr. Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1994*. Kriterion, Bukarest. 251–265.
- Burus János**
- 1994 Temetkezési szokások a Kis-Küküllő menti Pipén. In: dr. Kós Károly – dr. Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1994*. Kriterion, Bukarest. 281–306.
- Csetényi Mihályné**
- 1982 A születés és kisgyermekkor csépai hagyománya. In: Barna Gábor (szerk.): *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népéletéből* I. Szolnok 279–304.
- Czirmay Zoltán (szerk.)**
- 1902 *Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Névkönyve az 1902-ik évre*. XXXX. Kolozsvár
- Dömötör Tekla**
- 1979 *Naptári ünnepek – népi színjátszás*. 2. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest
- 1983 *A népszokások költészete*. 2. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest
- 1986 *Régi és mai magyar népszokások*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Dömötör Tekla (főszerk.)**
- 1990 *Magyar néprajz VII. Népszokás. Néphit. Népi vallásosság*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Faragó József**
- 1947 *Betlehemezők és kántálók Pusztakamaráson*. (Erdélyi Néprajzi Tanulmányok 8.) Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár
- 1978 *Legényesték a kalotaszegi Kiskapuson*. In: dr. Kós Károly – dr. Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978*. Kriterion, Bukarest. 220–231.
- Fazakas M. Izabella**
- 1997 *Az egyházi év ünnepei Bogdánfalvában*. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5*. Kolozsvár. 324–342.
- Gazda Klára**
- 1980 *Gyermekvilág Esztelneken*. Néprajzi monográfia. Kriterion, Bukarest
- Gál Irma**
- 1981 *Lakodalmi csujogtatások Gyergyóalfaluban*. *Művelődés* XXXIV. 12. 38–39; 43.
- Gub Jenő**
- 1992 *Időjárás-jóslás Gegesen*. In: Keszeg Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 1*. Kolozsvár. 86–90.
- Györfi Piroska**
- 1991 *Ősi hagyomány Vadasdon, a húsvéti hajnalozás*. *Üzenet* II. 5–6. 8.
- Halász Péter**
- 1992 *Adatok a moldvai magyarok kecskemaszkos játékához*. In: Viga Gyula

(szerk.): *Kultúra és tradíció I–II. Tanulmányok Ujváry Zoltán tiszteletére.* Miskolc. I. 173–180.

Hála József

1990 Óévbúcsúztató és újévköszöntő népszokások a Nagy-Homoród menti falvakban. In: Fejős Zoltán–Küllős Imola (szerk.): *Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl.* Magyarságkutató Intézet, Budapest. 217–228.

István Lajos

1994 Jeles napok Korondon. In: dr. Kós Károly – dr. Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1994.* Kriterion, Bukarest. 228–250.

Jakab Ödön

1898 Húsvéti határjárás Vadasdon. *Erdély Népei* I. 8–9. 28–29.

Jakó Zsigmond – Juhász István

1979 *Nagyenyedi diákok 1662-1848.* Kriterion, Bukarest

Jung Károly

1978 *Az emberélet fordulói. Gombosi népszokások.* Forum, Szabadka

Keszeg Vilmos

1991 *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken.* Kriterion, Bukarest

Kósa László – Filep Antal

1983 *A magyar nép táji történeti tagolódása.* IV. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest

Kósa László – Németh Imre

1980 Konfirmáció. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon 3.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 253–254.

Kovács János

1983 *Adatok a vadasdi református egyházközség történetéhez.* Kézirat.

Küllős Imola

1979 Kalendáriumi rigmusok (szócikk). In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon 2.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 725–726.

Lackovits Emőke. S.

1982 Egy hagyományos kézfogó és lakodalom változása Kalotaszentkirályon. In: Balassa Iván – Ujváry Zoltán (szerk.): *Néprajzi Tanulmányok.* Hajdú-Bihar megyei Múzeum, Debrecen. 689–723.

Liszka József

1992 *Ágas-bogas fa.* Lilium Aurum, Dunaszerdahely

Madar Ilona

1998 *A Sóvidék vallásosságáról.* Mentor, Marosvásárhely

Madarassy László

1931 Az aratókoszorú. *Ethnographia* 42. 4.161–167.

Nagy Olga

1990 *Világgá futó szavak. Havadi beszélgetések.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest

Nagy Ödön

1980 Népszokások múltja és jövője Havadon. In: dr. Kós Károly – dr. Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980.* Kriterion, Bukarest. 191–202.

1993 *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez.* (Összeállította: Makkai Endre–Nagy Ödön. Szerk.: Barna Gábor. Második, bővített kiadás) Magyar Néprajzi Társaság – MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest

Németh Imre

1980 Kukoricafosztás. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 3. Akadémiai Kiadó, Budapest, 345.

Orbán Balázs

1870 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból. IV. Maroszlék.* Pest, Ráth Mór kiadása

Örsi Julianna

1982 Lakodalmi szokások Csépan. In: Barna Gábor (szerk.): *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből.* I–II. Szolnok 305–331.

Pesovár Ferenc

1982 Szüreti tánc. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 5. Akadémiai Kiadó, Budapest. 136–137.

Pócs Éva

1965 A karácsonyi vacsora és a karácsonyi asztal hiedelemköre. *Néprajzi Közlemények* X. 3–4. 3–323.

1990 Néphit. In: Dömötör Tekla (főszerk.): *Népszokás, néphit, népi vallásosság.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 527–692.

Portik Irén

1994 Két nagyanyám időjóslo mondókái. In: dr. Kós Károly – dr. Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1994.* Kriterion, Bukarest. 186–208.

Pozsony Ferenc

1992 Egy gyimesvölgyi köszöntővers szövegelemzése. In: Keszeg Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 1.* Kolozsvár. 148–163.

1997 *Az erdélyi szászok jeles napi szokásai.* Pro-Print, Csíkszereda

1997 A szokáskutatás fogalmi, módszertani és terminológiai kérdései. *Székelyföld* I. 1–2–3. 88–97.

1998 *Szól a kakas már. Szász hatás az erdélyi magyar jeles napi szokásokban.* Pro-Print, Csíkszereda

Radó Polikárp

1943 Az aprószentekelés s a magyar liturgiátörténet. *Theológia* X. 257–260.

Ráduly János

1987 *Mikor a szolgának telik esztendeje. A kibédi gazdai szolgák életéből.* Kriterion, Bukarest

Salamon Anikó – Vasas Samu

1986 *Kalotaszegi ünnepek.* Gondolat, Budapest

Seres András

1984 *Barcasági magyar népköltészet és népszokások.* Sajtó alá rendezte Keszeg Vilmos. Kriterion, Bukarest

Szabó Gyula

1979 *A sátán labdája. Történelmi tudósítás.* II. Kriterion, Bukarest

Szabó Károly (szerk.)

1876 *Székely Oklevéltár.* II. 1520–1571. Magyar Történelmi Társulat kolozsvári bizottsága, Kolozsvár

1895 *Székely Oklevéltár.* IV. 1264–1707. Ajtai K. Albert könyvnyomdája, Kolozsvár

Szabó László

1997 *A munka néprajza.* Debrecen

Szádeczky Lajos (szerk.)

1896 *Székely Oklevéltár.* V. 1296–1603. Ajtai K. Albert könyvnyomdája, Kolozsvár

Székely Ferenc

1984 *Halálozás, temetés, temető Vadasdon.* Kézirat.

1993 Szőlőhegyek, szüretetek, borok és bálók két erdélyi faluban (Vadasdon és Pusztakamaráson). *Néprajzi Látóhatár* II. 3. 142–162.

Tátrai Zsuzsanna

1990 Jeles napok - ünnepi szokások. In: Dömötör Tekla (főszerk.): *Magyar Néprajz VII. Népszokás. Néphit. Népi vallásosság.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 102–264.

Tonk Sándor

1994 *A marosvásárhelyi református kollégium diáksága 1653–1848.* Európa Alapítvány, Szeged

Ujváry Zoltán

1980 *Népszokás és népköltészet.* Válogatott tanulmányok. Debrecen

1993 *Születéstől a halálig.* (Gömör néprajza XL.) Debrecen

Viski Károly

1941 Naptári szokások tárgyai. In: Györffy István – Viski Károly: *A magyarság tárgyi néprajza.* A magyarság néprajzának II. kötete. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. 398–405.

Zsigmond József – Palkó Attila

1996 *Magyaró néphagyományairól.* Szemelvények. Mentor, Marosvásárhely

Tájszójegyzék

- áldomás:** közös egyezés, sikeres alku után elfogyasztott ital
- ágazás:** hajnalozók fenyőfaállítás
- ágytörő:** lakodalom utáni asszonylátogatás, evéssel, ivással egybekötve
- banda:** több (férfi)személyből álló csapat; pl. kártyabanda, zenészbanda
- bajlódás:** itt: levevés, a feltűzött ág leszedése
- béköszöntő:** major- vagy pásztorfogasdás alkalmával fizetett ital
- bérukkolás:** katonakötelesek távozása a faluból
- csepü:** a kender *héhelésekor* (feldolgozása) visszamaradt rostok, amiből a fonalat fonták
- derékalj:** ágyba való, tollúval töltött fekvőhely; menyasszonyi hozomány
- disznóköccség:** disznóvágás után készített élelmiszerfélések, pl. májas, gömböc, kolbász, véres, szalonna stb.
- elcsapva:** itt: felügyelet nélkül hagyva
- embernyom:** emberöltő
- erdőlés:** erdőn való munka: fakitermelés, szállítás stb.
- életszer:** udvar, belsőség
- eszterha:** eszterhéj
- fehérmarha:** szarvasmarha, bivaly kivételével
- fenyőhegy:** fiatal fenyőfa csúcsa
- fogadás:** közös megegyezés útján történő megválasztás, pl. pásztorfogadás
- fővény:** agyagos homok
- gunya:** ruha
- gyócs:** gyolcs
- gyöngyág:** fagyöngy
- határhomp:** faluhatárokat jelző földhalom
- hájszéjjes:** a háj széléről levágott húsból, rizsből és csombordból, vastagbélbe töltött készítmény, amit borssal és sóval ízesítenek; disznóvágáskor készül
- hántalék:** kukoricafosztásból eredő lapi
- hátrálékosok:** pénzbeli vagy természetbeni tartozásukat idejében nem egyenlítő, rendetlen fizetők, pl. az egyháznak
- háztüznéző:** komolyan udvarló fiú és szülei látogatása a lányos háznál
- járom v. díszjárom:** színes krepp-papírral és kifűrt tojáshejjal díszített, járomra emlékeztető fatákolmány; húsvétban állítják a lányos házak kapujára
- juhbéhányás:** a juhok behajtása és számba adása
- juhkosár:** juhok tavaszi, nyári, őszi szálláshelye a legelőn; akol
- kakas:** itt: pattogatott kakasnak való török-búza
- kapuzabé:** földbe ásott vagy betonba öntött bejárati oszlop
- karcos:** fővésnek indult must
- kása:** kukoricadara
- káva:** 1. félkör vagy egész kör alakúra hajlított fa-, vagy vaskeret, pl. temetési koszorúnak való mogyorófa-káva vagy szőlőkoszorúnak való, többévig használatos vaskeret; 2. széna- vagy sarjúboglya alá

- való, nedvesség- és rothadásgátló ághajlítás; készülhet gyertyán-, fűz- vagy mogorófafából
- kepe:** egyházfenntartói járulék; régebb volt búza-, zab-, árpa-, törökbúza- és fakepe, még régebb: kalongya-kepe
- kináció:** kínálás, megvendéglés
- kókós:** a bolond szerepét vállaló személy csúfneve
- kórízé:** etetés után visszamaradt kukoricaszár
- kotor:** tollszár
- kozsók:** suba
- kőccség:** juhokért járó sajt- és ordartartozás
- kupa:** gabona- és lisztmérő edény
- kurálás:** háziállatok etetése, itatása
- lábravaló:** férfi alsónemű, gatya
- lant:** pléhből, vaslemezből készült, „nyelvel” ellátott csengettyű
- lupuhinta:** vásári körhinta
- major:** juhász
- majorbíró:** a juhnyáját, legelőt, nyári juh-füröztést intéző személy; általában egy évre választják, akárcsak magát a majort
- meghótt:** meghalt
- megyebíró:** egyházi gondnok, kurátor
- miesnap:** hétköznap
- nagyverő:** vasból készült, nagyobb formátumú verőszerszám; amelyik fából készül, az *berbécs*
- nyoszolya:** ágyheverő
- nyuszólány:** vőfély párjaként kiálló koszorúslány
- parézás:** legeltetés
- parolázás:** ígéretes, egyezkedés, „lám, ki az okosabb” alapon
- pánkó:** fánk
- pityóka:** krumpli, burgonya
- poronyó:** porhanyó, omlós
- portikus:** fa- vagy kőoszlopra épített házbéjárat előtti kiugró rész
- prikulics:** kísértet, rossz szellem
- púposrántotta:** sok tojásból készült, magasra nőtt rántotta
- sarjadék:** itt: tavaszt jelző első zöld fű
- sereg:** itt: juhnyáj
- slájer:** földig érő menyasszonyi ruha
- sónyalás:** juhok Szent Márton napi sóval való etetése
- sü(l)dő legény:** konfirmált, de még a katonaságot ki nem járt fiatal fű
- szapulás:** mosás
- szántlag:** slégen
- székelyharisnya:** székelynadrág
- szerbe:** sorba, házszám szerint
- szerre:** rendre, egymásután
- takarás:** szálas takarmány vagy szalma felgyűjtése
- tuszos:** pletykáló személy
- tűzkidobás:** tűzoltás, tűzmegsemmisítés
- üstök:** kukoricacső tetején megtermett bajusz
- üszök:** gabonabetegség
- vásárfia:** ajándéknak szánt, sokadalmi helyeken vásárolt szív- vagy ló alakú mézes pogácsa, esetleg lánynak szánt gyöngy, karperec stb.
- vermelés:** kapavágással készített „verem” vagy fészek — uborka, tök, paszuly, dinnye, újabban cukkini vetésekor
- vőfélypáca:** lakodalomba híváskor és a lakodalom idején használt, világos ruhaanyagból körbedíszített, végén rézgombbal ellátott, kb. fél méter hosszú pálca
- zsarátnok:** parázs
- zsimbes:** nyugtalan, izgága, morcos

Helynévjegyzék

- Bede** – Bedeni (Maros megye)
Bordos – Bordosiu (Maros m.)
Bözöd – Bezid (Maros m.)
Csokfalva – Cioc (Maros m.)
Erdőszentgyörgy – Sângiorgiu de Pădure
(Maros m.)
Geges – Ghinești (Maros m.)
Gyeke – Geaca (Kolozs m.)
Gyulakuta – Fântânele (Maros m.)
Havad – Neaua (Maros m.)
Hármasfalu – Trei Sate (Maros m.)
Havadtő – Viforoasa (Maros m.)
Kisadorján – Adrianu Mic (Maros m.)
Kiskend – Chendu Mic (Maros m.)
Kőrispatak – Crișeni (Hargita m.)
Marosvásárhely – Tg. Mureș (Maros m.)
Nagyadorján – Adrianu Mare (Maros m.)
Nyárádszereda – Miercurea Nirajului
(Maros m.)
Pusztakamarás – Cămărașu (Kolozs m.)
Rava – Roua (Maros m.)
Siklód – Șiclod (Hargita m.)
Székelyszenterzsébet – Eliseni (Hargita m.)
Szentháromság – Troița (Maros m.)
Székelykeresztúr – Cristuru Secuiesc
(Hargita m.)
Székelyvécke – Vețca (Maros m.)
Szolokma – Solocma (Maros m.)

Adatközlők

Bodoni Elek (1943)
Csizmadia Kálmán (1908)
Györfi Domokos (1930)
Györfi Kálmán (1913)
Özv.Harczás Istvánné Györfi Julianna (1934)
Kovács Gyula (1908)
Kovács János (1913)
Kovács Károlyné Soó Ilona (1934)
Madaras Dénes (1921)
Madaras Ferenc (1949)
Máthé József (1926)
Máthé Mózes (1903)
Németh Józsefné Sárosi Ilona (1938)
Simon Lajos (1920)
Soó Domokos (1929–1994)
Soó Károlyné Szilágyi Zsuzsanna (1930)
Szabó András (1939)
Székely Enikő (1982)
Varga Andrásné Tordai Anna (1937)

Summary of Content

The author of the present book entitled *Tradition, Customs and Holidays in Vadasd* presents the spiritual life and the most important calendaristic events in a small Transylvanian place, situated near the left bank of the Kis-Küküllő river, Maros county, Romania. The book consists of two main parts: calendaristic customs and important moments of human life. The chapter entitled Calendaristic customs includes the main days of the year and the Christian holidays starting with the Christmas Lent (St. Andrew's Day) and ending with St. Catherine's Day, November 25th. In the second part of the book the author presents the three crucial moments of a person's life i.e. birth, wedding (marriage) and death, as well as folcloristical works (poetical creations such as rhymes) bound to these events. The volume also contains a great deal of data concerning the history of the village, its cultural life and the interethnic relations between the Hungarians and other ethnics. Molnar Denes the well-known graphician, born in Vadasd contributed with a few ethnographical works of outstanding value to enrich the descriptive texts.

Resume

L'auteur du volume *Traditions, habitudes, fêtes à Vadasd*, présente la vie spirituelle et les fêtes importantes selon le calendrier d'une petite localité de Transylvanie, située sur la vallée de la rivière Târnava Mică, le département Mures, Roumanie.

Le livre contient deux parties: la description des habitudes selon le calendrier et les plus importants moments de la vie de l'homme.

Dans la première partie il s'agit des habitudes des villageois au cours d'une année selon le calendrier, les fêtes populaires et chrétiennes qui commencent avec le jeune du Noël (Saint André) et qui s'étendent jusqu'au jour de Catherine (le 25 novembre).

Dans la deuxième partie nous sont présentés les trois moments de la vie de chaque homme: la naissance, le mariage et la mort; très bien illustrés par le folklore et par les créations populaires.

Le volume comprend une série de dates sur l'histoire du village, sur la vie spirituelle et les relations interethniques des Hongrois avec les autres minoritaires.

Le graphicien Molnár Dénes, le fils du village Vadasd, a réussi enrichir le texte avec ses ouvrages étno-graphiques exceptionnels en donnant au livre une note particulière.

Rezumat

Autorul volumului *Datini, obiceiuri și sărbători în Vădaș* ne prezintă viața spirituală și zilele calendaristice de seamă dintr-o mică localitate transilvăneană, situată în apropierea malului stâng al râului Târnava Mică, județul Mureș, România.

Cartea este împărțită în două mari capitole: obiceiuri calendaristice și riturile de trecere în momentele importante din viața unui om.

Obiceiurile calendaristice cuprind zilele de seamă din cursul unui an și sărbătorile creștine începând cu postul Crăciunului (Sf. Andrei) și terminând cu ziua Ecaterinei (25 noiembrie).

În partea a doua a volumului, autorul ne prezintă cele trei momente cruciale din viața unui om: nașterea, căsătoria și moartea; precum și creațiile folclorice, poetice legate de aceste evenimente.

Volumul cuprinde o sumedenie de date privind istoricul satului, viața culturală și relațiile interetnice a maghiarilor cu celelalte comunități etnice conlocuitoare.

Graficianul Molnár Dénes, originar din Vădaș, și-a dat tot concursul pentru a îmbogăți textul descriptiv cu câteva lucrări etnografice realizate în localitate, dând cărții o notă particulară.

Tartalom

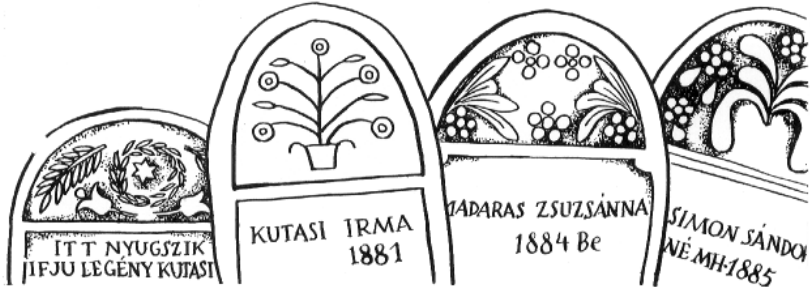
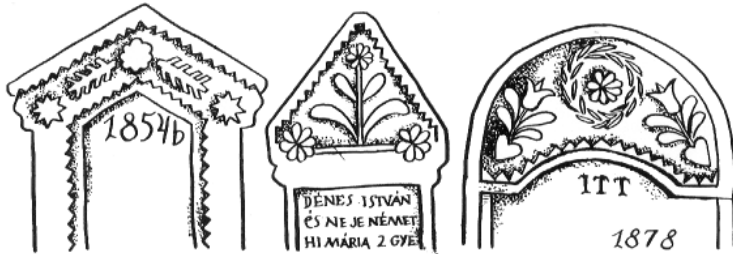
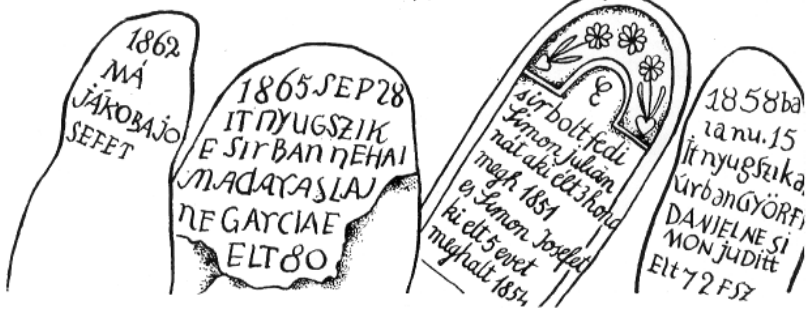
Ajánlás	5
Vadasd. Rövid történeti áttekintés	8
KALENDÁRIS SZOKÁSOK	13
ANDRÁS-NAPTÓL VÍZKERESZTIG	14
András, Endre	14
Miklós, Mikulás	17
Luca	18
Virrasztó este	18
Karácsony szombatja, szenteste	19
Karácsony első napja	21
Karácsony másodnapja	23
Aprószentek	25
Csonkahét	26
Szilveszter	26
Újév	29
Vízkereszt	30
Majorfogadás	30
Farsang	31
Tollútépő	32
Kórus	33
SÁRA NAPTÓL MÁTYÁSIG	36
Sára	36
Vince	36
Pál	36
Ignác	37
Gyertyaszentelő	37
Dorottya	37
Bálint, Valentin	38
Julianna	39
Zsuzsanna	39
Mátyás, Jégtörő Mátyás	39
Kakasbál, fuszulykabál	40
Kosarasbál	40

Húshagyókedd, Púpos napja	41
Hamvazószerda	42
Gergely	42
Sándor	42
József	44
Virágvasárnap	45
Nagypéntek	45
Nagyszombat	48
Húsvét első napja	52
Húsvét másodnapja	54
Húsvét harmadnapja	58
Kicsi húsvét	58
György, Szent György	59
Pásztorfogadás	59
Pongrác, Szervác, Bonifác	60
Orbán	60
Áldozócsütörtök	60
Pünkösöd	61
Szentháromság vasárnapja, Úrnapja	61
Medárd, Mérdálus	62
Margit	62
Szent János	62
Péter és Pál	63
Táncos kaláka	63
Hordási vásár	64
Lőrinc	65
Szent István	65
Lajos	65
Újbúza zsenge	65
Rozália	66
Kisasszony napja	66
Szent Mihály	66
Gál	67
Szüreti bál	67
Szentgyörgyi vásár	71
Halottak napja	72
Szent Márton	73
Erzsébet	73

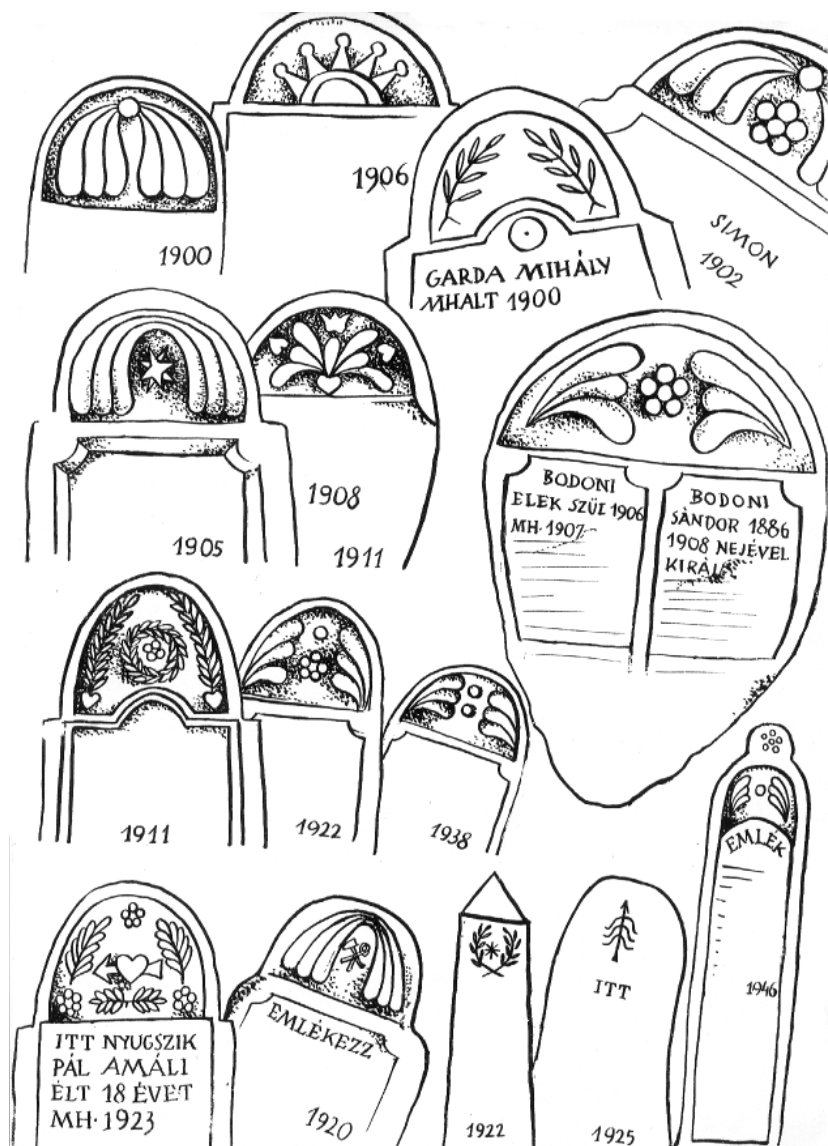
Katalin	74
Kukoricahántás	74
AZ EMBERÉLET FORDULÓI	77
Keresztelő	78
Konfirmáció	80
Sorozás	82
Eljegyzés, Lakodalom	82
Étel utáni fohász	98
Temetés	99
FÜGGELÉK	113
KONFIRMÁLÁSI ANYAKÖNYV ADATAI 1940-TŐL 1998-IG	113
HÁZASSÁGI ANYAKÖNYV ADATAI 1950-TŐL 1998-IG	115
HALOTTI ANYAKÖNYV ADATAI 1950-TŐL 1998-IG	117
HELYNÉVJEGYZÉK	125

Vadasdi sírkövek

Képmelléklet

Fenyőhegygel díszített lépcsőfeljáró, 1996 húsvétján

Színdarabos előadás 1936-ból. A képen a *Falu rossza* szereplői

Nem élhettek muzsikaszó nélkül szereplői 1934-ből

Sorozásra jelentkező legények 1958-ban

Konfirmáló legények 1982-ben

Menyasszony és vőlegény 1966-ból

Lakodalom — 1967

Konfirmálók első úrvacsoravétele – 1982

Lakodalmi fennforgók

A lakodalomban a gyerekek külön asztalhoz ülnek

**A vőlegény násznépének legelőször kérdéseket tesznek fel.
Vadasdi lakodalom 1979-ből**